TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

Filoloogiateaduskond
Žurnalistika kateeder

Krista Muldma

KIRJANDUSLIKUD AJAKIRJAD EESTIS 1906.-1926. AASTAL.

Diplomitöö.

Juhendaja prof. Juhan Peegel

Tartu 1981

SISUKORD

Eessõna.....3 - 6

1. Kirjanduslike ajakirjade koht kultuurielus....7 -39

2. Ajakirjad "Noor-Eesti", "Odamees", "Ilo",
"Murrang" ja"Tarapita".....40 -78

2.1. "Noor-Eesti".....41 -53

2.2. "Odamees" ja "Ilo".....54 -65

2.3. "Murrang" ja "Tarapita".....65 -78

3. Ajakiri "Eesti Kirjandus".....79-106

3.1. Ülevaade ajakirjast "Eesti Kirjandus".....79 -87

3.2. "Eesti Kirjandus" aastatel 1908 - 1916.....87 -98

3.3."Eesti Kirjandus" aastatel 1917 - 1926.....98-106

4. Ajakiri "Looming" aastatel 1923 - 1926.....107-123

Lõppsõna.....124-125

Lisad nr.1,2,3.....126-128

Kasutatud kirjandus.....129-132

Резюме 133-134

EESSÕNA

Spetsialiseeritud ajakirjad erinevad üldajakirjadest eelkõige oma sisult: materjalid on põhjalikumad, teoreetilisemad, lugejalt teatavaid eelteadmisi ja huvi eeldavad. Spetsialiseeritud ajakirjad on ühiskonna vaimse arengutaseme omapärased parameetrid, sest vajadus nende järele saab tekkida alles pärast antud ainevalla algteadmiste omandamist. Sotsiaalse iseloomuga vajaduse kõrval on niisama oluline spetsiaalsete teadmiste levikust aktiivselt huvituvate jõudude olemasolu, kusjuures neid tegutsema sundiva huvi motiivid võivad olla kõige mitmekesisemad.

Erilist kohta spetsialiseeritud ajakirjade hulgas omavad kirjandus- ja kunstiajakirjad, mis tavaliselt pakuvad nii kunstilist loomingut kui tunnetuslik-hinnangulise iseloomuga teadmisi. Ühendades oma olemuses üldkultuurilist ja kunstispetsiifilist, on ajakirjadel tähtis roll isiksuse ja ühiskonna intellektuaalses ja kunstilises arengus, vaimses arengus tervikuna.

Ühed esimesed Eestis tekkinud spetsialiseeritud väljaannetest olid kirjanduslikud ajakirjad. Nende kujunemise sotsiaalseks põhjuseks ja tõukeks oli sajandivahetuse ühiskondlike muutustega süvenenud diferentseerumisprotsess Eesti ühiskonnas.

XX sajandi spetsialiseeritud kirjandusajakirjade eelkäijaiks olid XIX sajandil ilmunud üldajakirjad "Meele-

jahutaja","Oma maa","Linda","Eesti perekondlik jutu-,teaduse- ja võiguse ajakiri "Rahva Lõbu-leht" ",milledes oli olulisel kohal ilukirjanduslik looming.

Esimene spetsiaalne kirjanduslik ajakiri oli "Noor-Eesti",kus paralleelselt ilukirjanduse avaldamisega pöörati tähelepanu ka kirjanduskriitikale ja tehti esimesi katseid kirjandusteaduslikuks lähenemiseks.Järgnesid mitmed lühikese ilmumiseaga ajakirjad,mis kõik lõppkokkuvõttes valmistasid ette Eesti Kirjanikkude Liidu häälekandja "Looming" asutamist 1923.aastal.

Antud töö ülesandeks oli anda ülevaade Eestis aastatel 1906 - 1926 ilmunud kirjanduslikest ajakirjadest,et näha, milline oli spetsialiseeritud väljaande funktsioon ja mõju. Vaadeldes konkreetselt ajakirjade tekkepõhjusi,ülesandeid ja püstitatu täitmist,püüab töö vastata ka küsimustele ajakirja kohast kultuuri- ja kirjandusprotsessis,jälgida,milline oli väljaande mõju kunstilis-loomingulisele tegevusele,millises vahekorras ta oli teiste kaasaegsete väljaannetega,kas ja kuivõrd vastasid ajakirjas püstitatud väärtuskriteeriumid ja kunstinõuded ühiskonna väärtussüsteemile (ideelis-esteetilistele positsioonidele) ja ühiskonna liikmete vajadustele,millises sõltuvuses oli ajakiri poliitilistest tingimustest.

Töös vaadeldakse aega "Noor-Eesti" ilmumahakkamisest 1910.aastal kuni 1926.aastani,mil esimeste kirjanduslike ajakirjade ühe peamise initsiaatori Fr.Tuglase toimetamisel jõudis 1923.aastast regulaarselt ilmuv kirjanduslik ajakiri "Looming" oma kindla ilme ja laadini.

Nimetatud aastatesse kuulub ka akadeemilise kuukirja "Eesti Kirjandus" aktiivne sõnavõtt kaasaegses kirjandus-elus.Mitmed autorid-kirjanikud olid tegevad nii kirjandus-liku ajakirja kui akadeemilise kuukirja juures.Neil põh-justel sisaldab diplomitöö ülevaadet ka "Eesti Kirjandu-sest" aastatel 1906 - 1926.

Diplomitöö algallikateks on ajakirjad: "Noor-Eesti" (ilmus 1910 -1911),"Odamees" (1919),"Ilo" (1919 - 1921), "Murrang" (1921),"Tarapita" (1921 - 1922),"Eesti Kirjandus" (aastatel 1906 - 1926),"Looming" (aastatel 1923 - 1926).

Kirjandusloolise tausta tundmaõppimiseks on abimater-jalidena kasutatud mitmeid varasemaid uurimusi: Fr.Tuglase "Lühike eesti kirjanduslugu",M.Kampmaa "Eesti kirjandusloo peajooned" I - IV jt.,tutvutud perioodi ajalehtede,üldaja-kirjade ja koguteostega,kasutatud käsikirju Fr.R.Kreutzwal-di nimelisest Kirjandusmuuseumist ja arhiivimaterjale Riik-likust Keskarhiivist. "Noor-Eesti" rühmituse puhul on pal-jus toetutud N.Andreseni töödele,mis on avaldatud ajakirja-des "Looming" ja "Keel ja Kirjandus" ning kogumikus "Teren-dusi" 1979.aastal. "Tarapita" rühmituse vaatlusel on alu-seks professor H.Peebu uurimused,ilmunud kogumikus "Pilk peegli taha" 1967.aastal,"Tähtraamat" 1976.aastal ja perioo-dikas.

Ajakirjade kirjanduskriitilise osa hindamisel on läh-tutud M.Kalda,E.Siiraku,R.Veidemanni,M.Kagani kriitikamää-rangutest ja -hinnangutest perioodikas ning kogumikes "Kir-jandus kriitiku pilguga" (1975,1977,1978) ilmunud kirjutis-te põhjal.

Töö koosneb neljast peatükist, lõppsõnast ja lisadest. Esimene peatükk sisaldab ülevaadet ajakirjade ilmumisperioodi kultuurielust ja kirjanduslike väljaannete kohast selles. Teises peatükis käsitletakse ajakirju "Noor-Eesti", "Odamees", "Ilo", "Murrang" ja "Tarapita", kolmandas kuukirja "Eesti Kirjandus" ja neljandas Eesti Kirjanikkude Liidu häälekandjat "Looming". Diplomitöö lisad esitavad tabeli kujul statistilise kokkuvõtte kirjanduslike ajakirjade sisust.

1. Kirjanduslike ajakirjade koht kultuurielus.

Kirjandusliku ajakirja koht ja funktsioonid sõltuvad suurel määral kirjanduse seisundist ühiskonna kultuurielus. On kirjandus antud kultuuritüübis suhteliselt enam arenenud, esiplaaniline, võrreldes teiste kunstiliikidega, on kirjanduslik ajakiri, milles kõige vahetumalt peegelduvad kirjanduse meeleolud, mitte üksnes kirjandusliku, vaid mõneti ka esteetilise mõtte peegeldaja. Ajakirja funktsioonid isiksuse, ühiskonna ja kultuuri tasandil oleksid sel juhul: loovisiksusele saab ajakiri eelkõige eneserepродutseerimisvõimaluseks. Kirjanduses passiivselt osaleja suhtes on kirjanduslik ajakiri esteetilise naudingu ja kultuuriinformatsiooni allikas. Kõrvuti kunstiliikidega mõjutab spetsiaalne kirjandusajakiri isiksuse vaimset tervikut ning seeläbi kogu ühiskonna vaimset arengut.[1] Kultuuri suhtes esineb ajakiri kultuuri eneseregulatsiooni ühe vahendina.[2]

Kirjandusajakirja ilmet ja laadi määravate teguritena võime välja tuua: 1) ühiskonna sotsiaal-majanduslikud tingimused (trükitehniline baas, tsensuur jne.); 2) valitsevad ideoloogilis-esteetilised tõekspidamised; 3) domineeriv kunstiline loomemeetod; 4) ajakirja toimetuse kultuurikontseptsioon; 5) ajakirja potentsiaalne ja reaalne auditoorium; 6) ajakirja asutamispõhjused. Sõltuvalt nimetatud teguritest

---

[1] M.Kagan, Kunsti sotsiaalseid funktsioone. Tln.1981.
[2] M.Kagan, Kunst kultuurisüsteemis, Kunst ja ühiskond. Tln.1979.

ja kirjanduse osast ühiskonnas võib spetsialiseeritud kirjandusajakiri olla kas puhtkirjanduslik;kirjanduslik-kultuuriline või kirjanduslik-ühiskondlik.

Perioodil 1906.a.kuni 1926.aastani oli Eesti kultuurielus juhtival kohal kirjandus (nagu ta seda juba aastaid oli olnud).Seega täitis kirjandusajakiri sõltumata oma ilmumisaastast isiksuse,ühiskonna ja kultuuri suhtes eespool nimetatud põhifunktsioone,ühiskondlik-poliitiliste muutuste ja ümberhindamise poolest olid aga need kaks aastakümmet väga rikkalikud.Iga ajakirja ilmumisaja ühiskondlik-poliitilised tingimused olid oma eelkäija omadest sootuks erinevad.Erinevad olid ka ajakirja tekkimise põhjused ja konkreetsed ülesanded.

XX sajandi künnisel komplitseerus Eestis nii sotsiaal-majanduslik- kui ka kultuurielu.Sisemiste tegurite (süvenev diferentseerumine rahva hulgas) kõrval hakkas senisest enam oma mõju avaldama ka avaram sotsiaalne taust ning rahvusvaheline elu.Seda eriti pärast 1890.aastaid,mil Eesti ala ühendamine Venemaaga tõi kaasa intensiivse majanduslik-u arenemise.Tööstuse kiire areng ja ikaldusaastad põllumajanduses soodustasid linnade kasvu ning maaelanike siirdumist maalt linna.Linnades suurenes eestikeelse intelligentsi osa.Keskastme koolidesse (kroonugümnaasiumid Pärnus,Tartus,Kuressaares) pääsesid õppima esimesed eestlased.

Sajandivahetuse kultuuriellu,mis kandis rahvusliku liikumise kriisi ja venestusreformide pitserit,tõi uut hoogu ilukirjanduslikus proosas eluõiguse võitnud kriitiline realism,mis " - oli meie kirjanduses õieti esimene

katse,sõna elule lähendada,elu mahla kirjandusse valada, elu põlevaid küsimusi kunstis avaldada".[1] Eesti kirjandus jõudis rahvaraamatust täisväärtusliku kirjanduseni.[2]

Kriitilise realismiga tulnud opOsitsioonivaim,mille alalhoidjaiks olid reaalsed jõud: ühelt poolt tõusev linnakodanlus ja teiselt tööstuslik proletariaat,sai olude sunnil publitsistikas avalduda vägagi tagasihoidlikul määral.Väljenduse leidis see eelkõige ilukirjanduses.Ilukirjanduse ülesandeks sai " - üh'skondlik kihutus.Kuid juba sellega olid ta esteetilisele arenemisele piirid pandud."[3] Kriitiliste realistide (eelkõige Ed.Vilde,E.Peterson-Särgava) objektiivne suhtumine tegelikkusesse tähendas poolehoiu puudumist tegelikkuse vastu.Kohtumõistja funktsiooni omistasid nad kirjandusele.Kirjanduses sai esmatähtsaks ühiskondlike vastuolude ja väärnähtuste paljastamine ning püüd mõjutada inimese ja ühiskondliku elu arengut.Kriitiliste realistide ainevald piirdus peamiselt küla ja talupojaga.Talupoeglikust teemast lähtus ka kirjanduse konservatiivne "tiib": "Postimehe" ümber koondunud vanaromantikud eesotsas J.Tõnissoniga.Nende kodanlik-klerikaalne kultuuripoliitika vastas jõukama talupoegkonna huvidele ning nägi ette taluelu kujutamist ilustatud värvides.See "sisuline idealism ja vormiline romantism"[4] omas kultuurielus küllalt kaalukat kohta.Lisaks "Postimehele" oli vanameelse kultuuriringkonna mõju suur ka algusaastate Eesti Kir-

---

[1] Fr.Tuglas,Aja kaja.Trt.1920,lk.11

[2] L.Tavel,A.Vinkel,Kultuurielu ja kirjanduse arengujooni 19.sajandi lõpust kuni 1905.-1907.aasta revolutsioonini, Eesti kirjanduse ajalugu III.Tln.1969,lk.19-38.

[3] Fr.Tuglas,Aja kaja.Trt.1920,lk.12

[4] Fr.Tuglas,Aja kaja. Trt.1920,lk.13

janduse Seltsi ja selle kuukirja "Eesti Kirjandus" juures.

Erinevad oma lähenemis- ja kujutamislaadilt,käsitlesid nii kriitilised realistid kui rahvuspoliitikud peamiselt külaühiskonda.Talupoeglikul elutunnetusel põhinev kirjanduskäsitlus piiras kirjandusliku ja esteetilise mõtte arengut.[1] Seda piiratust tunnetas 20.sajandi algul kultuurist ja kirjandusest aktiivselt huvituv noorsugu,keda olid mitmeti kujundanud tutvus välismaise kirjanduse ja kultuuriga ning Eestisse jõudnud uued ühiskondliku mõtte voolud.Tartu edasipürgiv noorsugu,kelle tegevuskavas oli olulisel kohal protest venestuspoliitikast tuleneva vastu,otsustas: ".....Lihavõtte pühadeks 1901 üht albumi taolist kirjanduslist toodet välja anda..... Meie siht on - vaesele väikesele Eesti sugurahvale võrdlemise odava hinna eest välja valitud ning vaimu harivat lugemise ainet pakkuda....."[2].1901.aasta kevadel ilmuski Tartu keskkooliõpilaste häälekandja "Kiired" I G.Suitsu korraldamisel.Esimesele albumile järgnesid poole-aastaste vaheaegadega "Kiired"II ja III.See algatus viis rühmituseni "Noor-Eesti",mis "..... kujunes 1905.aastaks, jõudis küpsusele 1910.aastal"[3] 1905.aasta suvel ilmus esimene kirjanduslik album "Noor-Eesti" ja Fr.Tuglase toimetusel tsensuurivabalt koguteos "Võitluse päevil".Viimane oli kantud ühiskonnas tärganud revolutsiooni- ja romantikahõngust.1907.aastal nägi ilmavalgust "Noor-Eesti" teine album ja 1909.aastal kolmas.

---

[1] H.Puhvel,Johannes Semperi roll eesti esteetilise mõtte arengus,KKirj.1972 nr.4

[2] G.Suits,E.Aunile 6.X 1900.a. (KM KO F 4,M 3:12).

[3] B.Linde,"Noor-Eesti" kümme aastat. Tln. 1919,lk.2

Esimeses albumis püstitas "Noor-Eesti" oma liikumise loosungi: "Enam euroopalist kultuuri!Olgem eestlased,aga saagem ka eurooplasteks!",mis konkretiseeritult tähendas: soovi 1) kaasa minna selle tõusva liikumisega,mis läbi maa veereb; 2) Idast ja Läänest märku võtta,suurele maailmale oma olemasoluõigustest märku anda; 3) kõigist erakondadest kõrgemale tõusta [1].

Vastuvõtt nooreestalstele,kes sellise loosungi alla koondatult eelkõige kirjanduses oma kohta hakkasid nõutama,kujunes tõrjuvaks kõigi kirjanduses tegutsevate jõudude poolt. [2] Kõige väiksema "paljastamistahtega" esinesid "Noor-Eesti" vastu kriitilise realismi pooldajad,kiranikud: E.Vilde,H.Raudsepp,Ed.Hubel (M.Metsanurk).Proletaarsest ideoloogiast kantud tööliskirjandus ja proletaarne kirjanduskriitika (O.Münther,A.Kastra jt.) süüdistas "Noor-Eestit" asotsiaalsuses,amoraalsuses,dekadentsis (käsitlesid uusromantismi sünonüümina)."Postimehe" ringkond (eesotsas A.Jürgensteiniga) nägi "Noor-Eesti" tegevuses välismaiste eeskujude andevaest matkimist,kultuuritraditsioonide rikkumist võõraste ja vastuvõetamatute mõjude toomisega jne.Eriti teravа ilme võtsid rünnakud "Noor-Eesti" vastu pärast III albumi ilmumist 1909.aastal ja kestsid praktiliselt kuni Esimese maailmasõjani.

"Noor-Eesti" sündimiseks oli pääle kõige isikuliste tingimuste ometi meie ainelise ja vaimlise kultuuri seisukorda sarnasena,nagu see oli aastasaja algul,ilmtingimata tarvis.Neis oludes oli Noor-Eesti liikumine täiesti

---

[1] Noor-Eesti I,Tartu 1905,lk. 9 - 14.

[2] vt.ajalehti "Postimees","Tallinna Teataja",ajakirja "Eesti Kirjandus",koguteoseid "Mõtted II,""Ääsi tules"jne.1909.a.

vajalik ehk - kui tahate - paratamatu".[1] Niisama vajalik ja paratamatu oli nüüd,1910.aastaks kujunenud situatsioonis,rühmituse oma häälekandja asutamine.Ajakirja vajati oma tõekspidamiste väljendamiseks,propageerimiseks ja kaitsmiseks,sest "..... kahe aasta tagant ilmuv album ei võimelda küllaldaselt selgitada seisukohti ega ka vastata paljudele kallaletungidele".[2] Et see häälekandja sai oma olemuselt just kirjandus- ja kultuuriajakirjaks,oli tingitud kirjanduse ja teiste kunstiliikide uuenemistaotluste lähedusest,kirjandus - kultuurilise ajakirja puudumisest ning nooreestlaste püüdest arendada kogu kultuuri.

Ajakiri "Noor-Eesti" ilmus ajal,mil "Noor-Eesti" rühmitus oli saavutanud kindlama ilme,konkretiseerinud oma püüded,muutunud arvestatavaks kultuurijõuks.Teiste ringkondade suhtumise ajakirja olid juba ette loonud "Noor-Eesti" kirjanduslikud albumid.Oma tõrjuva hoiaku säilitasid nii kriitilised realistid,proletaarsed kirjanikud kui ka isamaameelsed "Postimehe" juurest.Nendega - nagu ka rahvaga - kontaktileidmise vastu ei tundnud ajakirja toimetus mingit huvi.Ajakiri tahtis olla "vahemeheks modernide kirjanikkude - kunstnikkude ning intelligentliku kirjandus- ja kunstipublikumi vahel"[3].Seega kujunes ajakirja reaalne auditoorium potentsiaalsest märgatavalt kitsamaks.

Ajakirja loomise algatajad olid Gustav Suits ja Bernhard Linde.Varsti pärast esimese numbri ilmumist sõitis

---

[1] Fr.Tuglas,Aja kaja. Tartu 1920,lk.20

[2] B.Linde,Ajakirja "Noor-Eesti" tekkimise ja toimetamise mälestusi,"Tänapäev" 1935 nr.9,lk.364.

[3] G.Suits,Toimetuse poolt, "Noor-Eesti" 1910 nr.1,lk.2.

B.Linde välismaale[1].Nii jäi kogu toimetamistöö praktiliselt G.Suitsu õlgadele,kes toimetas ajakirja Soomest,aeg-ajalt kodumaale sõites.Nii võib ajakirja sisulist ja välimist külge pidada suuresti just G.Suitsu veedetele ja maitsele vastavaks.Ühes 1905. - 1907.a.ühiskondliku liikumise vaibumisega olid vaibunud ka "Noor-Eesti" ja tema vaimse juhi G.Suitsu tormi ja tungi ajad.[2] Kolmainsusest:vabadus,tõde ja ilu,oli tsaaririigi surve all püsima jäänud vaid üks jumalus:ilu.

Ajakirja korrektne,maitsekas ja kunstiliselt kooskõlaline kujundus (kunstireproduktsioonid,illustratsioonid) on jäänud kõigile hilisematele kirjanduslikele ajakirjadele kättesaamatuks.

"Noor-Eesti" ajakiri kinnitas uue mõtlemisviisi,uue kirjandusliku ja ühiskondliku vaate võidulepääsu kirjanik- ja kunstnikkonnas.Üldine orientiir Lääne-Euroopa kunstile tähendas,et iga kirjanik võttis Euroopast seda,mis ta vaimulaadile vastas.Nagu näitavad nooreestlaste tõlked ja kirjandustutvustused,oli huvikeskmes prantsuse ja skandinaavia kirjandus.Seal valitsev realismieitav joon ja kunstialade esteetilisi väärtusi teistest väärtustest kõrgemale asetav suhtumine[3] mõjutas ilmselt kõiki nooreestlasi ning soodustas estetistliku kirjanduskäsituse määravaks saamist.Estetismi kõrgaega Eesti kultuurielus tähistabki ajakiri "Noor-

---

[1] B.Linde,Ajakirja "Noor-Eesti" tekkimise ja toimetamise mälestusi,"Tänapäev" 1935 nr.9,lk.364 - 366.

[2] J.Kärner,G.Suits ühiskondlik-poliitiliselt vaateveerult, "Looming" 1933 nr.11 , lk.1042 - 1049.

[3] J.Roos,Ülevaade eesti kirjandusest.Trt. - Tln.1936.

Eesti".

Hoolimata mittetunnustamisest ei olnud ühelgi ülejäänud kolmest kunstisuunast midagi võrdväärset vastu seada. Kõige laialdasemalt ja kindlamat kultuuripoliitikat "Noor-Eesti" kõrval levitas ajakirja ilmumisaastail "Postimehe" ringkond, kes oli juhtival kohal ka 1907. aastal loodud Eesti Kirjanduse Seltsis ning kasutas seeläbi oma vaadete väljendamiseks seltsi häälekandjat "Eesti Kirjandus". Kuid võrreldes sajandi algusaastatega, oli kodanlik-klerikaalse suuna mõju kümnendail aastail märksa väiksem. Kirjanduse ja kultuurielu loov jõud ei võtnud enam ükski täiesti omaks nende vaateid, kus põhirõhk küla ühiskondlikul elutunnetusel ja usuõpetusel. Koolihariduse leviku ja maailmavaatelise tasandi avardumisega jäi see kunstikontseptsioon üha võõramaks.

Ajakiri "Noor-Eesti" ilmus "Noor-Eesti" kirjastuses. Mingit toetust, lisaraha, ajakiri ei saanud. Vähene levik ja sellega kaasnenud rahalised raskused olid ajakirja seismajäämise üheks põhjuseks. Sellele lisandusid organisatsioonilist laadi küsimused (toimetamine Soomest). Peamine põhjus oli siiski vist selles, et oma taseme ja taotlustega jäi ajakiri lihtsalt võõraks.

Mitte üks järgnevatel aastatel ilmuvatest ajakirjadest ei kanna endas nii palju uut kui "Noor-Eesti" 1910. ja 1911. a. Esimest korda pöörati tähelepanu asjaolule, et joonistus, pilt või mõni muu kaunistus jutustuse (luuletuse, draama) kõrval peab olema sellega sisuliselt kooskõlas, võimendama selles avaldatavaid ideid ja probleeme. Ka materjali paigutuselt ajakirjas saavad kõik järgmised aja-

kirjad "Noor-Eesti" järgijaiks.

Omamoodi jätkuks ajakirjale oli "Noor-Eesti" IV album 1912.aastal.Liikumise uueks tähiseks sai kuukiri "Vaba Sõna" 1914. - 1916. Ajakirjast "Noor-Eesti" erines "Vaba Sõna" sisult ja materjalide esituslaadilt.Rõhk oli koondunud sotsiaalsetele probleemidele.Vastavalt sellele kujundasid ajakirja ilmet kirjandus-publitsistlikud artiklid. Kirjanduskriitiline osa oli nihkunud tagaplaanile.Ajakiri oli eelkäijaks 20.aastate alguse "Murrangule" ja "Tarapitale". Tooniandev oli artiklite võitlev-kirglik sõjavastane hoiak.

"Noor-Eesti viimane kirjanduslik album,viies,ilmus 1915.aastal.Ajal,mil I maailmasõda oli juba jätnud oma jälje kultuuri- ja kirjandusellu.Seiskunud oli kirjastuste tegevus: algupärast ilukirjandust peaaegu ei ilmunud.Soikunud oli ka loometegevus,kuivõrd paljudele kirjanikelekunstnikele said omaette probleemiks elatumisvõimalused: "Ei ole ju mitte ainult vapustatud vaimulikkude väärtuste loomise ja maitsmise tasakaal,rahuaastatelgi nii kõikuv, laastatud on suure hulga kirjanikkude ja kunstnikkude ainelise äraelamise võimalused," kirjutas G.Suits V albumis.[1] Vaibusid kirjanikevahelised vastuolud.Tähtsamaks kui võitlus oma tõekspidamiste eest sai võitlus kogu kultuuri ja kirjanduse säilitamise eest.

Kultuurielu äratas Veebruarirevolutsioon.Paljude kirjanike ja kunstnike hulgas pöördusid maapaost tagasi kodumaale ka Ed.Vilde ja Fr.Tuglas.Kuigi Fr.Tuglas leidis,

---

[1] "Noor-Eesti" V,Trt.1915,lk.10

et "Aeg on ebakohane kunsti maitsmiseks,veel ebakohasem selle loomiseks...,"[1] näis veel kohutavamana,et "...jõunõrkemine on oma tipule jõudnud.Meil ei ole varsti enam ühtainustki ajakirja ega ilmu ühtainust raamatut... Meil pole varsti enam kirjandust olemas!"[2] Oma osa rutulises tegutsemis-,organiseerimis- ja avaldumistarbes oli ka revolutsioonisündmustega kaasnenud vajadusel kindlamate ideoloogiliste seisukohtade järele.Fr.Tuglas ärgitas kirjanikke koonduma "Tallinna Teataja" ümber "...kõigepealt ühiste väljaannete,albumite teostamiseks.Ainult selle vahega,et nüüd tõesti võimalikult kõik kirjanduslikud jõud ühineksid,vaatamata nende kunstilistele ja ideelistele suundadele."[3] Ajalehtedes avaldati üleskutseid.Lubaduse ühinemiseks ja kaastööks andsid peaaegu kõik eesti kirjanikud.Ka need (näiteks K.Ast-Rumor,M.Metsanurk,J.Lintrop, A.Hansen-Tammsaare,V.Andi-Kuhlbars jt.),kes pole tegelikult ridagi "Siurus" avaldanud.Sest esimesest üleüldisest ühinemiskatsest kasvas välja ikkagi vaid rühmitus: kuueliikmeline "Siuru". Kirjandusliku parlamendi loomise ebaõnnestumise põhjusena nimetas Fr.Tuglas aastaid hiljem kirjanikkonna väiksust,et "...ühiselt,kuid ilma tihedama ühtekuuluvuseta neis oludes midagi korda saata."[4] Ja H.Visnapuu leidis,et "Aeg ei olnud veel küps kirjanduslikuks parlamendiks."[5]

---

[1] Fr.Tuglas,Aja kaja.Tartu 1920.lk.79.
[2] Sealsamas,lk.83.
[3] Fr.Tuglas,Eesti Kirjanikkude Liit,"Looming" 1933 nr.4,lk.452
[4] Sealsamas,lk.453.
[5] H.Visnapuu,Mälestusi ja mõtteid juubeli puhul,"Looming" 1933 nr.4,lk.474.

10.juulil 1917.aastal loodi kirjanike ühing "Siuru"[1], mille tegevus dokumentide järgi kestis 1920.aasta 21.jaanuarini,kuid mis omavaheliste lahkhelide läbi aktiivse tegutsemisperioodi lõpetas 1919.aastal.Rühmituse lagunemist mõjutasid suurel määral ka muutunud oludest tingitud uued kirjandusnõuded."Siuru" viljakaimasse järku kuuluvad kolm kirjanduslikku koguteost,albumid I - III.

Kuulutades: "Meile on tähtis oma loova vaimu avaldamise võimalus,ja kõik muu on kõrvalise tähtsusega.Meie ei taha end ega teisi vaevata teooriatega,pidades neid väärtuslikeks,kuid mitte ilmtingimatuiks.Meie ei rutta oma rühma ideelise sisu ja kirjandusliku usutunnistuse sõnastamisega,oletades,et see tegelikus töös kõige paremini selgub.Ja lõpuks,meie ei nõua publikumilt tähelepanu nagu miski tänu,sest meie oleme loonud kõige päält iseenese jaoks, ilma kellegi muu pääle mõtlemata.Loomise rõõm - see olgu meie ainus tõukejõud"[2], sai "Siuru" "Noor-Eesti" esteetiliste tõekspidamiste ja kunstikäsitluse jätkajaks."Noor-Eesti" astus välja talupoegliku elutunnetuse ja kultuuritraditsiooni vastu."Siuru" ajaks oli Eestis tugevnenud linlik tsivilisatsioon,kuid sõja ja revolutsioonisünd - mustes olid kirjandus- ja kunstiküsimused nihkunud tagaplaanile."Siuru"[3] nõudis kunsti vaba arengut ja kunstniku piiramatut enesereprodutseerimist.Siurulaste esteetiline ideaal,kujutlus esteetilisest väärtusest,kujunes ühiskonnas,mille hinnanguid nad eitasid.Nende "kunst kunsti pä-

---

[1] "Siuru" albumid.Trt. I - 1917,II - 1918,III - 1919.
[2] Fr.Tuglas,Aja kaja. Tartu 1920, lk.84
[3] N.Andresen,"Siuru",Terendusi.Tln.1979.,lk. 118 - 138.

rast" loosungi all toimunud kire- ja tundelööma purskumine oli instinktiivne protest kodanluse variseliku moraali,kiriklikkuse,sõda õhutava šovinismi ja tõusikluse vastu.Muutes "Noor-Eesti" subjektiivse elutundmuse konkreetsemaks, maisemaks ja meelelisemaks,viis "Siuru" esteetilis-individuaalse kirjanduse kõrgpunkti,ning kiirendas sellega kirjanduse ja kirjaniku pöördumist sotsiaalse temaatika poole.Nagu "Noor-Eesti" pidas ka "Siuru" kirjanduse esmasteks funktsioonideks kunstniku enesereprodutseerimist ja esteetilise naudingu pakkumist.Mõnavõrra väiksemat tähendust omistas rühmitus kirjanduse tunnetuslikule funktsioonile.

"Siuru" jäi oma sihi ja taotlustega kaugeks elule ja rahvale.Ometi püüdsid nad mõndagi teha,mis pidanuks lähehenemist kindlustama.Ringreiside,kõne- ja piduõhtute korraldamise peamiseks põhjuseks oli kindlasti rahaline kitsikus.Kuid mitte ainult."Siuru" kahe aktiivsema liikme,Joh. Semperi ja Fr.Tuglase,huvi pole mingil perioodil piirdunud boheemkonnasiseste küsimustega.Juba 1918.aastal rääkis Fr.Tuglas ajakirja,"Siuru" häälekandja,loomise vajadusest:"Kõige muu kõrval otsustasime täna Wernwris uue ajakirja asutamise lõplikult ära.Väljaandja Noor-Eesti, toimetajad Ed.Juhanson ja mina.Päälkirjaks soovitasin: "Tungal",millega oldi ka päri.See oleks kirjanduslik-poliitiline häälekandja,võimalikult elav,energiline,pamfletiline.Kirjanduslikkudes asjades oleks muidugi täiesti siuruline,poliitikas ajaks aga iseseisvuse asja."[1] Iga numbri maht pidi tulema 32 lehekülge,ilmumissageduseks 2 - 4 korda kuus.Määratud oli ka tiraaž - 2000 ja kaastööde honorarid." Kirjutada võib kõike,mis puudutab nähtusi maa ja taeva vahel.1/3 on määratud ilukirjandusele,1/3 polii-

[1] Fr.Tuglas,A.Adsomile 4.juan.1918.a. (KM,KO F M 32 : 5)

tilistele artiklitele ja 1/3 kroonikale,poleemikale,ülevaadetele,väikestele teadetele jne.,jne. Tahaksime ometi kord teha katset soetada meil elavat ja energilist ajakirja.Kas ei oleks praegu selleks kohane juhus,kui üks ajaleht teise järele läheb hingusele? ..."[1] Ja kuigi "Siuru" häälekandjat sellisena ei ilmu,osutab plaan,kuivõrd oluliseks pidas Fr.Tuglas kirjandusliku ajakirja osa kultuurielus ja "Siuru" oma väljaande olemasolu.

1917.aasta oli pärast pikka vaikelu kirjanduslikult väga elav.[2] Ilmusid luulekogud: M.Underi "Sonetid",H.Visnapuu "Amores",J.Semperi "Pierrot",A.Adsoni "Henge palango";Fr.Tuglase novellikogu "Saatus",A.Hansen-Tammsaare "Varjundid" ja "Kärbes",A.Gailiti "Saatana karussell",mis kõik (välja arvatud A.Hansen-Tammsaare teosed) avaldati "Siuru" enda kirjastuses.Nagu näitavad tolleaegsed ajalehed,oli huvi nii proosa kui ka luule vastu suur.Tänu sellele olid ka raamatute tiraažid keskmised või isegi suured (nt.A.Gailiti novellikogu - 1500 eksemplari,M.Underi "Sonetid" - 1000).

"Siuru" ei moodustanud kirjanduses mingit ühtset voolu.A.Adson,A.Gailit,J.Semper,Fr.Tuglas,M.Under ja H.Visnapuu ühinesid,säilitades oma individuaalsuse.Vaatamata tegutsemisea lühidusele ja rühmituse enda heterogeensusele, suutis "Siuru" tõsta üldise kirjandusliku kultuuri taset, eelkõige oma luulega.

Veebruarirevolutsiooniga tulnud vabadusepuhangule tuli aga kiire lõpp Saksa okupatsiooni näol.Saksa okupatsioo-

---

[1] Fr.Tuglas,A.Adsonile 4.jaan.1918.a. (KM,KO F M 32 : 5).
[2] V.Ridala,Eesti Kirjanduse ajalugu III,Trt.1929.

ni asendas peatselt kodanlik iseseisvus,mis äratas taas kirjanik- ja kunstnikkonna loetused kunstilise kultuuri edendamiseks.Kuid iseseisvus sai ettekujutatust seotuks teistsugune.Kujunev eesti kodanlus oli enam raha- kui kultuurihimuline.Kuigi sisuliselt oma teed alles otsiv, ei võta aktiivne kirjanikkond algusest peale omaks valitsuse poolt valitud ja tunnustatud kultuuripoliitikat.

Kirjandusse tungis ühes ajavaimuga ühiskondlik-ideestik: sotsiaalse õigluse nõue ja humanismiidee,mis seadis kirjanduse ette elust tekkimise vajaduse.Kõige kiiremini reageeris muutustele luule,milles armastus- ja looduslüürika andis maad saksa ekspressionismist mõjutatud karmidele ajalauludele.[1] Kultuurielu keskpunkti tõusis kodanliku vabariigi algusaastail küsimus kirjanduse ja kunsti riiklikust toetamisest.Avalikkuse tähelepanu juhtisid sellele küsimusele esimestena Fr.Tuglas ja Joh.Semper.

1919.a.jaanuaris esines Fr.Tuglas programmilise artikliga kunsti ja riigi vahekorrast,rõhutades,et "...iga kord kui ühiskonnast revolutsiooni laine läbi käib ja õiglasema korra lootus tärkab,kohe ka katseid tehakse kunstide ning kunstnikkude seisukorda uute õigluse põhjusmõtete järele parandada."[2] Toonitades "... esteetilise meele harimise ja kunstihariduse tõstmise tähtsust" rahva kultuurilises edendamises," nõudis Tuglas,et riik hoolitseks "ühelt poolt kunstteose loomise ja teiselt poolt nende laialilaotamise eest,"[3] et "hääde põllutöökoolide kõrval oleksid ka hääd kunstiakadeemiad,konservatooriumid,teatrikoolid",et riigi kuluarves peaksid olema ette nähtud toe-

---

[1] Fr.Tuglas,Lühike eesti kirjanduslugu. Trt.1934.
[2] Fr.Tuglas,Aja kaja. Tartu 1920,lk.116
[3] Sealsamas,lk.110 - 117

tused ja stipendiumid kunstnikele,summad tööde tellimiseks ja ostmiseks jne.[1] Kesksel kohal oli Tuglase sõnavõtus nõue: kunst peab olema riigist sõltumatu." Toetades kunsti ei pea riik kunstilt nõudma vastutoetust.Vabastades kunsti sinelisest orjusest ei pea ta seda tegema poliitiliselt orjaks."[2] Küsimus leidis oma lahenduse alles aastate pärast.

"Siuru" kirjanikkusidus oluliselt tarve avaldamisvõimaluste järele."Odamehe" ja "Varraku" kirjastuse asutamisega see tarve kadus.Üha rohkem ja tugevamalt hakkasid ilmnema rühma omavahelised vastuolud.1919.aastal liikmeskonnast lahkunud A.Gailiti asemel võeti liikmeteks vastu A.Alle ja J.Barbarus.Viimased aga ei sulanud rühmitusse,mis kandis lagunemise märke.

Avaliku sõnasõja vallandas A.Gailit,kes 1919.aastal avaldas ajalehtedes rea kirjanduslikke följetone,sihtides neid kõige rohkem M.Underi ja A.Adsoni pihta (kuulsaim: "Sinises tualetis daam").1919.aasta lõpul andis A.Gailit oma följetonid ja pamfletid välja kogus "Klounid ja faunid".Kulgedes "Tallinna Teataja" ja "Päevalehe" veergudel, jõudis "kodusõda" kulminatsiooni 1920/1921.aasta vahetusel kokkupõrkes "kõrtsi-" ja "kafee-esteetikute" vahel "Postimehe" kirjutistes.[3]

Ajalehtedes ilmunud sõnavõttude,arvustuste,ülevaadete lähtekohaks oli enamasti isiklik sümpaatia või antipaatia, sellest tulenevalt omandas ka kirjanduslik arvustus üha enam följetonistlikku laadi.[4]

---

[1] Fr.Tuglas,Aja kaja. Tartu 1920,lk.124

[2] Sealsamas,lk.108.

[3] "Postimees" nr.323-330,1920 ja nr.2-11,1921.

[4] "Päevaleht" nr.21,36,1921,"Tallinna Teataja" nr.263-278, 1920 jt.

1919.a. oli Eestis külaühiskondlik kultuuritraditsioon asendunud linnakultuuriga.Kuid see linlik kultuur oli alles küllalt ühekülgne,oli "...rohkem välist,vormilist kenadust taotlev,pealiskaudsust edendav,stiilitu väikekodanlik kultuur".[1] Selles rahutu ja rabeda kultuuri kunstis oli uusromantismi,oli ühiskondliku elu rütme (ajalaulud).Selles mitmeti kirevas ja otsivas ajas,kus mingit kindlust polnud ka kirjastuste tegevuses ja uudiskirjandust ilmus vähe,said kirjandusliku avalikkuse esindajaiks Friedebert Tuglase toimetamisel ilmunud kirjanduslikud ajakirjad "Odamees" ja "Ilo".Ajakirjad ilmusid ilma mingi kindla ideelise või esteetilise programmita.Kaastööde valimisel oli ainuotsustaja toimetaja,Fr.Tuglas,kes lähtus seejuures ajakirja üldisest eesmärgist - tõsta kirjanduslikku kultuuri-, ja kunstilistest väärtustest.Juba "Odamehe" ja "Ilo" juures ilmnes Tuglase püüd hoida ja toetada kunstielus kõike uut.Ta ütles: "Väärtuse saavutavad kõik novaatorlikud katsed kunstivormis.Sest iga ennem kuulmatu "sõnakõlin" sisaldab eneses ühtlasi uut sammu kultuurilises edenemises,iga uus vormivarjund uut mõttevarjundit,iga uus kunstimeetod - uut elukäsituse meetodit".[2]

"Odamees" ja "Ilo" olid eelkõige kirjanduslikud ajakirjad: kõigist vaadeldavatest ajakirjadest avaldasid nad kõige rohkem ilukirjandust.Oma laadilt olid "Odamees" ja "Ilo" suhteliselt "rahulikud",sest ajakirjad ei olnud loodud kellegi vastu sõdimiseks ega mingi kitsa vaate (suhtumise) kaitseks.

---

[1] J.Kärner,Raamat ja elu,Lehed tuulde. Tln.1958,lk.229
[2] H.Visnapuu,Vastne moment,"Looming I" Trt.1920,lk.2 - 6

Nii "Odamees" kui "Ilo" jäid varsti seisma.Vähene levik,mis põhjustas majanduslikud raskused,tulenes muutustest ühiskondlikus elus.Teisenesid nõudmised kirjanduse ja kirjandusliku ajakirja osas.Kasvas realistlik elutunnetus, mis nõudis ajakirjalt 1) senisest kindlamat ideelist positsiooni; 2) kaasaegsete probleemide käsitlust; 3) laiemate hulkade arvestamist.

"Odamees" ja "Ilo" olid oma laadilt ja ilmelt enam endasse suletud kui elule avatud.1920.aastal püüdsid H.Visnapuu,R.Roht ja J.Barbarus astuda uuele,ajakohasemale kirjanduslikule platvormile oma koguteosega "Looming I".Väljaande põhiseisukohti ja taotlusi esitas H.Visnapuu artikkel "Vastne moment"[1]: "Elagu viha,elagu rõõm,elagu meeleheide,armastus,poliitika,naine,partei!Elagu inimene,elagu lihane inimene!... Maha aiaroosid,sirelid ja tümian! Elagu värske sõnnik!... Meie hing on revolutsioneerit.Meie ei vaatle enam esteetti külma ja ükskõikse südamega..... Meile ei ole enam ükskõik,kas ilus inimene on hää või halb meie parema arusaamise järele.Meie hoiame eneste käes kohtumõistja tera - vat mõõka."Kirjandus sai "kõlbeliseks mõõdupuuks".Tunnistades "esteetilis-individualistliku maailmavaate kriisi," ei suutnud kolmik eesotsas Visnapuuga välja pakkuda,kuhu ja kuidas peaks edasi liikuma.

Riiklik kultuuripoliitika hakkas aga kodanluse kindlustudes üha intensiivsemalt kunstilist kultuuri suunama oma tahtmise saunas: kas praktiliste,päevakajaliste ülesannete täitmisele või puhtärilisele alusele.Aeg nõudis kirjanikelt kindlat seisukohavõttu: ametliku kultuuriideaali

---

[1] H.Visnapuu,Vastne moment,"Looming I" Trt.1920, lk.2 - 6

tunnistamist või oma veendumuste ja tõekspidamiste selgitamist.[1]

1921.aasta tõi kaasa põhimõttelise lahkumineku tõusikkodanluse ja riikliku ideoloogia seisukohtadest.Avalikku sõda ühiskonna laastavaile arengutendetsidele kuulutasid 1921. aastal ilmunud kirjanduslikud ajakirjad "Murrang" ja "Tarapita".Oma olemuselt küll enam kirjanduslik-ühiskondlikud, võime neid ometi vaadelda kirjanduslike ajakirjadena,kui - võrd nad olid kirjanikkonna häälekandjad ning eestvõitlejad progressiivse kultuuri eest peetavas võitluses. "Murrangu" ja "Tarapita" vaenlaseks sai tõusik,väikekodanlane,vaimuvaene valitsustegelane.Astuti välja mitte mingi kunstisuuna,vaid kunsti eest üldse.

Keskse kohale tõusid ajakirjades küsimused kunsti rahvuslikkusest,materiaalse ja vaimse kultuuri vahekorrast ning kunsti riiklikust toetusest.Rõhutati seisukohta,et kunst ja kirjandus peavad olema inimese pärast,peavad pakkuma suuri mõtteid ja elulisi eeskujusid.

"Odamehe" ja "Ilo" ning "Murrangu" kaastöölistering oli lai ja piiramata."Tarapita" oli aga 1921.a.loodud samanimelise kirjanikeühingu häälekandja ning sisaldas põhiliselt ka tarapitalaste endi kaastöid.

1922.aastal jõudis "Tarapita" oma viimase,seitsmenda, numbrini.Ajakirja seismajäämise põhjused olid objektiivsed. Rahalise kitsikuse (J.Barbarus loobus neljandast numbrist alates honorarist,ajakirja väljaandmiskuludeks läks ena - masti ka Fr.Tuglase väheldane toimetajapalk ja honorar),

---

[1] J.Kärner,Kirjanduslikkude vaadete võitlus iseseisvuse algul."Siurust" "Tarapitani",Lehed tuulde. Tln.1958.

trükiolude halvenemise (1922.a. kaaluti seetõttu ajakirja trükkimist Berliinis),kuuendast numbrist alates tööd segava kaastöönappuse (Tallinnas elavad tarapitalased ja A.Alle nõudsid honorari suurendamist) kõrval sai määravaimaks 1922.aasta augustis tekkinud lootus välja anda riiklikul toetusel baseeruvat kirjanduslikku ajakirja.

"Tarapita" toimetamistöö oli praktiliselt vaid Fr. Tuglase õlgadel.28.mail 1922.a.J.Barbarusele kirjutatud kirjast loeme: "Ma ei saa enam muud tehagi: loe käsikirju,kirjuta kondikambrit ja loe selleks kogu Eesti ajakirjandus igapäev läbi,jookse trykkikotta,tee korrektuure, kanna pakke posti ja raamatukauplustesse ja ajakirjamyyatele,loe ridu,et kaastöö arveid korran pidada,jookse rahade pärast ringi,sest neist on alati puudus,kirjuta kirju yksteise järele,et raamatukauplused teisen linnaden arveid õiendaksid,mida nad kunagi ei taha teha,kasseeri siin markade kaupa ja pea arveid ning nii edasi! Juba paljas kirjavahetus võtab pööraselt aega."[1] Tundub aga,et pärast 8.oktoobril 1922.aastal Tallinnas toimunud Kirjanikkude Liidu asutamiskoosolekut,mil ühiskondlikul toetusel ilmuva kirjandusliku ajakirja väljaandmine sai käegakatsuta - vaks reaalsuseks,tõusis Tuglase huvikeskmesse ajakirja ettevalmistamine.J.Barbaruse ettepanekule: "Peaksime Tarapita 8da aegsasti enne lihavõtteid turule saatma - ehk oste - takse rohkem.Senni oleme ikka hiljaks jäänud.Kui materjaali rohkem kogub,võiksime kaksiknumbri 8/9 teha,ja nelipyhiks kolmiku: 10 - 12. Numbrid võiksid proportsionaalse - malt veidi paksemad olla,kuna hinda samuti tõstaksime."[2],

---

[1] Fr.Tuglas J.Barbarusele 28.mail 1922.a. (KM KO F 245,M 332:1)
[2] J.Barbarus F.Tuglasele 1923.a.da-ta kirjas (KM KO,F 8 M 134 : 3).

vastas 1923.a.märtsis Tuglas,et "... meie ajakiri,vähe - malt ajutiselt,seisma peab jääma.Omad inimesed,eriti Tartun,on äärmiselt loiud."[1] Ja kuigi Barbarus oli Tuglase otsusega nõus: "Tarapita" asjun oleks sinu otsus õige: ei maksa kaasvõitlejaid vägista.Likvideerume lõplikult.On tarvis,siis uvve jõuga",[2] ei jäänud Barbarus olukorraga, st."Tarapita" sulgemise ja "Loomingu" oodatava ilmumisega, sugugi rahule.Viis päeva hiljem ülaltsiteeritud kirjast kirjutas ta Tuglasele: "Pean avalikult ja otsekohe tunnistama,et "Looming",mille saavutuseks tyytuseni lahinguid lööd,nõnda kaasa ei kisu,kui "Tarapita" algusen,meie energia on kandmiseks ära raisat ja synnitushood ei ole kyllalt tugevad.Ka ei tundu siin sarnast kontakti yksikute autorite vahel,vaid oleme nagu hädaga yhen võõrastemajan (mille uksed kõigile lahti) elutsema sunnit."[3]

Tuglase enda ootusi "Loomingu" suhtes näeme ta kirjavahetusest.Tõestamaks,et need olid märksa suuremad ja perspektiivikamad kui varasemate väljaannete puhul,toome mõ - ned katked Tuglase kirjadest J.Barbarusele.

11.jaanuaril 1923.a. kirjutas ta: "See oleks igatahes suur ettevõte,mis on väärt,et seda kõige energiaga ajada. Vahest jõvvaksime sel teel ometi selle yldise labastarise, populariseerimise ja pildilehtede õputuse vastu panna. Praegu valitsevain oluden,kesk seda esteetilist ja ideelist lagedust,muutume muidu lõplikult inim- ning ilmavihkajaiks.... Kuigi Liidu ajakirjan kindlat kunstisihti ei

---

[1] Fr.Tuglas J.Barbarusele 10.märtsil 1923.a. (KM KO F 245 M 332 : 1).

[2] J.Barbarus Fr.Tuglasele 12.III 1923.a.(KM KO F 8 M 134 : 3).

[3] J.Barbarus Fr.Tuglasele 17.III 1923.a.(KM KO F 8 M 134 : 3).

saa ajada,nagu kollektiivsen ettevõtten loomulik,kuid tasapind ise peab ometi kõrge olema.Vastasel korral kaotaks kõik mõtte...."[1]

"Loomingu" tähtsamaiks ülesandeks luges Tuglas kirjandusliku kultuuri tõstmist.Oma kirjades rõhutas ta kordu - valt,et valitsevates oludes pole rühmituse ajakirja väljaandmine võimalik,et reaalselt sab elujõuline olla vaid ajakiri,mille ilmumine on majanduslikult kindlustatud ja et kogu jõug tuleb suunata sellele,et ajakirja kaudu võimalikult palju korda saata: "... Kuid kõik senised kogemused näitavad,et meie oluden ei jõvva täiesti kindlat ryhma - ajakirja yleval pidada.On tarvis tegutseda,võtten olusid nagu nad on.Ja ma loodan,et meie "Loomingun" ometi lõplikult rohkem ka oma vaadete ja maitsete maksmapanekuks ära suudame teha,kui senisten katseten,mis yle jõu pingutust on nõudnud ja varsti ometi nõrkend."[2] Et Tuglas oli endale kui tulevase ajakirja toimetajale kõik kollektiivse ajakirja voorused ja puudused juba ammu selgeks teinud,tunnistab kõige lühemalt ja tabavamalt 20.märtsi kirjast üks lause: "Looming" on kollektiivne ettevõte ja teda peab ka sarnasena toimetama."

Pärast ajakirja esimeste numbrite ilmumist toonitas Tuglas veel üht olulist punkti "Loomingu" väljaandmises: ""Loomingul" on kõigi muude ylesannete kõrval veel yks pedagoogiline siht:kasvatada publikumin jälle usaldust meie ajakirjade tõelise ilmumise vastu.Meie peame aasta - käigu välja saama,nii et iga number tõesti määrat ajal

---

[1] Fr.Tuglas J.Barbarusele 11.I 1923.a.(KM KO F 245 M 332:1).
[2] Fr.Tuglas J.Barbarusele 20.III 1932.a.(KM KO F 245 M 332:1).

ilmuks,ilma kaksiknumbreid tegemata,numbrite suurust vä - hendamata või hinda tõstmata.Alles siis,kui me yhegi aasta-käigu nii oleme välja saand,usaldab keegi ehk teda telli - da. ..."[1] Eesti Kirjanikkude Liidu asutamiskoosolekul va - litud tulevase ajakirja toimkond (F.Tuglas,Ed.Hubel,A.Kitz-berg,M.Under ja G.Suits) alustas intensiivselt ajakirja eeltöödega 1923.a.veebruaris,kui riigikogu oli toetussum-ma (750 000 marka) kahel korral vastu võtnud[2].Nn.ettevalmistamine ajakirjanduses oli alanud juba 1922.aastal.Kõi-gist "Loomingut" tutvustavatest ja propageerivatest artik-litest on tähelepanuväärseim Fr.Tuglase artikkel "Kirjan-duslik ajakiri Eestis",mis läbis "Päevalehe" kolme numb - rit.[3]

Eesti Kirjanikkude Liidu Häälekandja "Looming" nr.1 ilmus 28.aprillil 1923.a.trükiarvuga 2300 eksemplari.Hetk kõiki kirjanikke ühendava ajakirja loomiseks oli kõigiti soodne: 1) oma enamuses oli kirjanikkond rohkem kui kuna-gi enne veendunud sellise ajakirja vajaduses.H.Visnapuu sõnade järgi: "Kirjandusliku ajakirja tarvidust tundsid eriti need,kes ei kuulunud "Tarapita" rühma.Küll aeti lä-bi "Päevalehe" kirjanduse ja kunsti lisadega,ning segaaja-kirjaga "Aeg".... Suure kirjandusliku ajakirja vajalikkus andis end valusalt tunda."[4] 2) Kodanlik Eesti oli jõud - nud oma majanduslikus ja poliitilises elus stabilisatsioo-nijärku,mis lubas pöörata enam tähelepanu kultuurielu aren-

---

[1] Fr.Tuglas J.Barbarusele 16.juulil 1923.a. (KM KO F 245 M 332 : 1).

[2] ORKA,Fond 1108.

[3] "Päevaleht" nr.319 - 321 25. - 27.XI 1922

[4] H.Visnapuu,Mälestusi ja mõtteid juubeli puhul,"Looming" 1933 nr.4,lk.474.

damisele.

"Loomingu" asutamisega sai eesti kirjanduselu endale koondava keskpunkti. Fr. Tuglas suutis esimeste ilmumisaastate raskustest hoolimata tagada ajakirja kõrge kunstilise taseme ja avara esteetilise programmi. See mõjutas suuresti kultuuri ja kirjanduse jõudmist suhteliselt rahulikku arenemisjärku. Paranes kirjanike aineline olukord. "Loomingu" küllalt kõrgetele honoraridele lisandus 1925. aastast kultuurkapitali seadus toetussummade ja stipendiumidena antavate toetuste kohta. Kõik need tegurid soodustasid kirjanduse suundumist realismi suunas, proosa eelisarengut luule ees.

Nii tähendab "Loomingu" ilmumahakkamine meie kirjanduslike ajakirjade ajaloos ühtaegu algus- ja ka lõpp-punkti. "Loomingule" ei suuda ükski ajakiri tõsiselt võetavaks konkurendiks saada. Konkurentsi pakkuvad väljaanded puudusid ka aastatel 1923 - 1926.

Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri "Eesti Kirjandus" oli küll oma kriisiaegadest välja jõudnud ning tõi taas ära ülevaatekirjutusi ja kirjandusteoste arvustusi, kuid nende tase oli enamasti nõrgem "Loomingus" avaldatud kriitiliste käsitluste omast. Tundub isegi kohatuna vaadelda kahte nimetatud ajakirja kui konkurente. Nad teenisid üht ees - märki - rahva kultuurilist arendamist - ning enam abistasid kui takistasid teineteist.

"Loomingu" ja "Eesti Kirjanduse" kõrval puudutasid suuremal või vähemal määral kirjandusküsimusi veel kolme laadi ajakirjad: 1) süžeeliselt põnevat ja sagedasti ka sensatsioonimaigulist tõlkekirjandust avaldavad; 2) sega-

sisulised ajakirjad ja 3) noorsoоajakirjad.

Esimesena nimetatud laadi küllalt tüüpilisteks näi - deteks on ajakirjad "Kodu" ja "Romaan".

Kuukiri "Kodu" hakkas ilmuma 1920.a.Tallinnas A.Kreisbergi toimetusel.Ajakiri sõnastas oma ülesande: "Olla ilukirjandusliseks ja teadusliseks ning kunsti ajakirjaks,mis Eestis kauemat aega puudunud ja mille järele vajadus tungiv."[1] Tegelikult sai ajakirjast teisejärgulise tõlkeproosa ja epigoonlikku laadi algupärase luule (A.Paal,H.Saar, A.Liiv jt.) avaldaja.1922.aastast hakkas ajakiri tooma ka ulatuslikke tõlkeromaane (nt.H.Possendorff "Kapten von Holteni viimane sõit",O.Wadfley "Teise oma" jne,).Rubriik "Kirjandusest" ilmus väga juhuslikult.Kirjandusteose arvustusi selles ei olnud."Kodu" väärtuslikuma osa moodustavad eesti kirjameeste ja kultuuritegelaste elulood ja nekroloogid, mille autoriteks olid peamiselt H.Prants ja P.Grünfeldt ning mida aastatel 1924 - 1926 kohtame ajakirjas üpris sagedasti."Kodu" ilmus 1930.aastani.

Ajakirja "Romaan" väljaandmiskohaks oli samuti nagu "Kodul" Tallinn,ilmumissageduseks kaks korda kuus ja sünniaastaks 1922.Esimese aastakäigu toimetaja ja väljaandja oli H.Haljaspõld.1923.a.oli H.Haljaspõld vastutav toimetaja,P.Grünfeldt tegevtoimetaja.Ajakiri tituleeris end ainsaks puhtilukirjanduslikuks tõsiselt rahvuslikuks ajakirjaks.[2] Sisukord pakkus tõlkeid 40 - 50 maa kirjandusest. Kohtame T.Manni,G.Rodenbachi,H.Barbusse'i,J.Galsworthy jt.

---

[1] Toimetus,Lugejatele! , "Kodu" 1920 nr.1 ,lk.1.
[2] "Romaan" 1923 nr.19,lk.32.

tuntud kirjanike nimesid paljude tundmatute kõrval,kuid kõik tõlgitu on juhuslik ja enamasti vähetähtis."Romaan" jäi kogu ilmumisperioodi vältel (1922 - 1930) sisult muutumatuks.Eestlastest kaastöölistena leiame siit P.Grün - feldti,H.Rikandi,K.Kasesalu,K.Piiri,Ed.Wöhrmanni,A.Silla nime.

Omamoodi "vahemeesteks" "Loomingu" ja "Kodu" - "Romaan" kunstilise taseme vahel olid Tartu "Odamees" ja Tallinna "Agu".

"Odamees" alustas ilmumist 1922.a.A.Kivikase toimetamisel.Ajakirja trükiti Brliinis 10000-lise tiraažiga."Odamees suunitles end "...kõigile.Sääljuures pole aga "Oda - mees kaugeltki labane."Odamees" tahab olla soliid laiade hulkade ajakiri."[1]Kaastöölistena nimetati:J.Aavik,A.Adson, A.Alle,A.Anni,P.Aren,R.Kangro-Pool,J.Järner,J.Semper,A.Kitzberg,O.Luts,A.Tassa,M.Under.

1922.aastal ilmunud nelja ajakirjanumbrit läbis A.Kivikase romaan "Ristimine tulega".1923.aastal läks ajakiri C.Sarapi kätte ja alates seitsmendast numbrist hakati seda trükkima Eestis.Uuendusena tuli ajakirja rubriik "KIRJANDUSEST",mida 1923.aastal ilmus kaks korda (1.ja 7.numbris). Pakkus see tutvustavat ülevaadet algupäralistest uudisteostest.1924.aasta numbrites muutus tutvustav ülevaade ulatuslikumaks ja põhjalikumaks: süžee ümberjutustustele lisandus hinnanguline moment.Rubriik oli A.Kivikase valduses.

Ajakirja I ja II aastakäigus oli produktiivseim autor O.Luts.Tõlkijatena tegid kaastööd Fr.Tuglas (A.Kivi "Seit-

---

[1] "Odamees" 1922 nr.1,lk.36

se venda") ja J.Semper (V.Hugo "Jumalaema kirik Pariisis").

"Odamehe" kokkukuivamine algas juba 1925.aastast,mil ilmus vaid kuus numbrit.1926.aastal nägi ilmavalgust ai - nult "Odamehe" "Laulupeo album".1927.aastal küll püüti "Odamees" elustada,kuid regulaarselt ajakiri rohkem ei ilmunud.

Ajakirja "Agu" esimene number ilmus 21.detsembril 1922. aastal."Ajakiri on oma ülesanded kindlasti ja selgesti ära piiranud.Samuti on ta oma vaimlise ja majanduslise eelarve tõsiselt teinud."Agu" on ajakiri rahvale,sest niisuguse ajakirja väljaandmist peame tarviliseks,väärtliseks kui ka raskeks ülesandeks.Meie rahvas mõistab lugeda - seda tuleb ära kasutada tema maitse ja ilmavaate arendamiseks.On ajaleht lugeja poliitiliseks kasvatajaks,siis on hea ajakiri tema igakülgseks kultuuriliseks arendajaks,"[1] kirjutas toimetaja Ed.Hubel,ajakirja eesmärke tutvustades."Agu" ilmus kord nädalas rohkete fotodega.1923.aasta lõpuks olid kaastöölistena end avaldanud: R.Roht,K.Rumor-Ast,J.Parijõgi (produktiivseim),P.Vallak,J.Kaos,J.Andreller,M.Raud,J.Kärner,J.Jaik.Tõlgitud oli R.Tagore,E.Carpentier'i,J.Aho,J. Galsworthy,S.Lagerlöfi,G.Rodenbachi,P.Altenbergi,L.Tolstoi ja A.Tšehhovi loomingut.Ilmunud oli kakkaks tõlkeromaani. Kirjandusteose arvustust leidus ajakirjas väga juhusli - kult ning see oli enamasti ümberjutustus teose sündmustikust (Ärni Raudoja).Ajakiri tõi kirjutisi väga mitmekesi-

---

[1] Ed.Hubel,Uue ajakirja ülesannetest, "Agu" 1923 nr.1, lk.2

sest ainevallast: nälgivate hingeelust ja ilu-eetikast, pelaarvalgusest ja sägimatkamisest jne.Kultuuripoliitikat ja kirjanduselu üldküsimusi puudutati ajakirja juhtkirjades,mille autoriteks kas Ed.Hubel,R.Roht või E.Tammann (aastatel 1923 - 1924).1924.aastast hakkas arvustajana esinema A.Kalamees,saades õige pea juhtivaks kriitikuks ajakirjas.

1925.aastast harvenes ajakirja ilmumissagedus kahe korrani kuus.Vastutavaks toimetajaks sai G.E.Luiga ja tegevtoimetajaks E.Raudsepp.Välimuselt ajakiri kahvatus (kadusid värvilised fotod,paber vilets am),kuid sisult jäi samaks,pakkudes nii tõlgitud kui algupärast proosat ja luulet,juhuslikult kriitilist ülevaadet;artikleid ja ülevaateid teadusest,ajaloost,moest ja ilmaelust.Eesti autoritest esinesid sagedamini M.Raud,J.Jaik,A.Kivikas,V. Hallik,S.Vakk,R.Roht.

Noorsooajakirjadest väärivad eelkõige tähelepanu "Uudismaa" (asutati 1919 Tartus) ja "Urikivi" (asutati 1923 Tallinnas) oma üldkultuuriliselt eesmärgilt: "Üheks tähtsamaks eesmärgiks on noorsoo kultuurilise tasapinna tõstmine.Suuremaks teguriks individuumi arendamisele on kirjandus.Selle mõjul kasvab inimese intelligentsus,areneb hingeline peenetundlikkus."[1] Ja ka puhtkirjandusliku ülesandelt:pakkuda avaldamisvõimalust noortele kirjandushuvilistele.Ajakirjade kirjanduskriitiline osa oli tagasihoidlikum kui ilukirjanduslik osa.

"Loomingu" ilmumist tervitas tunnustussõnadega kogu

---

[1] Ed.R.(iisman),Kirjanduslik modernism ja noorsugu, "Urikivi" 1923 nr.3/4,lk.23 - 24.

eesti ajakirjandus.Paari esimese aastakäigu numbrite kohta ilmus küllalt palju arvustusi ja ülevaateid.1924.aasta "Eesti Kirjandus" nr.5 avaldatud artiklis "Meie kirjanduse elust möödunud aastal",kirjutas A.Roose: "Loomingu" kaks osa - ilukirjandus ja artikkel on mõlemad kunsti levitamises ülitähtsad.Nii esimesele kui teisele ei leidu meie ajakirjanduses avaldamisvõimalusi,kuna teatavate teoste trükini kaotavad nad oma aktuaalsuse.Oma värskuse kui otsekohese kontakti suhtes publikuga jäävad siin täita ülesanded kunstilis-teoreetilisel ajakirjal,see võimaldab üleelavate elamuste ja meeleolude otsekohest peegeldust enne kinninaelutamist,kui nad kaotaksid oma elulise värskuse".[1] Nii kriipsutas A.Roose alla "Loomingu" funktsioonile: olla eelkõige aja- ja päevakohaste mõtte- ja tundeavalduste kandja ning uute sihtide rajaja.Omapoolseid arvamusi ja soovitusi hakkas pärast esimesi tervitussõnu ajakirjale tulema veelgi.Nõuti ilukirjandusliku osa suurendamist ja artiklite vähendamist ning risti vastupidist. R.Roht luges ilukirjanduse vähesust ajakirja peapuududuseks ja ka selle vähese leviku põhjuseks: ""Looming" põeb oma peapuudust - ilukirjandusliku prooda nappust - krooniliselt edasi.... Viimaselt asjaolult võib oletada, et "Looming" laiemaid lugejateringe külge tõmmata ega kaasa kiskuda ei või."[2] A.Kalamees leidis,et algupärase proosa epigoonilisuse tõttu peab ajakiri suuremat rõhku pane-

---

[1] A.Roose,Meie kirjanduselust möödunud aastal,"Eesti Kirjandus" 1924 nr.5,lk.178

[2] R.Roht,Looming nr.9,"Päevaleht" nr.341,16.dets.1924,lk.5

ma artiklitele.[1]

1924.a. "Postimehes" puhkes poleemika H.Visnapuu ja F.Tuglase vahel.Arvustades teise aastakäigu esimest poolaastat,kirjutas H.Visnapuu "Suhtumine"Loomingusse" võib olla väga mitmekesine,kuid ühine on mitterahulolemine temaga,seda mitterahulolemist jagavad kirjanikud kui ka publikum.... "Looming" on kirjanduslik parlament,kus ükski vool ei saa panna end maksma.Seepärast ei saa "Looming" ka ühelegi ringkonnale südameasjaks.... Ajakirjas on kirjanduslik elu ning hoog mattunud parlamendi tuha alla, kuid parlament ei võimalda teravat isikupärast avaldust ega tegulusti,loomisröömu,mis nii vajalik....Kaastöö on juhuslik. "Loomingus" kirjutatakse selleks,et viisakat honorari saada."Kõigepealt on selles süüdi ajakirja toimetaja,"kirjandusliku parlamendi juht",kes "ühendades osavalt paremat ning pahemat tiiba,tüürib osavalt ning ettevaatlikult soodsas sõiduvees,et Eesti kroonu "Loomingut" mitte ilma abirahata ei jätaks".Lõpuks soovitab autor "suleharjutused" (algajate tööd) välja jätta,väliskaastööst loobuda ja "Looming" viia ärilistele alustele.[2] Nädal hiljem ilmus "Postimehes" Tuglase terav vastus,milles ta näitas H.Visnapuu artikli vastuolulisust ja põhjendamatust. Sealjuures rõhutas Tuglas: "Meie ajakiri suudab pakkuda üheskoos ainult seda,mis ise eraldi suudame korda saata," ning et Visnapuul ja ta mõtteosalistel ei maksa teiste - le ette heita "elava,revolutsioonilisema loomingu vähe -

---

[1] A.Kalamees,Looming nr.3,"Päevaleht" nr.182,14.juuli 1923,lk.5.

[2] H.Visnapuu, "Loomingu" I poolaasta 1924,"Postimees" nr. 238,4.IX 1924,lk.2.

sust,kui ise ollakse veelgi loomevõimetumad".Visnapuu ettepanekule tõsta "Loomingu" hinda sajalt margalt saja viiekümnele ja vähendada väliskaastööd,vastas Tuglas,et ajakirja hinna tõstmine oleks vastuolus juba kirjanduse enda huvidega,rääkimata lugejatest.Kõne alla ei saa tulla ka loobumine väliskaastööst,sest eesti arvustus "on muutunud följetoniks,mille esteetiline mõju publiku harimisele on minimaalne" ning teiseks on just väliskirjutised need "niidid, mis ühendavad meid välisilma esteetilise eluga, ... Me peame avardama oma horisonti,meil on tarvis lihtsalt teadmisi,võrdlusvõimalusi,muidu kängume meil praegu valitsevas õhupuuduses"[1].

H.Visnapuu rünnakule oli eelnenud märtsikuu "Posti - mehes" R.Kangro-Pooli süüdistus" endise mändmetsaliku külarealismi" tagasipöördumises,et "vastata "keskmise haritlase" maitsele."[2] "Päevalehes" tõstis protesti "Loomingu" vastu J.Barbarus,[3] ajakirjas "Agu" tungis ajakirjale ja toimetajale kallale A.Adson.[4]

Nii said just neist soodsatest asutamiseeldustest (kirjanike poolt tunnetatud vajadus ühise ajakirja järele ja valitsuse aineline toetus) "Loomingu" algusaastate suurimad takistused.Kirjanikkond,keda ajakiri ühendama pidi, oli veel paljuski mäödunud "kodusõja" meeleoludes.Enam

---

[1] Fr.Tuglas,Pisut poleemikat "Loomingu" puhul,"Postimees" nr.246 12.IX 1924 M lk.2

[2] R.Kangro-Pool "Looming" nr.1 puhul,"Postimees" nr.79 21.III 1924.,lk.4.

[3] J.Barbarus,Jumalate hämarusest ja kirjanduslikust parlamendist,"Päevaleht" nr.267 3.X 1924.

[4] A.Adson,Uusim süüdistus meie kirjandusele,"Agu" 1924 nr.28.

kui esteetilised või ideoloogilised tõekspidamised põhjustasid lahkhelisid ja vastuolusid kriitikahellus ja egotsentrism.Osa vanema põlve kirjanikke ignoreeris "Loomingut", kartes selles välja löövat siurulikku vaimu.[1] Barbarust hoidis kaks aastat eemal tahtmine jätkata opositsioonilise rühmaajakirja väljaandmist.Osaliselt ka solvumine Tuglase poolt 16.juulil 1923 tagasi saadetud luuletuse pärast.

Toetuse saamiseks pidi ajakiri oma olemasoluvajadust kinnitama kõigepealt eelarve alamkomisjoni silmis.Seda teha isikutele,kes eesotsas endise haridusministri Baueriga tunnistasid,et "Looming" on neile,keskmistele haritlastele, lugemiseks raske,[2]polnud aga sugugi kerge.

Vaevaline oli ka ajakirja levimine.1923.a.juunis oli ajakirja üksiknumbreid müüdud 300,"Loomingu" tellijaid oli 24. 560-st avalikust raamatukogust oli ajakirja tellinud vaid üks,1500 kooliraamatukogust kaks. "Loomingu" kaastööliste arv oli tellijate omast kaks korda suurem.[3]

Olukord "Loomingu" ümber normaliseerus mõningal määral 1925.aastaks,mil lõplikult oli välja kujunenud ajakirja ilme ja laad.Sisu muutunud kirjanduslikumaks ja algupärasemaks.Fr.Tuglase ootamatu ja sunnitud lahkumise järele toimetaja kohalt 1926.aasta detsembris sai "Loomingu" toimetajaks J.Kärner.

Muidugi ei põrkunud erinevad esteetilised vaated,

---

[1] R.Kangro-Pool,Looming nr.1 puhul,"Postimees" nr.79 21.III 1924,lk.4.

[2] "Päevaleht" nr.43 12.II 1924,lk.5.

[3] Kirj.sõber,Teie eneste kasu pärast,"Päevaleht" nr.157 18.VI 1923,lk.5.

tõekspidamised ja seisukohad kokku ainult "Loomingu" ümber. A. Kivika ja R. Rohu "asunikuromaanid" põhjustasid ägeda polemika "külarealistide" ja "modernistide" (Barbarus, Alle, Visnapuu, Kärner) vahel. Endiste tarapitalaste ja A. Anni initsiatiivil tegutseva ppositsioonilise akadeemilise noorsoo vahel puhkes konflikt rahvusvahelise vaimukultuuri pinnal.

1924.a. "Odamehes" süüdistas A. Kivikas eesti kirjandust rahvuslikkuse puudumises, liigses subjektiivsuses ja ühekülgsuses: "Ja tõesti mõne meie viimasema - aja autori töid ei saa meie sugugi rohkem omaks pidada kui võõraks, need on internatsionaalsed, neil puuduvad kas täiesti või osaliselt rahvuse eritunnused.... Tänapäeva kirjandus on läind vihaseks, mahakiskuvaks, ägedaks arvustajaks, kohtumõistjaks."[1] J. Semper rõhutas kirjanduse ideelise selguse ja kindluse vajadust: "Puudub sügavamasse juurduv kirjandus-kunstiline ideoloogia, mis enam oleks kui ainult nähtuste selgitamine kaasaegsetele."[2] Ideelist küpsust ja filosoofilisust nõudis ka Fr. Tuglas: "Nüüd on kirjandus meie huvide üldise eristumisega kaotanud ühtlase ideoloogilise suuna. Ja tulevikus olekski tema ülesandeks rahvahinge peegeldus selle võimalikus mitmekülgsuses ning vastuolurikkuses, nii selle alateadlikkude tunnete külluse kui ka kõrgemate filosoofiliste taotlustega."[3]

---

[1] A. Kivikas, Kivi ja Sillanpää, "Odamees" 1924 nr. 3, lk. 79.
[2] J. Semper, "Meie kirjanduse teed". Tartu 1927, lk. 10
[3] Fr. Tuglas, Eesti kirjanduse arenemisteedelt, Eesti ja Soome üliõpilaskondade kõimualbum I. Tartu 1926, lk. 201.

20.aastate keskpaiga kirjanduselu iseloomustamiseks tsiteerigem veel kord Fr.Tuglast: "Praegusel silmapilgul näib eesti kirjanduses teatud ideeliste tendetside loi - dumist,nagu ka loovas kirjanduses tundub rohkel määral epigonismi vaimu.See on nagu mingi jõudude kogunemise ja uute väljavaadete otsimise ajajärk.Kirjanduslikkude seisukohtade vastuolud on pehmenenud,mida tõestab ka see,et meil esmakordselt võimalik näib olevat välja anda kõigile kirjanikele ühist ajakirja - "Loomingut".Ent kuigi tulevikus võib tekkida jälle teravam eristumine,siis on ometi tähtis,et praegu üldist kirjanduslikku kultuuri püütakse tõsta ja arendada." Samas rõhutas ta vajadust jõuda "kõige otsemasse kokkupuutesse europa kirjandusega." Seda rahva sisemise kultuuri tõusu,kultuuri "välise vabaduse" ja kirjandustegelaste endi võitlusega "iganenud traditsioonide ja arenematu opositsiooniga."[1]

---

[1] Fr.Tuglas,Eesti uuem kirjandus,Eesti. Maa - Rahvas - Kultuur. Tartu 1926,lk.11038.

2. AJAKIRJAD "NOOR-EESTI" , "ODAMEES", "ILO", "MURRANG" ja "TARAPITA".

"Noor-Eesti","Odamees","Ilo","Murrang" ja "Tarapita" on meie esimesed puht-kirjanduslikud ajakirjad. Olles mõneti endassesuletud ("Noor-Eesti","Odamees","Ilo") või teravas opositsioonis kaasajaga ("Murrang","Tarapita"),ning oma sisult kõrgemal rahva vaimsetest vajadustest,ei leidnud ajakirjad lugejaskonda ja kängusid majanduslike raskuste tõttu.

Nimetatud ajakirjad:

1) valmistasid ette pinda ning tingimusi kõiki kirjanikke ühendava ajakirja "Looming" ilmumiseks;

2) andsid ajakirjandusliku töö kogemusi eelkõige toimetajatele ja toimkonnale,kuid ka kõikidele kaastöölistele;

3) koondasid kriisi- ja pöördeaastail kirjanik- ja kunstnikkonda,tagasid soodsamad loomis- ning avaldamisvõimalused;

4) kindlustasid kirjandusliku ja esteetilise mõtte arengut, olles uute ideede avaldajaks ja propageerijaks ning juhutõdede kummutajaks.

Sõltuvalt ilmumisajast ja -oludest,kaastööliste ideelis-esteetilistest positsioonidest ning toimetuse kultuurikontseptsioonist,võime iga ajakirja juures märgata iseärasusi ja erinevaid rõhuasetusi.

2.1. "Noor-Eesti"

Ajakirja "Noor-Eesti" ilmus 1910/1911.a.kuus numb - rit,viimane neist kaksiknumbrina,st. koos 5.ja 6. number, mahuga 648 suurt lehekülge,kahe noodikaasande ja 12 kunstireproduktsiooniga eri lehtedel.Ajakirja toimetaja oli Gustav Suits,sekretär Bernhard Linde,kunstiosakomma juhataja Nikolai Triik.

Kaastöölised organiseeris toimetus.Suur oli siin isiklike tutvuste ja kontaktide osa.Eesti kirjanike hulgas toetuti vanade kunstnikest ja kirjanikest sõprade abile,enamasti neile,kellega koostööd tehti juba "Noor-Eesti" albumeis.Ajalehed avaldasid teate uue ajakirja ilmumahakkamisest.B.Linde tunnistust mööda[1] läkitasid Suits ja Linde enamikule kirjanikest kirjalikud teated.Eeltööd tehti välismaise kaastöö saamiseks.G.Suits pidi leidma autorid Soomest.Tema organiseeris kirjutised ka lätlaselt [illegible]kalbelt.Linde tegi ettepaneku koostööks läti kirjanikele V.Eglitsile ja V.Dambergile ja kunstiajaloolasele Dr.FR.von Strykile.Viimase vahetalitusel sai ajakirja kaastööliseks Kuremaalt pärit noor saksa luuletaja Joh.von Guenther,Linde organiseeritud oli ka Peterburis elava inglise ajakirjaniku H.Williamsi ja Raikülas elava krahv H.von Keyserlingi osalemine ajakirjas.

Ajakirja "Noor-Eesti" 1.number algas programmilise artikliga,[2] milles G.Suits kuulutas,et "moderni kunsti

---

[1] B.Linde,Ajakirja "Noor-Eesti" tekkimise ja toimetamise mälestusi, "Tänapäev" 1935 nr.9,lk.364 - 366

[2] G.Suits,Toimetuse poolt, "Noor-Eesti" 1910 nr.1,lk 2 - 5.

probleem on Eestis moderni kultuuri probleem" ning et ajakirja püüdeks on "moderni kulturi voolusid Eestis uute isikuliste ja ühiskondlikkude eluväärtuste loomise sihis edustada." Sellega määras toimetaja ajakirja võitlejaks uue vaimsuse,uue tunnetuse,uute väärtuskriteeriumide, - uue inimese eest.Kui moodne kunst eeldab moodsat kultuuri,siis moodne kultuur omakorda eeldab uue ellusuhtumisega inimest.Selle inimese kasvuks ja tarbeks tahab ajakiri "ikka eneseteadlikumalt ja sihikindlamalt kontakti väljamaa kirjanduse ja kunsti edustajatega ja nende toodetega üleval pidada",hülgab senised külaühiskondlikud kultuuritraditsioonid,mis jätsid "rahuldamata kõrgemad kunstiigatsused",ja tahab "universaalse kulturi realiteeti silmade ees hoida".Kunsti hindamispuuks peab saama "rahvakasu asemel kultuurikasu,reproduktsiooni asemel produktsioon."

Sisuliselt sõnastas G.Suits ajakirja eessõnas selle vaadete ja sihtide muutuse,mis oli juba varem avaldunud nooreestlaste ilukirjanduslikus loomingus,jättes siiski ka siin rühmituse esteetilise positsiooni määratlemata. Ajakirja ilukirjanduslik osa sisaldas algupära ja tõlget. Algupära puhul oli juhtival kohal luule nii autorite arvult - luulet kaheteistkümnelt ja proosat seitsmelt autorilt - kui ka luuletuste hulgalt.Tõlgitud oli rohkem proosakirjanikke - üheksa (luulet seitsmelt kirjanikult). Tõlkeluules domineeris itaalia lüürika V.Grünthali tõlkes. Proosatõlgetes oli enamesindatud skandinaavia kirjandus (Hj.Söderberg,A.Kallas,K.Volter,K.Vergin),tõlkijaks Fr. Tuglas.

Ilmselt valis tõlkematerjali tõlkija ise,sest valitu iseloomustab nii Tuglase kui ka Grünthali,kes olid ajakirja produktiivsemad tõlkijad,tolleaegseid kirjanduslikke huvisid.[1]

Kujunduslikult oli ilukirjandus paigutatud numbri alsesse,proosapalad vaheldumisi luulega.Järgnesid pikemad ülevaatlikud artiklid.Rubriiki "Ringvaade" olid koondatud kirjandus-,teatri- ja kunstiarvustused.Numbri lõpetas "Kroonika",mis pakkus iroonilis-satiirilist pilti Eesti kultuurielust ja ülevaadet "Noor-Eesti" kohta ilmunud arvustustest ja sõnavõttudest.Artikleid (nii ülevaateid kui kriitilisi käsitlusi) oli ajakirjas koos G.Suitsu avasõnaga viiskümmend.Neist 35 algupärast ja 14 tõlget.Välismaa kultuuriküsimusi puudutas 21 kirjutist,üks tutvustas vene kunsti.Kahekümne ühest kirjutisest oli tõlgituid kümme. Enamik artiklitest,kolmkümmend kaks,oli pühendatud kirjandusele: monograafilisi seitse (neist tõlgituid kolm);ülevaateid 14 (tõlgitud 4) ja arvustusi 11;üheksa käsitles kunstiprobleeme (suhe algupära ja tõlke vahel 5 : 4);neli teatrit (3 : 1).Muusikaküsimused puudusid.Viis artiklit (3 : 2) olid üldisematel teemadel,üldharivad.Kolmes neist: J.Adamsoni "Maxismus ja põllutööstus" (nr.2 ja nr.4),P. Juschkevitschi "Marxismuse filosoofiline käärimine" (nr.3) ja W.Sombarti "Haridus ja politika" (nr.3) vaadeldi ühiskondlikke küsimusi.

Ajakirja avaartiklis kuulutas G.Suits,et ajakiri ta-

---

[1] H.Puhvel,Friedebert Tuglas,Eesti kirjanduse ajalugu III. Tln.1969,lk.369 - 375.O.Kruus,Villem Grünthal-Ridala, Eesti kirjanduse ajalugu III.Tln.1969,lk.499 - 504.

hab olla üle igasugustest vooludest: "Ajakirja "Noor-Eesti" ringkond ei püüa mitte enam kõigi meie voolude, vanade ja uute, pool-vanade ja pool-uute, kirjuks parlamendiks saada, nagu omades endistes albumites, vaid ta tahab nüüd palju enam püüda omi kirjanduse - ja kunsti-idealisid ning omi ühiselulisi äratundmisi maksma panna."[1] Samas osutas ta ka nende ideaalideni viivatele teedele: "Ühest küljest ikka kaugemale ja sügavamale kultuurilisesse üleilmsusesse kasvades, teisest küljest ikka otsustavamalt ja võimsamalt omade läbielamiste individuaalsusesse süvenedes...."[2] Seega määrati siht ja ühtaegu näidati, kuidas selleni jõuda. Mõlemad olid iseloomulikud "Noor-Eesti" liikumisele pärast 1905 - 1907. aasta revolutsiooni. "Noor-Eestis" kajastusid revolutsiooni järgsete aastate pessimismi ja idealismi meeleoludtugevnenud estetismis ja subjektivismis. Kuid aastad pärast revolutsiooni tõid ka senisest avarama juurdepääsu euroopa kultuurile (osalt isegi põhjustasid seda: Tuglase viibimine maapaos Soomes ja Prantsusmaal) ning vajaduse uute esteetiliste kontseptsioonide järele. Ajakiri "Noor-Eesti" ei esitanud küll ühtset esteetilist seisukohta, esitas aga uusi väärtuskriteeriume, hinnanguid ja tõekspidamisi. Seda eelkõige ajakirja "nägu" kujundanud autorite töödes. Need autorid olid: Gustav Suits, Friedebert Tuglas, Villem Grünthal-Ridala, Bernhard Linde ja Johannes Aavik.

G. Suitsult oli ajakirjale juba mainitud saatesõna

---

[1] G. Suits, Toimetuse poolt, "Noor-Eesti" 1910 nr. 1, lk. 3.
[2] Sealsamas, lk. 4

ja ka lõppsõna,neli luuletust: "Ootamatused","Fr.Tuglas", "Nebu Iosa" ja "Saaremaa rannal",kirjutis "Björstjerne Björson,In mamoriam" ja kriitiline essee "Aino Kallas novellikirjanikuna ja luuletajana".G.Suits» toimetatud olid ka kolm Kr.J.Petersoni kirja,samuti autoriseeritud tõlkeartiklid."B.Björson In mamoriam" oli tutvustav ülevaade norra kirjaniku elu- ja loometeest.Essees A.Kaldast (nr.1) liikus G.Suits üksikteoste analüüsi kaudu A.Kalda kirjanikumina olemuseni.Lahutamata analüüsis teoste ideelist ja kunstilist külge,hindas ta kõrgelt nii stiililist meisterlikkust kui idee ja probleemikäsitust.Eesti-aineliste teoste tegelaskujude kohatist "paberlikkust",psühholoogilist ebausutavust,seostas G.Suits kirjaniku pärinemisega tei - sest miljööst ,st: A.Kallas pole "luu meie luust ja liha meie lihast".[1] G.Suits vaatles A.Kalda loomingut kirjanduse kui protsessi taustal,tõmmates paralleele eesti kirjanduse ja kirjanikega,eritledes mõjusid A.Kalda teostes ning tema enda mõju soome ja eesti kirjandusele.

Kui 1907.a.tunnistas G.Suits kirjandusteoses esmatähtsaks selles vabaduse,tõe ja ilu otsimise[2],siis nüüd oli juhtivaks saanud ilu, "hää stiili",nõue.Sellest lähtudes hindas G.Suits üheaegselt Ed.Vilde ja E.Petersoni loomingut, pidades seda "turu-naturalismuseks".Püstitades "hää stiili" kriteeriumi,soovitas G.Suits seda õppida A.Kaldalt,sest eesti enda kirjandusest,nn."vanade" kirjandusest,pole midagi eeskujuks võtta.

---

[1] G.Suits,A.Kallas novellikirjanikuna ja luuletajana,"Noor-Eesti" 1910 nr.1,lk.65

[2] G.Suits,"Noor-Eesti" nõlvakult.Tartu 1931,lk.21 - 37.

Bernhard Linde esines ajakirjas kirjandus- ja teatriarvustajana,avaldas kaks pikemat artiklit: "Noored ja vanad" ja "Esteetiline maitsemine",tõlkis Peter Altenbergi loomingu ülevaate juurde valiku P.Altenbergi novellidest.B.Linde kolmest kirjandusteose arvustusest olid kaks tutvustavad kirjeldused,milles hinnang anti ilma põhjalikuma analüüsita: N.Kanni raamatule "H.Ibsen ja tema draamad" ja W.Üxkülli teosele "Die Schwubrüder"(5/6).Ajakirja esimeses numbris arvustas B.Linde E.Enno 1909.a.ilmunud luuletus - kogu,jäädes ka siin enam vestelis-populaarseks,kommunikatiivse kriitika viljelejaks.Nimetades küll E.Ennot: "Eesti moderni kirjanduse esimeseks teerajajaks"[1],ei suutnud B. Linde seda arvustuses tõestada.Oma artiklis "Noored ja vanad" jäi B.Linde hindajaks,osutajaks. Ta ütleb: "Kunagi ei ole kirjanduslik labasus oma laineid nii kõrgele löönud, kui just läinud aastasaja lõpul ja käesoleva algul"[2],näitamata põhjust."Noored" vastandas ta "vanadele" ja kogu ülejäänud rahvale: "See on iseenesest selge,et uut voolu alguses ikka üksikud kannavad.Alles pärast tungivad uued mõtted laiemate hulkade keskele ja saavad neile omaseks. Sarnane laialilagunemine sünnib seda rutemalt,seda kergemalt ja vähema vastutöötamise all kannatades,mida päälisKaudsemad,mida labasemad uued mõtted on."[3] Kirjanduse arengut nägi ta "üleilmsele kulturile lähemale minekus."[4]

---

[1] B.Linde,E.Enno uued luuletused,"Noor-Eesti" 1910 nr.1,lk.97.
[2] B.Linde,Noored ja vanad,"Noor-Eesti" 1910 nr.3,lk.216.
[3] Sealsamas,lk.218.
[4] Sealsamas,lk.220.

"Esteetiline maitsmine" oli refereering Karl Groosi seisukohtadest,kus arutleti esteetilise väärtuse ja maitse olemuse ning kujunemise üle.Ainumääravaks esteetilise otsustuse,maitse ja ideaali puhul tunnistati üksikisik: "Selleks,et esteetilisi väärtusi ära tunda,et esteetilisi otsusi teha,on kõigepäält otsustaja isik mõõduandev."[1] Linde "Teatrimärkmed" olid konkreetse etenduse ülevaated.

Johannes Aavikult tõi ajakiri kolm retsensiooni,kaks ülevaateartiklit ja proosapala "Tõelikkus ja unistus".Neist viimase J.Randvere nime all.

V.Grünthali luuletusi vaatles J.Aavik tehnilisest küljest: keelt,stiili,värsitehnikat.Hinnates tähtsaks sõna kasutust luules,nõudis ta,et sõnad ei oleks mitte"...ainult kuivad sõnad,vaid elavad olevused,milledel on oma isik,värv ja kõla."[2] Oma retsensioonis jäi J.Aavik teosesisestesse raamidesse.Seda võib öelda ka kahe teise tema poolt kirjutatud arvustuse kohta.R.Tamme raamatut "Hinge hämaral"pidas J.Aavik tüüpiliseks eesti kirjanduses,kus "on kõik nii väeti,poolik ja madal"[3] J.Aavik tõi kirjanduse nõrkused välja arvustuses A.H.Tammsaare üliõpilasnovelli "Üle piiri" kohta: karakterite psühholoogilisest ebausaldatavusest tulenev süžeeline selgusetus,disharmoonia sisu ja vormi vahel,psühholoogilise kujutamise pealiskaudsus ja nõrkus, stiililine banaalsus ja fraasitsemine: "...novellid kubisevad sõnakõlksudest,tumedatest,mõtteteta sonimistest,mis

---

[1] B.Linde,"Esteetiline maitsmine","Noor-Eesti" 1911 nr.5/6 lk.437

[2] J.Aavik,V.Grünthali laulud,"Noor-Eesti" 1910 nr.1,lk.101.

[3] J.Aavik,R.Tamme "Hinge hämaral","Noor-Eesti" 1911 nr.5/6, lk.636.

midagi ei ütle,midagi ei kujuta,vaid mis päälegi lapsikud,naivlikud ja - igavad tunduvad."[1] J.Aaviku normatiivse lähenemise aluseks olid ilmselt tema esteetilised seisukohad,mis olid suuresti kujunenud prantsuse kirjanduse mõjul."Meie kirjandus on seni liig talupoeglik olnud,ta tarvitab natuke enam kulturi ja peensust"[2],kirjutas ta, ja osutas õppimiseks prantsuse kirjandusele: "Prantsuse mõju oleks meile tarvilikuks ja terveks tasakaaluks teistele mõjudele,millede all me olude sunnil peame olema."[3] See peensuse ja stiilimeisterlikkuse nõudmine ei tähendanud aga idee ja sisu alahindamist.Ta leidis koguni,et ideevaesus "Noor-Eesti" kirjanike puuduseks on: "Noor-Eesti kirjanikud on enamasti kõik unistajad,intimlikkude meeleolude kujutajad ja iluduse kummardajad.Suuri üleüldiseid ideesid,tõsisemaid real-elu küsimusi ei ole noorte kirjanduses veel mitte käsitatud."[4] Oleks: "tüsedam ja realistlikum talent soovitav,niisugune näiteks kelles osav jutustaja,terav hingeelu tundja ja peenike stilist oleksivad ühte sulanud."[5]

J.Aavik tunnistas kirjanduse tähtsaimaks funktsiooniks esteetilise funktsiooni - pakkuda esteetilist naudingut: "Kirjandus on kunst ja sellel on oma enese otstarve.Kui niisugune ei pea ta mingi muu ülesande teenistuses

---

[1] J.Aavik,A.Tammsaare "Üle piiri","Noor-Eesti" 1911 nr.5/6, lk.624.

[2] J.Aavik,"Noor-Eesti" ja arvustus,"Noor-Eesti" 1911 nr.2, lk.117.

[3] Sealsamas,lk.117.

[4] Sealsamas,lk.115.

[5] J.Aavik,Noor-Eesti ja arvustus,"Noor-Eesti" 1910 nr.2, lk.115.

olema,olgu see inimeste igavuse tapmine või mõne ühiskondliku idee laialilaotamine."[1] Sellest tulenevalt ka kirjaniku ülesanne: võimalikult isikupärane kujutamine,mis ei pea arvestama lugeja madalat arengutaset ega maitset:"Kirjanik ei peaks ilmaski laskma ennast sellest vaatepunktist juhtida,s.o.mitte sellega arvama,kas publikum tema töö arusaamiseks küps on või mitte,vaid oma kõige peenemat,oma kõige suursugusemat pakkuma..."[2]

Villem Grünthal-Ridala esines ajakirjas kahe proosapala ja kuue luuletusega,itaalia luule tõlkijana,arvustajana.Arvustatud teosed ei ole ilukirjanduse vallast.G.Merkeli Eestimaa ajalugu ja mütoloogiat käsitlev "Liivimaa esiaeg.Mälestussammas papi- ja rüütli-vaimule" ja ungarikeelne Ban Aladai koostatud "A finnmagyar ès a szamoje'd népek inodalma és népköltese",üleüldine kirjandusajalugu, mis esimeses pooles sisaldas ülevaate ka eesti kirjandusest,osutasid huvile,millega nooreestlased jälgisid piiride avardumist Eesti elu ja kultuuri ümber.Teisalt tingis sellise valiku ka V.Grünthali enda ajaloo- ja kirjanduslooalane huvi (õppis Helsingi ülikoolis rahvaluulet,Põhjamaade ajalugu).Arvustused teoste kohta olid tutvustavad, hindamiskriteeriumiks nende tõepärasus.

Artiklis "Mõnest kirjanduslikust küsimusest" tunnistas V.Grünthal kirjandust kui "peenemkest kunsti" ja kirjandust kui "massi-produktsjooni",mis on teineteisest eraldatud ja peavadki eraldatuks jääma. "Peenike ja haruldane

---

[1] J.Aavik,Noor-Eesti ja arvustus,"Noor-Eesti" 1910 nr.2, lk.115.

[2] Sealsamas,lk.116.

kunst ei või ilmasgi kirjandusliku massi-produktsjooni avaldusena ilmuda,...mida enam see massilise produktsjooni alale nihkub,siis teiste sõnadega,mingi tööstuseks muutumas on,seda enam kaotab ta oma tõsisest väärtusest ja sisust ja läheb labaseks selle või teise retsepti järel käimiseks."[1] Määratledes kunsti arengut ja kirjanduslik loomingu eripära tingivaid tegureid,ei näidanud V.Grünthal ühiskondlike faktorite osa,vaid rõhutas peamiselt vaimseid ja rahvuslikke iseärasusi: "Rahva üldkultuurilisele ja üldvaimsele arenemisastmele vastab ka kirjanduse areng ...Kirjandus ei ole mitte üksi aja momendist tingitud... vaid ta esitab eneses nii sama rahvuslikku momenti,kes teab,ehk veel tähtsamasgi mõõdus."[2]

Friedebert Tuglase tõlkes ilmusid A.Kalda,K.Volteri, Hj.Söderbergi ja K.Vergini proosapalad.Artiklis "Üks Põhjamaa pärli" (nr.5/6) kaitses F.Tuglas eesti kujutava kunsti vaba arengut.

F.Tuglase tolleaegseid kirjanduslikke tõekspidamisi peegeldasid aga novell "Õhtu taevas" ja kolm kirjanduskriitilist kirjutist.Novellis võime täheldada impressionistlikule proosale omast meeleolukirjeldust.Tuglas käsitles kunstiteost kui iseseisvat üksust,mis küll lähtub loodusest,kuid ei kopeeri seda,vaid loob oma kunstilise sümboli,"loob loodusest valitud primitiividest oma ilma."[3]

---

[1] V.Grünthal,Mõnest kirjanduslikust küsimusest,"Noor-Eesti" 1911 nr.5/6,lk.417.

[2] Sealsamas,lk.419.

[3] F.Tuglas,1910 ilmunud ilukirjanduslise proosa ülevaade, "Noor-Eesti" 1910 nr.3,lk.282.

Et"kunst on nimelt kunst",siis on ta esmaseks funktsioon niks pakkuda kontsentreeritud,lisaainetest puhastatud, suurtsugustatud estetilist rahuldust."[1] Kirjandusteose juures hindas ta ideest ja süžeelisest arengust enam selle kunstilist vormi:"...hää kunstiproosa nõue ... lause rütmiline pool,mis määrab teatud stiili iseloomu,individuaalsuse ... "[2] Vormi ja keele nõrkust,ebaplastilisust täheldas ta ka kolme novelliraamatu puhul.[3] Luule peab eelkõige mõjuma,olema ühtaegu nii elamus - kui mõterikas: "...luule ainsam ülesanne ... meie valdamine,meis kas või kõige võimatumate tundmuste ning mõtete suggereerimine."[4] Tuglas ei olnud ühegi kirjandusvoolu ega kujutamismeetodi vastu,taunis vaid isikupäratuid,kunstiliselt pealispindset kirjandust.Oma käsitlustes avas Tuglas kirjandusteose enam kunstiliselt kui ideeliselt tasandilt.

Kõige subjektiivsem ja äärmuslikum oli hinnangutes Jaan Oks,kes artiklis "Meie jutukirjanikke vaatamas" (nr. 4) kuulutas ajalooainelise kirjanduse mitteilukirjanduseks ja eesti vanema ilukirjanduse algupäratuks.Kirjandusteost hindas ta kui kirjaniku piiramatut eneseväljendust,mille puhul pole kehtivad mingid reeglid ega nõuded.Ed.Vilde romaanile "Prohvet Maltsvet" (nr.1) heitis ta ette pealiskaudsust,kujutatava aine vähest tundmist.J.Oksa analüüs jäi peamiselt emotsionaalseks,mulje pinnale.Kriteeriumid,

---

[1] F.Tuglas,1910 ilmunud ilukirjanduslise proosa ülevaade, "Noor-Eesti" 1910 nr.3,lk.282.

[2] F.Tuglas,Laul sinisest rukkililest,"Noor-Eesti" 1914 nr.5/6,lk.611.

[3] F.Tuglas,Kolm novelliraamatut,"Noor-Eesti" 1910 nr.4, lk.390 - 396.

[4] F.Tuglas,Laul sinisest rukkililest,"Noor-Eesti" 1911 nr.5/6,lk.608.

mida ta esitas ühe teose puhul,olid järgmiseks hinnanguks teisenenud.

Johannes Semperi ülevaade "Sümbolismus ja Saksa romantismus" oli esimene nimetatud suundade vaatlus võrdleva kirjandusuurimise aspektist.Artiklis astus J.Semper välja romantismi ja sümbolismi skemaatilise käsitluse vastu.Kirjanduselt kui kunstilt nõudis ta ideelist sügavust ja küpsust: "... romantismuse ja sümbolismuse pääle on võimata ainult esteetilisest seisukohast vaadata,puhta esteelise koore taga on terve maailm: katse üleüldist ilmavaadet,selle sõna kõige mahutavamas mõttes luua,mis kõike ühendaks,isiku elu,maailma elu,teaduse,kunsti,filosoofia jne."[1]

Eeltoodu põhjal võime ajakirja "Noor-Eesti" üldise seisukoha ja sihtide suhtes välja tuua järgmised momendid:

1. Püüd rahvusvahelise sisu ja vormi poole.
2. Kirjandus on kunst ja tal on omaenese kunstiväärtus.Kirjandusteos on nähtus omaette.Sellel on oma eripärasused ja seadused.
3. Kirjanduse esmaseks funktsiooniks on pakkuda esteetilist naudingut,oluline pole seejuures loomingumeetod.
4. Kirjandusteos on kunstniku enesereproduktseerimine.Huvikeskuses on autor kui loov isiksus.
5. Kirjanduse kui kunstiteose hindamiskriteeriumiks on tema vormiline ja sisuline kunstiküpsus ning karakterikujutuse täiuslikkus.Tagaplaanile jääb kirjandusteose eluline tähtsus,st.vastavus ühiskonna vajadustele,kirjanduse taga-

---

[1] J.Semper,Sümbolismus ja Saksa romantismus,"Noor-Eesti" 1911 nr.5/6,lk.449.

simõju ühiskonnale.

6. Kõrgele tasemele jõudis kirjandusteose kriitiline analüüs.

2.2. "ODAMEES" ja "ILO".

Ajakirjade "Odamees" ja "Ilo" sünniaastaks oli 1919, toimetajaks Fr.Tuglas.Kummagi ajakirja juures ei tööta - nud toimkonda.Ajakirjade kaastööde organiseerimise,mater- jali valimise,redigeerimise ja trükitehniliste tööde küsimustega tegeles toimetaja ise.

Fr.Tuglas alustas ajakiri "Odamees" ettevalmistusi 1918.aastal tahtmisega anda siurulastele oma häälekandja: "Ja oma häälekandjat on meile juba siuru pärast hädasti tarvis.See võiks ka ühtlasi täita kavatsetud bülletäänide ülesannet."[1] Kui paistis,et materjali ajakirja jaoks kokku ei saa,otsustati välja anda "Siuru" "abialbum".Selle pealkirjaks pakkus Tuglas "Odamees" ja kirjas Arthur Adsonile põhjendas,miks:""Odamees" - hää selle poolest,et kahekordse tähendusega,sisaldab ühtlasi eneses käsitluse spjakusest."[2] Jaanuarikuu lõpuks selgus,et albumi mõte tuleb katki jättamajanduslike ja trükitehniliste takistuste tõttu.Seda energilisemalt pühendus Tuglas ajakirja ettemalmistamisele.Esialgsete plaanide kohaselt pidi esimene number ilmuma juba 1918.aasta lõpul.Majanduslike raskustega ilmus "Odamehe" esimene number 15.aprillil 1919.aastal.

"Odamees" ilmus kaks korda kuus,iga kuu 1. ja 15.kuupäeval,32-leheküljelisena,numbri hind kaks marka. Oma kaas-

---

[1] Fr.Tuglas A.Adsonile 4.jaan.1918.a.(KM KO F 180,M 32 : 5).
[2] Fr.Tuglas A.Adsonile 10. ja 11.jaan.1918.a.(KM KO F 180, M 32 : 5).

tööliste nimekirjas nimetas "Odamees" kõiki aktiivsemaid ja väljapaistvamaid eesti kirjanikke (18).Nimetatud ei olnud,kuid avaldatud oli veel A.Jürgensteini,O.Lutsu ja algajaid kirjanikke: R.Reimanni,H.Grünfeldt,N.Andresenit,Ed.Nukki,A.Könningit,Ed.Sood.

Ajakirja ilmus vaid viis numbrit.Viienda numbri (15.juuni 1919) lõpus teatas toimetaja,et "Odamees" läheb suvepuhkusele,ilmub taas 1.oktoobril "vana toimetuse ja põhimõttega: olla rahvalik,kuid kirjanduslikult valiv ja väärtuslik."[1] Sügisel ajakirja enam ei ilmunud.

Võrreldes ajakirjaga "Noor-Eesti",oli "Odamehe" välimus tunduvalt tagasihoidlikum.Tagasihoidlikum ja vaesem oli ka ajakirja sisu.Põhiliselt oli nii ilukirjandus kui ka teoreetiline osa algupärane.Tõlgitud oli vaid (J.Kurn-Brjussovilt ja J.Semper - J.Becherilt) kaks luuletust ja kaks proosapala (F.Tuglas katkend Voltair'i "Candidest" ja J.Aavik F.A.Poe novell "Vaikus"). Kaks tõlgitud artiklit avaldati ajakirja kolmandas numbris.Neist üks,A.-M.Tallgreni"Herman Bang",käsitles taani murranguaja ("vanade" ja "noorte" vahetumine) kirjandust,iseloomustades seda põhiliselt H.Bangi loomingu läbi.Teine oli L.Andrejevi ahastav appihüüd 1919.a. veebruarist "Päästke meie hinged!",millele toimetus oli lisanud märkuse,et ta autori vaateid täielikult ei jaga.

23.aprillil,pärast esimese "Odamehe" ilmumist,kirjutas Tuglas A.Adsonile: "Odamees" peab laialt loetavaks saama...

---

[1] Toimetus, "Odamees" 1919 nr.5,lk.32.

Tähendab,siin tuleb teatud tasakaalust kinni pidada,kirjanduslikku seisukohta silmist ometi kaotamata....Ajakiri peab olema mitmekülgne,sisaldama palju nimesid,puuduta - ma mitmesuguseid alasid."[1] Selle soovitud mitmekülgsuseni ajakiri ei jõudnud.

"Odamehe" ilukirjanduslikus osas domineeris luule, põhiliselt loodus- ja armastuslüürika.Ajalaulude motiive leidus vaid M.Underil ja J.Barbarusel.Palju tõi ajakiri ära noorte autorite luuletusi.Algupärast proosat esindas üheksa pala seitsmelt kirjanikult (luulet viieteistkümnelt),Kõik vägagi erilaadilised ja -tasemelised.A.Gailiti fantastika ("Öine teekond" nr.1),O.Lutsu mahe huumor ("Toots ja Jorh Adniel" nr.3),Metsanurga realism "Epp" (nr.4 ja 5) olid neist esileküündivamad.

Algupäralisi artikleid oli kakskümmend üks.Välja arvatud H.Visnapuu kirjutis J.Severjaninist,puudutasid kõik eesti kultuurielu: kirjandust kümme (6 ülevaadet ja 4 arvustust),teatrit,kunsti,muusikat ja keeleküsimusi üks, kuus oli üldkultuurilistel teemadel.Kusjuures,kui ajakirjas "Noor-Eesti" üldartiklid olid eelkõige hariva funktsiooniga,siis "Odamehes" olid need enam hinnangulised ülevaated kodumaisest kultuurisituatsioonist.

"Odamehe" ilmet ja saatust määras suures osas kirjanike omavaheline "sissisõda".Tallinlased keeldusid "Odamehele" kaastööd saatmast,leides,et ajakiri pole küllalt vaimurikas ega elav.A.Alle protestis "Odamehe" ja Tuglase vastu esimesest numbrist alates,sest Tuglas olla ta kir-

---

[1] Fr.Tuglas A.Adsonile 23.apr.1919.a.(KM KO F 180,M 32 : 5).

jutisest pool lauset välja jätnud.[1]

J.Kärner nägi Tuglase püüdes "Odameest" välja anda katset leida "lepitavat joont" kirjanike vahel puhkenud kodusõjas.[2] See võis õige olla "Ilo",mitte aga "Odamehe" puhul.Sest "Odamehe" väljaandmise plaanid kuulusid "kodusõjaeelsesse" perioodi.Pealegi tõi "Odamees" ära ühed esimesed isiklikud arveteõiendamised: ajakirja neljandas numbris ilmus August Gailiti pamflett "Richard Roht" ja viiendas Richard Rohu vastupamflett "August Gailitist a'la August Gailit",ning Marie Underi poleemika R.Rohuga,kes süüdistas Underit Saksa autorite kallal "kastreerimise töö" tegemises.Gailiti ja Rohu kirjutised olid vaimukad,tabavad,sõnastuselt sädelevad,mitmeski arvustatava isepära eritlevad.Et nende aluseks oli enam isiklik maitse ja meeldivus,et ei püütudki jõuda mingi objektiivse analüüsini, ei saa neid vaadelda autorite esteetiliste tõekspidamiste avaldusena.Ent nad tunnistasid üht: kirjandus ei saa piirduda iseendaga tegelemisega.

Kirjandusajakiri kui kirjanikkonna häälekandja peegeldas aega,mil estetistlik suhtumine kaotas oma eluõiguse,uut aga polnud leitud või polnud see veel oma vajadust ja tähtsust kinnitanud.Seda tunnistasid ajakirjas ka A.Alle arvustus "Sinine puri",M.Underi teise luuletuskogu (nr.2),R.Rohu arvustus "Siuru" III albumi (nr.3) ja Fr.Tuglase kriitiline essee Kretzwaldi "Lembitu" kohta (nr.2). Kui ühelt poolt tunnistati ühiskondlike olude mõju,siis

---

[1] Fr.Tuglas A.Adsonile 23.apr.1919.a. (KM KO F 180,M 32 : 5).

[2] J.Kärner,Kirjanduslikkude vaadete võitlus iseseisvuse algul."Siurust""Tarapitani",Lehed tuulde. Tln.1958,lk.340.

teisalt ei hinnatud teose osa üldises arenguprotsessis või hinnati seda piiratult.

Kõige terviklikumat pilti uuest lähenemisest kunstiteosele pakkus J.Semper Naata Naela pseudonüümi all, retsenseerides Mait Metsanurga romaani "Ennäe inimest!" (nr.1).

Semper pööras võrdselt tähelepanu nii romaani ideelisele kui kunstilisele tasapinnale, vaatles teost kui tervikut. Tegelaskujudes ilmnenud psühholoogilised ebakõlad seostas ta "ebakohtadega" romaani ideelises ja süžeelises arengus. Kompositsiooni ja stiili viis sõltuvusse kirjaniku kavatsusest ja selle läbitöötamisest. Olulisemaks sai nõue, et iga kunstiteost hingestaks autori isikupära, et selles ei oleks midagi "tehtud ja ilma vaimustuseta loodud, külma kaalumise järele, et seda ja seda on tarvis töö mitmekesistamiseks."[1]

Artiklis "Kunst ja kergemeelsus" (nr.5) kaitses J.Semper kunsti vaba ja loomupärast arengut. Ta astus vastu kunsti lihtsustamisele ja rakendamisele argihuvide teenistusse. Kunstniku kui loomeinimese asetas ta mingile erilisele tasandile, kus pole kehtivad üldised ettenähtud seadused ja normid.

A.H.Tammsaare artikkel "Riik ja rahvas" (nr.2) jäi oma probleemiasetuselt ja -käsitluselt ajakirjas erandlikuks.

"Odamehes" põimusid omavahel kaks lähenemist: kunsti asetamine kõrgemale valitsevast sotsiaalsest olustikust, tema ülesannete piiramine esteetilisuse kriteeriu-

---

[1] Naata Nael, M.Metsanurk "Ennäe inimest!", "Odamees" 1919 nr.1, lk.50.

miga.Teisalt aga kunsti asetamine laiemale ühiskondlikule pinnale,kus oluliseks saab see,kuivõrd kunstiteos suudab rikastada argielu ja pakkuda ühiskondlikke väärtusi. Kuid mõlemad lähenemised on "Odamehes" ennast ilmutavad, mitte selgelt ilmnevad.

1919.aasta november tõi kirjandusliku avalikkuse ette uue ajakirja Fr.Tuglase toimetamisel,kirjandusliku ajakirja "Ilo".Materjali paigutuselt oli "Ilos" ja "Odamehes" palju sarnast.Ajakiri algas ilukirjandusega ja lõppes teoreetilise-kriitilise osaga.Kirjas A.Adsonile selgitas Fr.Tuglas: "Et üks või teine töö ette või taha poole ajakirjas paigutatakse,seks võib mitu põhjust olla,vahel puht-tehnilistki,ilma et see kuidagi töö väärtuse hindamist tähendaks.On ometi loomulik,et ajakirja algusse midagi üleüldist,objektiivilist,ajajärgu kohast paigutatakse."[1] Seda põhimõtet järgis Tuglas nii "Odamehes" kui "Ilos".

Sügisel ilmuva ajakirja plaanid olid Tuglasel selged juba suve lõpul. "Ilo" pidi saama: "puhtilukirjanduslik, ilma vähemagi poliitilise või rahvast hariva" tendentsita.Iga number ilmuks iseseisva albumi kujul,välimuselt nii viisakas kui praegustes oludes vähegi võimalik.... Honorarr luuletuste nii algupärane kui tõlgitute rida 3 mk.,ilukirjanduslik proosa 2 mk.,pikemad põhimõttelised artiklid 1 mk. ja arvustused,notiitsid ja proosatõlked 1 mk.rida.Rea pikkus nagu "Siuru" albumis."[2] Ajakirja nime, "Ilo",taga ei peitunud midagi "erilist" Tugla-

---

[1] Fr.Tuglas A.Adsonile 23.apr.1919.a. (KM KO F 180,M 32:5).
[2] Fr.Tuglas J.Barbarusele 22.aug.1919.a. (KM KO F 245, M 332 : 1).

se sõnade järgi, oli sellega vaid "välja reklaamit ja kaaneilustet. Olen mõelnud ta nagu ajakirja nime pääle juba 1912. aastast saadik, mil kirjutasin "Kirjandusliku stiili" üle."[1]

"Ilo" esimese numbri ilmumine viibis trükitehnilistel põhjustel. Loodetud septembri asemel nägi see ilmavalgust alles novembri lõpuks. J. Barbarus oli ootatus pettunud, leidis, et see oli "väikselt Jõulualbumiline."[2]

Ajakiri pidi ilmuma kuukirjana mahuga 50 leheküIge, illustreeritult, kunstireproduktsioonidega eri lehtedel. Esimese numbri tiraaž oli 4000 ja hind 20 marka. Ajakirja korrapärasest ilmumisest ei tulnud aga midagi välja. Aastakäigu viimane number ilmus alles 1921. aasta detsembris, tiraažiga 1000 eksemplari ja hinnaga 80 marka. "Ilo" sellise käekäigu olid põhjustanud paberi- ja trükitööde kallinemine ning ajakirja vähene levik.

"Odamehega" võrreldes oli "Ilos" rohkem tõlkeid. Rohkem oli ka välismaa kirjandus- ja kultuurielu tutvustusi. Praktiliselt puudus (kaheteistkümne numbri kohta kaks) Kirjandusteose arvustus.

Ajakirja ilukirjanduslikus osas oli proosat üheksalt ja luulet kaheteistkümnelt kirjanikult. Noortest kirjanikest esines kõige sagedamini H. Adamson viies numbris, R. Reimann kahes ja H. Leosson, Ed. Nukk ühes. Luulet iseloomustas ajalauludele omase meeleolude ja kujundite sissetungi kõrval (Alle, Semper, Kärner, Under) ka nukralt igatsev loodus- ja armastuslüürika (O. Rootsman, R. Reimann, H. Adamson).

---

[1] Fr. Tuglas A. Adsonile 18. oktoobril 1919. a. (KM KO F 180, M 32 : 5).

[2] J. Barbarus Fr. Tuglasele 11. detsembril 1919. a. (KM KO F 8, M 134 : 3).

Proosat kandis Tuglase novellitoodang.Kaheksas numbris ilmus kas novell või katke novellist: "Inimese vari","Hingede rändamine","Merineitsi","Õhk täis on kirge","Poeet ja idioot","Prolooog".

Algupärase kirjanduse rikkusele lisandusid ka väärtuslikud tõlked,peamiselt novellid ja jutustused.Tuglas eestindas A.Kallast,J.Lehtoneni ja M.de Cervantest; Semper K.Edschmidi,W.Hasencleverit ja A.Gidet; J.Aavik J.-K.Huysmani ja M.Pukits K.Skalbet.Luulet oli tõlgitud kolm korda: J.Semper W.Whitmani ja R.M.Rilket ning M.Under E.Lasker-Schülerit.

"Ilo" ilukirjandusliku osa tasemele ja mitmekesisusele jäi alla artiklite pool.Kahekümne neljast artiklist oli tõlgituid kuus.Neist kaks puudutasid muusikaelu,üks kunsti, kaks kirjandust ja üks oli ekspressionistliku kunstivoolu tutvustus.Algupärastest artiklitest (18) neliteist olid kirjandusülevaated (üheksa),monograafilised käsitlused (kolm) ja arvustused (kaks) kirjandusest H.Reimani artikli "Kunsti ja teaduse loomispsühholoogia põhijooned",J.Aaviku keelealase kirjutise ja H.Kompuse kahe teatriülevaatega ammenduski ajakirjas teoreetiline materjal.

Suurem kui üheski teises tema poolt toimetatud ajakirjas oli "Ilos" Fr.Tuglase enda osa.Juba nimetatud novellide ja tõlketööde kõrval olid Tuglase sulest veel ajakirja sissejuhatav artikkel "Ilo" ja ajakirja lõppsõna, kaks retsensiooni,essee M.de Cervantes Saavedrast ning päevakajalisi kirjandusküsimusi hindavad-analüüsivad artiklid "Kirjanduslik päevaraamat" I ja II ja "Toimetuse

laualt".

Ajakirja eesmärke ja seisukohta tutvustavas artiklis "Ilo" ütles Tuglas,et ajakiri tahab eirata igasugust kindlat esteetilist või ideoloogilist positsiooni,sest "Kui mõni isik või rühm eeskätt kindla esteetilise eeskavaga esineks,siis osutaks see ainult liig suurt eneseusaldust."[1] Ajakirja ülesandeks on pakkuda "loovale vaimule avaldamisvõimalust. ... Kesk üleüldist vankumist võib ta konstanteerida ainult seda vankumist ennast,kesk otsimisi otsimist ja kesk leidmisi - lootkem sedagi! - leidmist."[2]

Katses eraldada ajakirja üldisest segadusest ja käärimisest ei olnud mitte niivõrd tagasipöördumist "Noor-Eesti" estetiseerivasse ja eklektilisse ajajärku,kuivõrd tahtmist kirjanikkonda koondada,et üldse mingi kunstiloominq jätkuks ajal,kus "Ajakirjandus ajab tühja-tähja taga,teeb sensatsiooni,punub intriige,laiutab ja vesistab kui rästas.....Ilukirjandus on ajast seemendamatu,sigimatu,saamatu.See on lilleaed,lõbumaja,surnuaed ja kaubakoda.Eesti kirjandusest ei kosta aja hääl,ta ei peegelda midagi peale iseenese,ta elab ja sureb iseendasse.Teatris pole ühtki improviseerijat,šesti,ovatsiooni,meeleavaldust.Kõik poolsurnu,värvitu,profiilitu.Komponistid annavad tunde kodanlikele preilidele.Ajahing ei peegeldu ka maalikunstis."[3] Tunnistades "kaost ja vankumist",seadis Tuglas päevakorrale nõude ilu,ideaali järele.Pakkuda seda suudab ainult

---

[1] F.Tuglas,Ilo,"Ilo" 1919 nr.1,lk.48

[2] Sealsamas,lk.49.

[3] F.Tuglas,Kirjanduslik päevaraamat I,"Ilo" 1919 nr.2,lk.54.

keskpärasusest kõrgemale tõusev kunst. Ja vajadust sellise kunsti järele peab tunnetama kogu rahvas, mitte ainult kunstnikud: "On tarvis, et kunsti väärtuse ja tarvilikkuse tunne läbiks kogu rahvast, mitte ainult loojaid."[1] Ja kui ka ajakirjas väljendus mingil määral püüd eralduda ühiskondlikust elust, siis pole see püüd iseendaga ja iseendas tegutsemiseks, vaid jõudude kogumiseks üldisema ülesande täitmise nimel.

Ajakirjas leidis korduvalt rõhutamist mõte kunstniku õigusest loomingus kujutada üht või teist elunähtust vastavalt oma nägemisele ja arusaamisele, kõigist vooludest ja suundadest väljaspool. Peamine, et "kujutav oleks kunstiliselt täisväärtuslik." Nii ütles F. Tuglas A. Tassa kogu "Nõiasõrmus" arvustades: "Nõudkem kirjanikult ainult, et ta oma erialal võimalikult täiuslik oleks.... On aga tähtis, et kirjanik selle eesmärgi, mis ta enesele tõepoolest on asetand, tõepoolest ka saavutaks."[2] Tuglas rõhutas kirjandusteoste olulise hindamiskriteeriumina selle seotust oma ajaga, "ajajärgu esteetiliste ja ideeliste vooludega."[3] ja harmoonilisust, idee ja vormi liitumist.

G. Suitsu luulekogu "Ohvrisuits" vaatles Tuglas kirjanduses kui protsessis, mis lahutamatult on seotud ühiskondlike oludega, allub nende mõjudele ja mõjutab neid ise. G. Suitsu luuletajapanus peitubki osaliselt selles, et ta "toob luulesse aineid, mis on oleviku inimese elus nii suu-

---

[1] F. Tuglas, Ilo, "Ilo" 1919 nr. 1, lk. 48.
[2] Fr. Tuglas, A. Tassa "Nõiasõrmus", "Ilo" 1920 nr. 8, lk. 29.
[3] Sealsamas, lk. 31.

re tähtsusega,kuid mida on lüürikale ometi võõraks peetud: teaduse probleemid,ühiselu,poliitika ja moraali küsimused, kogu oleviku inimese mõistuslike elamuste kompleksi."[1]
1911.aastal pidas Tuglas luule tähtsamaiks ülesandeks: "... meie valdamine,meis kas või kõige võimatumate tundmuste ning mõtete suggereerimine"[2],G.Suitsu luulekogu arvustades toonitas ta aga,et luule peab olema kogu inimliku kultuuri peegeldus.Luule vormi mõiste ei tähendanud värsitehnilisi küsimusi,vaid oli märksa laiema sisuga.Tuglas toonitas nimelt,et "Isikulise kirjaniku iga lause ehituses võib peituda kogu maailmavaade."[3]

"Ilo" produktiivsemate kaastöölistena esinesid August Alle ja Johannes Semper.

Alle satiiriliste luulet ja epigramme leidus ajakirja neljas numbris.Kaks kriitilist följetoni: "Klouni kuljuksed" ja "Koketteriist Issandaga ja mõnest muust" tõid üldiselt rahuliku "Ilo" veergudele ägeda protesti- ja kriitikavaimu.Terava probleemiasetusega kirjutises "Klouni kuljuksed" astus Alle välja valitsusaparaadi ja võimumeeste vastu,paljastades nende suhtumist kunsti: "Kõik enne,isegi kunstsõnnik ja boks.Kirjandus ja kunst jäävad eralõbuks."[4] Ta nõudis riiklikku toetust,kuid samas püstitas tingimuse, et see toetus ei sunniks kunsti teenima ladviku huve ja vajadusi.Kunstilt ja kirjanduselt nõudis ta rahva elu nä-

---

[1] F.Tuglas,G.Suits "Ohvrisuits","Ilo" 1920 nr.9,lk.33.
[2] F.Tuglas,Laul sinisest rukkililest,"Noor-Eesti" 1911 nr.5/6, lk.608.
[3] F.Tuglas,G.Suits "Ohvrisuits","Ilo" 1920 nr.9,lk.38.
[4] A.Alle,Klouni kuljuksed,"Ilo" 1920 nr.9,lk.42.

gemist ja kujutamist.Sellest vaatekohast lähtude heitis Alle luulele ette tühjade ajakajaste sõnade rittaseadmist, mis annavad luuletuskogusid "Issanda appihüüdmise ja silmavee valangutega."[1] Osutades saksa ekspressionismi võimendumisele eesti luules,kaldus Alle teise äärmusse:taunis kõike,märkamata ajaluules leiduvat positiivset.

J.Semper vahendas "Ilos" välismaa- kultuuri- ja kirjanduselu Asm-i nime all ("Varia" nr.1,4 ja 7).Ajakirja üheksandas numbris ilmunud "Kirjanduslikud uudised "sisaldasid ülevaadet Eesti algupärasest uudiskirjandusest.""Ilo" nr.12 tõi ära J.Semperi pikema kirjutise "Clarté" rühmitusest ja selle eesmärkidest. "Clarté" tutvustuses rõhutas Semper kirjaniku ühiskondlikku kohust seista rahu ja progressi teenistuses kogu oma loominguga.

Ajakiri "Ilo" oli 1919. ja 1920.aastal kirjandusliku avalikkuse esindaja esteetilise ja humanistliku kultuuri eest peetavas võitluses.Siin püstitatud ilu-nõu tähendas juba ka kunsti elulähedase ja -vajalikkuse tunnistamist. Teosesiseste elementide kõrval hakkas senisest suuremat tähtsust omandama koht ja tähendus kultuuriprotsessis.

2.3. "MURRANG" ja "TARAPITA"

"Murrangu" ja "Tarapita" kui kirjanduslike ajakirjade kohta kehtivad Fr.Tuglase sõnad: "Tarapitat" ei või aga siiamaale üldse mingi erilise kunstisuuna seisukohalt võtta.Ta tähelepanu on meie virilaste ühiskondlikkude olu-

---

[1] A.Alle Koketteriist Issandaga ja mõnest muust.,"Ilo" 1920 nr.7,lk.48.

de tõttu pööratud hoopis teiste ülesannete poole.Tal võib meie kirjanduse arenemisse ainult ses mõttes tähendust olla ,et ta meie loova kultuuri kantsisid kaitseb ja praegu ka kirjanduses pealetungiva väikekodanliku ning tõusikliku vaimu vastu sõdib."[1] Tuglas leidis,et kirjanduse kui kunsti seisukohalt on selline kirjaniku publitsistiks saamine isegi kahjulik,sest "kirjaniku esimene ja kõrgeim ülesanne on ikkagi kõigepealt luua,väljendades ka oma ühiskondlikke jaatusi või eitusi,esteetiliselt ümbersulatatud kujul."[2]

Ilukirjanduslik osa jäi mõlemas ajakirjas tõepoolest tagaplaanile."Tarapitas" algupärane proosa praktiliselt puudus."Murrangus" ilmunuist võib nimetada M.Metsanurga jutustust "Jumalata",P.Vallaku novelli "Õnnetus raudteejaamas",A.H.Tammsaare jutustust "Kuiv kurk" ja Fr.Tuglase "Kaks laastu",ja veel mõned kunstiliselt nõrgemad palad.Ilukirjandust tõlgiti kummaski ajakirjas vaid korra: "Murrangus" ilmusid A.Amni tõlkes E.Leino laastud ja "Tarapitas" G.Suitsu tõlkes Dante "Vita Nuova" 14.sonett.

Kolmanda olulise erinevusena ajakirjade "Noor-Eesti" - "Odamees" - "Ilo" ja ajakirjade "Murrang" - "Tarapita" vahel võib nimetada muutusi teoreetilises osas.Kolmes esimeses ajakirjas oli siin domineerival kohal kunstipsühholoogiline,võrdlevast esteetikast lähtuv kriitiline arutlus. "Murrangus" ja "Tarapitas" aga oli see enamalt jaolt asendunud aktuaalsete päevaprobleemidega tegeleva publitsistliku artikliga.Mõlemas ajakirjas kajastus eelkõige sotsiaal-

---

[1] Fr.Tuglas,Eesti kirjandus 1921.aastal,Kriitika IV. Trt.1935,lk.165.

[2] Sealsamas.

selt aktiivne esteetiline mõte,mis rõhutas kunsti sotsiaalset funktsiooni.Esmatähtsaks sai kirjanduse seos ühiskonnaga,püüd mõjutada kirjanduse kaudu ühiskonna elu ja kultuuri.Sellega kaasnes esteetilise ja eestilise seose toonitamine ning kirjanikumissiooni tunnetamine (Semper,Barbarus, Tuglas).

Erinev oli ka materjali paigutus. "Murrangus" ja "Tarapitas" ei olnud eraldatud ilukirjanduse ja artiklite osa. Artikkel vaheldus luuletuse või proosapalaga.Muutumatuks olid jäänud ajakirjade viimased leheküljed,mis pakkusid ülevaadet välismaa või Eesti kultuurielust. "Murrangus" ja "Tarapitas" oli rohkem teateid,hinnanguid,märkusi Eestist kui välismaalt.Need olid ka laiema ühiskondliku kõlapinnaga,konkreetsema ja teravama seisukohavõtuga.

Kõik nimetatud muutused olid tihedas seoses ja tingitud põhjusest,mis kutsus ellu ajakirjad.Mõlema ajakirja asutamine kasvas välja rahulolematusest senise elukorralduse ja hetkel valitseva olukorraga.Ühelt poolt kulmineerunud klassivõitlus,mis tõstis kirjanduse ette tõsiseid sotsiaalseid probleeme,teiselt üha enam ilmnev kunstilise kultuuri rakendamine kas praktiliste,päevakajaliste ülesannete täitmisele või selle kasutamine puhtärilistel eesmärkidel.Päevakorrale tõstetud sõnad "isamaalsus","rahvustunne","rahvusriik" ja teised ei olnud enam oma kodanluselikus tõlgenduses vastuvõetavad kirjanike ülddemokraatlikule,humanistlikule ellusuhtumisele.Kirjanikkonnas oli kujunenud oma kunstikäsitus,avaram esteetiline mõte."Murrangu" ja "Tarapita" ellukutsumise põhjuseks olid ühtaegu

nii opositsioonimeelsus,võitlusvaim kui ka oma seisukohtade avaldamisvajadus.

Lühiajaline,radikaalne ajakiri "Murrang" alustas ilmumist 1921.aasta märtsis.Toimetus oli neljaliikmeline:Gustav Suits,Peeter Ruubel,Bernhard Linde ja August Alle.Vastutavaks toimetajaks oli kahel esimesel numbril B.Linde, viimastel A.Alle. "Murrangut" ilmus kuus numbrit,kaks viimast olid kaksiknumbrid (3 ja 4 ja 5 ja 6).Numbri suurus oli 48 lehekülge,hind 60 marka.

Kaastöölisteks oli toimetus kutsunud kõiki eesti kirjanikke.Seetõttu oli autoritering vaadetelt ja tõekspidamistelt mitmeti erinev ning see erinevus kajastus ka ajakirja sisus.

"Murrangu" lehekülgedel ilmus proosat üheksalt kirjanikult ja luulet kolmeteistkümnelt.Luule üldilme määrasid Alle,Kärneri,Barbaruse ja Semperi ajakriitilise hoiakuga luuletused.

Ajakirja avaartikkel oli B.Lindelt.Selles programmilises kirjutises oli kirjas: "Uus ajakiri "Murrang" seab oma ülesandeks kõigi meie murrangulise aja kultuuri käsitluse.Meie ei taha tegutseda mitte üksi kirjanduslik-kunstilisi küsimustega: näeme oma ülesannete hulgas ka ühiskondlik-poliitilisi püüdesihte.Kuid nende lahendamisele tahaksime ligineda vähe teisest küljest kui erakondlik Eesti ajakirjandus. ... "Murrangu" kirjandus-kunstilise osa raamid tahaksime tõmmata võimalikult laiapiirilised,millesse mahuks kõik uuenduslik ja väärtuslik.Ka ajakirja poliitiline ja ühiskondlik platform jätku mitteavaldustele võima-

likult avara liikumisvabaduse.See liikumisvabadus alaku "Murrangu" veergudel vähemalt sotsialismi programm-minimumi nõuete enese kohta maksmakstunnistamisest ulatades kuni ideelise kommunismi avaldusteni."[1] Ajakiri tahab pakkuda ka arvustust,millel on "selge ideeline alus,mis ei laskuks alla väiklasteni sõnalemisteni,nagu selleks on muutunud Eesti poliitiline,kirjanduslik ja kunstiline arvustus."[2]

Ajakirja programm oli julge ja võetud ülesanded suured.Nende täitmiseni aga ei jõutud.

Artikleid ilmus ajakirjas kuusteist,lisaks üks soome kaastöölise märkus.Kuuesteistkümnest kirjutisest kuus puudutasid eesti kirjanduselu,kaks teatrit,kaks muusikat ja üks kunsti.Väliskultuuriga oli seotud viis artiklit.Teoreetilise osa kaalukamad artiklid olid A.H.Tammsaare "Kool ja usuõpetus" (nr.5/6),A.Vabbe ülevaade uuemast graafikast (nr.2) ja J.Semperi "Kokkuvõtted" (nr.1) ning Naata Naela pseudonüümi all avaldatud "Lahtised lehed" (nr.2 ja 3/4). Ülejäänud jäid enam hinnangulisteks märkusteks,suhtumist fikseerivateks,pakkumata pikemat analüüsi või põhjalikumat arutlust. "Murrangu" aktiivseimaks kaastööliseks oli J.Semper.Tema artikli "Kokkuvõtted" ideelist liini läbis sõjavastane protest.Ta rõhutas kirjanduse ja ühiskonna vahelist seost ning sellest tulenevaid kirjanduse ja kirjaniku ülesandeid: maailma ja elu ümberkujundamist humanismi ja demokraatia põhimõttel.Kirjanik peab olema selles ümberkujundamises esirinnas,ta peab olema juht,sest "Kes peaks siis

---

[1] B.Linde,Saateks, "Murrang" 1921 nr.1,lk.2.
[2] Sealsamas,lk.3

tundlikum,vastuvõtlikum olema vähimatelegi virvendustele tunde- ja mõttemaailmas?Kes muu peaks olema see,kes käesolevas ajas enese tulevikumaimusi kannab."[1] Kirjandus peab olema idee- ja mõõterikas,ainult siis suudab ja saab ta oma ülesandeid täita: "kui puuduvad mõtted ja probleemid,kui loovat aju ei toida mingi suurem jõuallikas,siis võib ju kirjanik oma tühjade stiilivormelitega müra teha."[2]

Semperi "Lahtised lehed" käsitles ühes muusikaküsimustega kogu kultuurielu.Nii nagu kirjandus,on ka muusika lahutamatult seotud ümbritseva tegelikkusega: "Igas kultuuriringis on oma muusika,mis on kujunenud oma aja hingele vastavalt."[3] Semper rõhutas,et ei saa vaadelda ainult kirjandust või ainult muusikat,teatrit.Nad kõik on üksteisest sõltuvad,ühe arenguga kaasneb ka teise areng.Kultuuri arenemiseks pidas ta tähtsaks kunstiliikide koosarengut.

"Murrangu" ilmumine seiskus,kui ilmuma hakkas kindlama kaastöölisteringiga "Tarapita". "Tarapita" põhiseisukohad olid väljendatud programmilises artiklis,mille autoriks oli Johannes Semper ja millele olid alla kirjutanud kümme tarapitalast: Adson,Alle,Barbarus,Kivikas, Kärner,Semper,Suits,Tassa,Tuglas,Under.Manifestis öeldi: "Millal oleme sisse hinganud nii lämmatavat õhku kui nyyd - tõusiklus jeovastuspäevil?

Ummiku on lykat meie vaimline kultuur.Lämbuman eda-

---

[1] J.Semper,Kokkuvõtted,"Murrang" 1921 nr.1,lk.44.
[2] Sealsamas,lk.46.
[3] J.Semper,Lahtised lehed,"Murrang" 1921 nr.2,lk.38

siviivad jõud.Halvat tööliste liikumine.Haritlasest saand ärimees,võimumees,ametnik.Noorsoo käärivad mahlad juhitakse vaimu aladelt spordi,sõjatsevva skoutismi.Tugevast säärenarjast on kyllalt kultuuriks.Vaimlist palet ei olegi ega taheta.....Leev vaim on orb praegusen ühiskonnan.....

Aeg on sekka lyvva meil,kes me tarvit tunneme vaimu tribunaali ette tuova seda aatelust ja korruptsiooni,ja kes me,paratamata kaasan kanden homse päeva ideid,halastust ei tunne hukkuva tänapäeva vastu..... Aga kahekordne on meie sisemine sund: paljastada ja piitsutada väikekodanlist rahulolu,anda yhtlasi kogu selle yhiskonna pahede juurte pihta - ning samal ajal kõige kiuste tuld kohendada oma loomingu paakiden.

Meid on yhte viind oppositsioon raba vastu,kuhu oleme määrat kõngema.Ei ole meie sihiks yhiselt uusi esteetilisi veendumusi kuulutada! Astugem oma ette oman vaimlisen loomingun,kuid löögem yhenkoon yhise vaenlase pihta!...."

Oma ideelise platvormi märkimisega oli "Tarapita" tunduvalt tagasihoidlikum kui "Murrang",nimetades vaid üldist opositsioonimeelsust.Esteetilised vaated jäeti kirjaniku eraasjaks.Üldisena läbis "Tarapitat" kirjanduse ühiskondliku tähtsuse nõue.Esimesele kohale tõusis kunsti ideelisus: mitte niivõrd kunst kui esteetilise elamuse pakkuja, vaid kunst kui ühiskondlikku elu edasiviiv jõud."Tarapita" iga number tõi oma algosas ära ühe artikli,mida võiks nimetada juhtkirjaks.Ajakirja neljas numbris: 1.,2.,5.ja 6. oli selliseid artikleid kaks.Autorid vastavalt Semper ja Tuglas,Semper ja Alle,Barbarus ja Kärner,Semper ja Barba-

rus,3.numbris oli juhtkiri Tuglaselt,4.Kivikaselt ja 7. Suitsult.Nende põhimõttelised artiklid,mis kõik käsitlesid aktuaalseid kultuuriküsimusi enam-vähem argumenteeritult,sisaldasid hinnangulist elementi,olid emotsionaalsed,kirjandusliku kujundit kasutavad,jätsid varju ajakirja ülejäänud artiklid.Kokku ilmus ajakirjas 44 kirjutist (siinhulgas ka märkused).Välja arvatud seitse teatrialast,üks muusika,üks keele ja kaks kirjandusteose retsensiooni ning kolm autorikäsitlust kirjandusvallast (14), olid kirjutised üldkultuurilise ulatusega.Erinev nii juhtkirjaliste kui ka teiste üldküsimustega tegelevate artiklite puhul oli probleemi vaateaspekt.Jäädi kas kultuurielluvõi otsiti vaimse elu väärnähtuste põhjusi ühiskondlikust elukorraldusest.Semperi,Barbaruse ja Alle kultuurikriitika laienes kogu kodanliku süsteemi kriitikaks. Tuglase ja Kärneri kriitilised sõnavõtud olid suunatud kodanlikule kultuuripoliitikale: kirjaniku loominguvabadus,riikliku toetuse vajadus ja jaotamine jne.

Autorikäsitlustest oli kaalukaim Fr.Tuglase ülevaade Aleksis Kivi elust ja loomingust (nr.7). Kirjandusteose retsensioonid: A.Adsoni V.Ridala raamatu "Ringi mööda kodumaad" kohta (nr.4) ja A.Kivikase A.H.Tammsaare näidendi "Juudit" arvustus (nr.3),olid väheütlevad.A.Adson jäi muljekriitika tasandile,pakkudes oma isiklikku arvamust teost tutvustamata,A.Kivikas otsis Tammsaare "Juuditist" sarnasust ja erinevust Fr.Hebbeli "Juuditiga",unustades Tammsaare "Juuditi" kui tervikteose.

"Tarapitas" eitati mingit kõlmandat,erapooletut teed:

"kes pole meiega,see on meie vastu!"[1] See tähendas olemist kas üldinimliku progressiivse kultuuri poolt või selle vastu,"vaimu koondamist võimuks - vaimliseks internatsionaaliks."[2] "On meil kirjanduse europaseerimine lõppend, siis tulgu selle telluriseerimine-yldilmastamine.Edasi, vastu yldinimlikkuselle,mitte tagasi yksikrahvuslikule enesekurnamisele!"[3] Üleskutse ühineda rahvusvahelise kirjandusliku organisatsiooniga "Clarté" kõlas ka J.Semperi artiklis "Kaks talutajat"[4] ning oli vastu kodanliku kultuuripoliitika poolt propageeritud" rahvusliku" kunsti suunale. Et "Aeg võib luuletajat muuta,aga luuletaja võib ka aega muuta,"[5] siis ei tohi kirjanik jääda pühapäevaröömude pakkujaks,vaid ta peab saama ja olema elu kujundaja ja edasiviija: "Ei ole enam aega elada kunsti kõrges elevandiluust tornis,unistada pilvedest,päikesest,kaunist daamist.... on aeg rahulikule kodanikule uut viisi kõrvu puhuda."[6] Kultuuri juurest peab aga jõudma nähtuste sügavama mõistmiseni: "Kõik aga oleks pinnapealne,kui me kaugemale ei vaataks,kui me ei ajaks oma katsesarvi sygavamalle - kõigä pahede juurteni.Siis saab meile selgeks,et kõdunemisele pole määratud yksnes meie yhiskond,vaid iga yhiskond, mis on rajatud teise kurnamisele ja ylekohtule."[7]

---

[1] A.Alle,Iseseisvus ja meie,"Tarapita" 1922 nr.6,vg.140.
[2] J.Barbarus,Pyyetest vaimlise internatsionaali poole, "Tarapita" 1922 nr.5,vg.129.
[3] J.Barbarus,Looming ja aeg,"Tarapita" 1922 nr.6,vg.173.
[4] J.Semper,Kaks talutajat,"Tarapita" 1921 nr.2,vg.36-37.
[5] J.Barbarus,Looming ja aeg,"Tarapita" 1922 nr.6,vg.169
[6] J.Semper,Kaks talutajat,"Tarapita" 1921 nr.2,vg.38.
[7] Sealsamas.

Artiklis "Teed ja tähised" püstitas Semper küsimuse uuest ühiskonnast ja uuest inimesest, sest "Tulevikuyhiskond ja ja ta kultuur ei synni veest ja vaimust, seda peavad ylesse ehitama ikkagi inimesed, ei ole siis ykstakõik, mis materjaalist olevikuinimene on tehtud, sest tema harjumused jätkuvad ka tulevikus."[1]

"Tarapita" ei seadnud oma sihiks sotsialistlikku revolutsiooni ja ümberkorraldust. Tema võitluse lipukirjaks oli inimene, inimsus, vaim. Tuglas toonitas oma kolmes tähtsamas artiklis "Tarapita!" (nr.1) "Omin asjun" (nr.2 Quosimodo nime all) ja "Kirjandus ja yhiskond" (nr.3), et "Tarapita" pole "mingi poliitiline organisatsioon, vaid ainult ryhm yhen pääpõhimõtteilt yhtekuuluvaid isikuid"[2], kes ei tunnista omaks ühtegi poliitilist voolu. Ülesandeks oli "elustada kultuurivõitlust väljanpool dogmadesse tardunud poliitilist ryselust ja tõsta kõrgemale kõigist erakondlikest väiklusist teadvust kultuurist, inimsusest ning edust."[3] Ajakirja esimeses numbris osutas Tuglas ajakirja "Tarapita" ülesandele: yhiselt yhiskondliku kultuuri- ja kunstivaenulisuse vastu võitlemine."[4] Üldist eesmärki konkretiseeris ta ajakirja kolme lähema ülesande läbi: 1) reageerida kõikidele ühiskonna ja kunsti nähtustele, hinnates neid üldinimlikust ja rahvuslikust seisukohast; 2) selgitada põhimõtteid, mis

---

[1] J. Semper, Teed ja tähised, "Tarapita" 1922 nr.6, vg.164.
[2] Sealsamas.
[3] Fr. Tuglas, Omin asjun, "Tarapita" 1921 nr.2, vg.43.
[4] Sealsamas.

juhivad kultuuri ja loomingut; 3) viia kunsti rahvani[1]. Kirjanduse ja elu seost toonitades ütles Tuglas, et elu suunab kirjandust, kuid kirjanduse ülesandeks on anda aja-järgu esteetiline ilme, muuta selle alateadlik meeleolu teadlikuks ideoloogiaks."[2]

Kui vaadelda kümne tarapitalase osa ajakirja seitsmes numbris, saame järgmise pildi:

---

[1] Fr. Tuglas, Tarapita!, "Tarapita" 1921 nr. 1, vg. 6

[2] Sealsamas.

Ajak. nr.	Adson	Alle	Barbarus	Kivikas	Kärner	Semper	Suits	Tassa	Tuglas	Under
1	luule teatri-art.	epigramm	poeem	proosa	luule teatri-art.	manifest luule följeton			juhtkiri 4 lühi-artiklit	
2	luule lühiart.	epigramm juhtkiri artikkel	poeem			juhtkiri luule	luule		2 artikl.	luule
3		epigramm	luule	proosa arvustus	luule	luule			juhtkiri artikkel	
4	arvustus 2 lühiar-tiklit	epigramm luule	luule	juhtkiri		artikkel		artikkel	lühi-artik-kel	luule
5	artikkel	luule	juhtkiri		juhtkiri	luule				luule teat-riartik.
6	luule lühi-artik.	följeton	juhtkiri			juhtkiri	luule		lühi-artik-kel	
7	luule teatri-artikkel	artikkel	luule				juhtkiri		2 artik.	luule

Igas ajakirjanumbris esinesid vaid Alle ja Barbarus.Artikleid oli kõige rohkem Tuglaselt,kes kirjutas ka varjunimede all Quasimodo ja Yks Neist.Hoopis vähene oli Tassa kaastöö.Tema artikkel "Tollest Peetrist" rääkis Peeter Esimesest.Underi artikkel tutvustas ekspressionistlikku teatrit,vaagis Hommikteatrit kõrvuti ametlikke tellimusi täitvate teatritega.G.Suitsu juhtkiri oli eelmiste ajakirjanumbrite juhtkirjutistest kõige vähem juhtkirjalik.Eelkõige oli see poolt- ja vastuarutlus Eesti Kirjanikkude Liidu ümber.

A.Kivikase juhtkiri "Kiri noortele",püstitas loosungi: "inimesest jälle inimene teha"[1] Läbivatena kõlasid sõnad: inimarmastus,inimsuse aated,südameharidus.Kui hariduse omandamiseks tuleb tööd teha,siis tee inimarmastuseni näitab kristlik õpetus: "Kristuse õpetusen on peitun veel see jõud, mis meid päästab metsikuste ja ülekohtu laukast."[2] Lisaks kümnele tarapitalasele avaldati ajakirjas H.Adamsoni ja R.Reimanni luuletusi,R.Soarilt kirjutis Jaan Oksast (nr.7), Joh.Martinsoni lühipala,kaks keelealast artiklit Johannes Aavikult (nr.3 ja nr.7),kiri õpilaskonnast noorsoo kriisi ja vaadete kohta ning üksikuid märkusi.

"Noor-Eesti" - päevade kirjaniku mõtte- ja tundemaailma vabaduse ja sõltumatuse rõhutajad,kellele oli vastuvõtmatu ja tähtsusetu kirjanduse hindamine ühiskondliku võitluse seisukohalt,seadsid "Tarapita" - aegadel kõige tähtsamaks kirjanduse ühiskondliku funktsiooni.Ajakirjas rõhutati küsimust kunstist kui elu muutjast ja kujundajast.Kunst-

---

[1] A.Kivikas,Kiri noortele,"Tarapita" 1921 nr.4,vg.98.
[2] Sealsamas,vg.102.

niku ülesanne pole enam "Põgenevat lõhna tabada ja kinni-naelutada, ... lugejat sõnade maagiliste ja muusikalis-te liigutuste abil neisse müsteriumidesse pühendada,mil-le otsekoheseks tõdede kogujaks luuletaja on,"[1] vaid te-ma kohuseks on sihinäitajana ellu sekkuda.[2]

"Tarapitaga" lõppes meie kirjandusajakirjade arengu üks järk.Algas see esimeses ajakirjas "Noor-Eesti",kuns-tinõuete püstitamisega ja lõppes nende iseenesestmõiste-tavaks saamisega.Utilitaarsele kunstikäsitusele vastu sea-tud esteetilisuse taotlusest viis see areng kunsti eluva-jalikkuse ja sellega seotud funktsioonide mitmekülguse tunnustamiseni.

---

[1] J.Semper,Lüürik ja meie aeg,"Noor-Eesti" IV,1912,lk.164.

[2] J.Semper,Kaks talutajat, "Tarapita" 1921 nr.2, vg.37.

3. "EESTI KIRJANDUS"

3.1. Ülevaade ajakirjast "Eesti Kirjandus"

"Eesti Kirjandus" alustas ilmumist 1906.aastal eraajakirjana.Ajakirja asutajaks oli Jaan Jõgever,kes aastatel 1887 - 1890 andis välja ilukirjandust ja artikleid sisaldavat kuukirja "Oma Maa".Pärast vabanemist tsensorikohustest (1892 - 1893),plaanitses J.Jõgever Tartus kahe ajakirja; teaduslik ja ilukirjanduslik,väljaandmist (ka oma trükikoja,raamatukaupluse ja eesti kirjastajate kesklao rajamist). 1905.aasta "Postimees" nr.282 tõi aga ära kuulutuse: "Uuest aastast,1906,hakkab minu kulul ja toimetusel Tartus nime all= EESTI KIRJANDUS ülevaateid Eesti kirjanduse ja rahva hariduse plude üle ilmuma."[1]

Samas oli ka ue ajakirja,mis pidi sisaldama nii ilukirjanduslikke kui teaduslikke materjale,programm:

1) Pikemad ja lühemad uurimise tööd ja materjalid Eesti kirjanduse ja hariduse ajaloost.
2) Uute raamatute arvustusline ülevaade.
3) Eesti ajakirjandus.
4) Kirjavastused.
5) Kuulutused.
6) Eralisades algupärased jutustused,laulud jne. ja tõlked.Kuukirja esimene number ilmus 1906.aasta jaanuari lõpul kahepoognalisena,toimetajapoolsete saatesõnadega,kus määrati ka ajakirja ülesamne: edendada rahvuskultuuri.

---

[1] "Postimees" 1905.a. nr.282.

1906.aastal ilmus ajakirja 320 lehekülge,mis pakkusid:

1) ülevaadet J.H.Rosenplänteri toimetatud "Beiträge zur Genauern Kenntiss der Ehstnischen Sprache" numbrite sisust;

2) ülevaadet Juhan Kunderi elust ja loomingust;

3) C.R.Jakobsoni,M.Veske,J.Köleri ja J.Liivi kirju (rubriik "Mõnda minevikust");

4) Jakob Hurda "Kaks keelt "Vanast kandlest"" ja J.Hurda nekroloogi;

5) J.Tammemäe artiklit "Hurdesõnad kirjakeelde!";

6) kirjanduslikku ülevaadet,kus tutvustati üle neljakümne raamatu (algupärane ilukirjandus ja tõlketeosed);

7) kirjakeelealaseid kirjutisi;

8) teisest numbrist alates ajakirjanduse bibliograafiat.

Kaastöölisi oli ajakirjal kolm: J.Hurt,J.Tammemägi, A.K. ja K (August Kitzberg).Enamus artiklitest oli J.Jõgeveri enda kirjutatud.

Majandusliku raskused (lugejaid kolmesaja piires,tellimisrahad ei katnud paberi- ja trükikulugi) ja ilmselt ka ühele liialt suur töökoorem,sundisid Jõgeveri abi otsima.

Juba 1906.aasta lõpul pöördus Jõgever Villem Reimani poole,pakkudes ajakirja loodavale Eesti Kirjanduse Seltsile.Seltsi asutamine viibis 1907.aasta augustini.Selle ajani jätkas Jõgever kuukirja väljaandmist vähendatud kujul. Ajakirja viimase,kümnenda numbri lõpus teatas Jõgever,et "Kuukiri"Eesti Kirjandus" on Eesti Kirjanduse Seltsi omaks saanud ja hakkab suurema vaimlise kui ka varalise jõuga töötama."[1]

---

[1] Toimetuse poolt,"Eesti Kirjandus" 1907 nr.10,lk.119.

Eesti Kirjanduse Seltsi häälekandja "Eesti Kirjandus" toimkond valiti 29.augustil 1907.a. Esimesse toimkonda kuulusid: J.Jõgever, M.Kampmann, B.Linde, J.Luiga, V.Reiman, J.Tõnisson. Toimetajaks kinnitati J.Jõgever. 1907.a. oktoobris määrati ajakirja tiraaž: 100 eksemplari, ilmumissagedus - kaksteist numbrit aastas ja numbri suurus - 2-3 poognat.[1]

EK Seltsi häälekandjana ilmus ajakirja esimene number 1908.a. jaanuaris ja algas ajakirja eesmärkide määratlemise ja tutvustamisega EKS esimehe Villem Reimani poolt. "Eesti Kirjandus" pidi saama seltsi liikmetele ühendavaks "programm-paigaks."[2] Ajakirja oli vaja: 1) seltsi põhikirja I paragrahvis püstitatud ülesannete paremaks täitmiseks, see tähendab: kirjanduse, teaduse ja kunsti edendamiseks, maa ja rahva paremaks tundmaõppimiseks ja kunsti, teaduse, kirjanduse viimiseks rahvani. 2) ".... põhjusmõtteliste kaalumiste .... teaduselisto tarvituste .... ja kirjanduselise maitse ...."[3] juhtimiseks, täitmiseks ja harimiseks, sest nende ülesannete täitmist ei tohi anda "wõera kirjanduse kätte". V.Reiman teatas, et ajakirjal saab olema 111 kaastöölist, kõik eesti silmapaistvad majandus- ja kultuuritegelased. Kaastöölistel lubati oma vaateid teaduse ja kunsti alalt vabalt avaldada, kuid piirides, mida "praegustes oludes välised põhjused .... sallivad."[4]

Meie poolt vaadeldaval ajajärgul, aastatel 1908 - 1926, oli ajakirja eesotsas EKS Asemikkudekogu poolt valitud

---

[1] EKS Aastaraamat I Trt.1909.

[2] W.Reiman. "Eesti Kirjanduse" sihid, "Eesti Kirjandus" 1908 nr.1, lk.4

[3] Sealsamas, lk.5.

[4] Sealsamas, lk.7.

toimkond ja toimetaja.1910.a.oktoobrini oli toimetajaks J.Jõgever;1912.a.lõpuni Villem Grünthal-Ridala,1913.a. algusest 1915.a.suveni taas J.Jõgever.1915.a.moodustati teadusliku sekretäri koht.Esialgu teaduslikuks sekretäriks, samal aastal ka ajakirja toimetajaks sai Johannes Voldemar Veski.29.augustil 1907.a. kui valiti esimene toimkond,piiritleti ka toimetaja ja toimkonna ülesanded: ajakirja sisuline külg jäi toimetajale,trükitehniliste tööde,leviku ja müümise probleemidega pidi tegelema tpimkond.Algusaastatel see tööjaotus kehtis.Hiljem koondusid kõik ülesanded toimetajale ja teaduslikule sekretärile.

Ajakirja toimkonda kuulusid:

1908. ja 1909.aastal: J.Jõgever,M.Kampmann,B.Linde,J.Luiga, V.Reiman,J.Tõnisson.

1910.a.lahkus B.Linde.Tema asemele valiti A.Jürgenstein.

1911.a.lisandus V. Grünthal.

1913.a.valiti juurde J.Aavik,A.Kitzberg ja M.J.Eisen. Sellises koosseisus püsis toimkond 1917.aastani.1917.aastal vahetas J.Jõgeveri välja J.Köpp.

13.aastakäigu toimkonnas polnud V.Reimani (suri 1917.a.).

1920.a.lahkusid J.Tõnisson,M.Kampmann,A.Kitzberg.Nende asemele valiti J.Jõgever,L.Kettunen ja A.Saareste.

1921.a.lisandus A.Cederberg.

1925.a.J.Jõgeveri asemele sai O.Loorits.

1926.a.lahkusid V.Grünthal ja L.Kettunen,keda asendasid J.Mark ja J.Mägiste.

Esimesest toimkonnast oli alles jäänud ainult J.Luiga. Toimkonda kuulus veel ka A.Jürgenstein,kes valiti 1910.a.

Ajakirjaküsimustega tegeles oma esimestel tegutsemisaastatel EKS aktiivselt.Ajakirja sisu ja eesmärkide üle peeti ari nii EKS Asemikkudekogu kui ka üleüldistel koosolekutel,kus toimetaja aruandele järgnesid elavad aidlused ajakirja üle.Korduvalt oli arutusel kuukirja muutmine perekonnaleheks.[1] See oleks kindlustanud lugejate juurdekasvu ja lahendanud ajakirja ilmumise majanduslikud raskused (selts maksis ajakirja toetuseks oma summadest).Ajakirja teadusliku laadi säilitamist pooldas tavaliselt nii toimkond kui ka asemikkudekogu,põhjendusega,et Eestis peab ilmuma kasvõi üks teaduslik ajakiri ja et ajakiri peab suutma lugejaid kasvatada oma tasemeni.

1912.aastast alates oli seltsi koosolekutel ajakiri kõne all märksa harvemini.

"Eesti Kirjanduse" koht ja tähtsus oma kaasaja kultuurielus sõltus suuresti EKS olemusest ja käekäigust I maailmasõjani oli EKS üks aktiivsemalt tegutsevaid ja mõjukamaid kultuurikeskusi Eestis.Juhtival positsioonil selles oli Tartu vanameelne haritlaskond,kelle esimesed kultuuripoliitikud olid Villem Reiman ja Jaan Tõnisson oma kodanlik-klerikaalse ideoloogiaga.Ringkonna peamiseks häälekandjaks oli seni olnud "Postimees".EKS sõjaeelsel perioodil kajastusid nende vaated ja seisukohad suurel määral ka seltsi kuukirjas.V.Reiman ja J.Tõnisson ise avaldasid "Eesti Kirjanduses" küllalt vähe.V.Reiman põhiliselt ajaloolisi artikleid,J.Tõnisson praktiliselt mitte midagi.Nende taluühiskonda ülistavad utilitaarsed

---

[1] EKS Aastaraamat I - IX. Tartu 1909 - 1917.

kunstivaated·avaldusid EKS koosolekutel ja said ajakirjas oma sõnastuse kõige sagedamini ja täielikumalt Anton Jürgensteini läbi.EKS juhtivate tegelaste vanamoodne ja küllalt piiratud kunstikäsitus põrkus kokku avaramal maailmatunnetusel põhinevate ellu- ja kunstisuhtumistega.Seetõttu jäid ajakirjast osaliselt eemale nii kriitilis-realistliku loomemeetodiga kirjanikud kui enamik nooreestlasi. (pidevat kaastööd silmas pidades).Kuid ainult konservatiivseid vaateid ei pakkunud ajakiri kunagi,ka mitte algaastail. Loovatest kirjanikest avaldasid aastail 1909 - 1914 "Eesti Kirjanduses" kirjandusteose ülevaateid ja arvustusi teistest sagedamini E.Enno,A.Kitzberg,B.Linde ning J.Aavik. Ükski neist ei kuulunud "Postimehe" ringkonda täielikult, vaid lähenes sellele ühe või teise tõekspidamise poolest.

I maailmasõja - ja revolutsiooniaastail kannatas seltsi tegevus.Ajakirjas andis see ennast tunda eelkõige esimestel kodanliku vabariigi aastatel ajakirja mahu vähenemise ja sisu muutumisega: numbrit täitsid pikemad keele- ja folkloorialased kirjutised.Ajakirja ilmus 1912.a. 518 lehekülge,1913.a. - 480 lk.,1914.a. - 340 lk.,1915.a. - 424 lk.,1916.a. - 456 lk.,1917.a. - 410 lk.,1918/19.a. - 324 lk.,1920.a. - 368 lk.,1921.a. - 432 lk.,1922.a. -424 lk.

1914.a.vähenenud kaastööliste arv suurenes aastatel 1915 - 1916 uute autorite arvel: Ed.Hubel,L.Neumann,V.Ernits,H.Raudsepp jt.Aastakäigud olid elavad kirjutistes avaldunud erinevate esteetiliste vaatekohtade poolest.Mõlemal aastal ilmusid ajakirjas ka teatriülevaated.1915.a. "Vanemuise","Endla" ja "Estonia" teatri 1914/1915 hooaja

arvustused ja artikkel Theodor Altermannist.Autorid olid vastavalt: K.A.Hindrey ("Vanemuine"),L.Neumann ("Endla"), K.Menning ("Estonia") ja Ed.Hubel.1916.a.ilmus teatrialaseid kirjutisi kaks: Ed.Hubelilt ja H.Rebaselt.Ajakiri tõi ära ka J.Bergmanni tõlgitud Homerose "Ogysseia" kolmanda loo,retsensioone matemaatika ja põllumajandusliku kirjanduse kohta.

1918 - 1920.a. olid ajakirja "enesesäilitamiseaastad", sisult ühekülgsed.
Kultuuri päevaküsimused ilmusid kuukirja veergudele uuesti 1921.aastast.1924.aastast sai ajakirjas taas järjepidevaks jooksev kirjandusarvustus.

"Eesti Kirjandus" oli pikka aega ainus kultuuri- ja kirjandusloolise,keelealaste ja folkloristlike uurimuste järjekindel avaldamispaik.Ajakirja kahekümne aastakäigu sisu võib kõige üldisemates joontes viieks jaotada:

1. K E E L : ajalugu,murded,grammatikaküsimused,keele rikastamise võimalused,vahekord kultuuri ja teiste keeltega.Autoritek enamasti: J.Aavik,V.Grünthal,K.Leetberg,J.Jõgever,L.Kettunen,A.Saareste (Saaberk),G.Vilberg,J.V.Veski.
2. A J A L U G U : eelajaloost kaasajani.Kõige vähem käsitleti lähiminevikku.Materjali läbitöötatuselt väga erinevad,populariseerivast laadist ajalooteadusliku analüüsini.V.Reiman,J.Köpp,J.Jõgever,J.M.Eisen,H.Prants,K.Krohn,J.Luiga.
3. F O L K L O O R : rahvaluule,uskumused,usundid,mütoloogia.Põhiliselt J.M.Eisen.Vähem J.Luiga,V.Grünthal,G.Vilberg,A.Kruusberg.

4. K I R J A N D U S E A J A L U G U J A
K I R J A N D U S T E A D U S : ajaloolised autorikäsitlused,nekroloogid,kirjad; aasta ilmunud ilukirjanduse ülevaated.M.Kampmann,A.Jürgenstein,J.Jõgever,V.Grünthal,A.Anni,H.Raudsepp, A.Raag,Ed.Hubel.

5. K I R J A N D U S T E O S E A R V U S T U S : oli koondatud numbri lõpus asuvasse rubriiki "Kirjandusline ülevaade"; J.Jõgeveri toimetamise ajal ka "Lühike kirjandusline ülevaade".Rubriik - võis ka numbris hoopis puududa (1923.a."Kirjandusline ülevaade ainult kahes viimases numbris).Arvustati nii ilukirjandust kui loodusteaduslikku ja meditsiinialast kirjandust,õpikuid, kalendreid,koorilaulukogumikke jne.Aastakäikude ja numbrite lõikes oli suuresti erinev arvustuste hulk ning arvustatavate teoste vahekord temaatiliselt.Ilukirjandusteose arvustustest oli kõige rohkem algupäraste uudisteoste retsensioone,mis olid kas a) lühikesed tutvustused;b) pikemad ülevaated-kirjeldused sisust, probleemidest,tegelastest;c) analüüsid.Enamasti kõigis kolmes sisaldus hinnanguline moment.

Materjali paigutus oli "Eesti Kirjanduse" kahekümne aastakäigu vältel peaaegu muutumatu.Alguses pikemad artiklid ajaloo-,folkloori-,kirjanduse või keelealalt,numbri lõpus rubriik "Kirjandusline ülevaade" ja toimetusele saabunud raamatute nimestik.1924.aastast ilmus ajakirja kaasandena aasta jooksul trükivalgust näinud eestikeelsete tööde

nimestik.Kirjandus- ja kultuuritegelaste nekroloogid ja kirjad-dokumendid leidusid kas päris numbri alguses (näiteks 1908.a.),lõpus (1911.a.) või ka artiklite ja kirjandusülevaadete vahel (nt.1913.a.).1920.aastast lõpetas ajakirja numbri rubriik,"Killud ja dokumendid",kuhu olid mitmesuguste märkuste,tähelepanekute jne.kõrval koondatud ka kirjavahetused.

1915.a.asutati ajakirjas rubriik "Keel ja kiri",mis kadus 1918/1919.aastakäigus.

Antud töös vaadeldava perioodi viimastel aastatel,1925. ja 1926.aastal oli ajakirja tiraaž 1500.Tellijaid vastavalt 1925.a. - 415 ja 1926.a. - 479.Ajakirjas oli kasvanud kirjandusteaduslike ja kirjanduskriitiliste materjalide arv.

3.2. "Eesti Kirjandus" aastatel 1908-1916.

Ajakirjas "Eesti Kirjandus" oli algusaastatel (kuni 1914) domineeriv kultuuripositsioon,milles kesksel kohal oli kunsti ümberkujundava-kasvatusliku funktsiooni rõhutamine ja teiste funktsioonide allutamine selle teenistusse.Uusromantistliku kunstikontseptsiooniga võrreldes iseloomustas "Eesti Kirjanduses" avalduvat vanameelsus ja kriitilis-realistliku suhtumisega kõrvutades alalhoidlikkus. Oma ideoloogilistest alustelt tulenes see kodanlikust kirikumeelsusest.Kirjandust käsitati kui ühiskonna ja kultuuri tegurit,rahva vaimse palge peegeldajat ja mõjutajat,mille abil ja mille kaudu propageeriti oma kunstiideaali.

Võttes aluseks aastatel 1910-1913 EKS Aastaraamatutes ilmunud algupärase uudiskirjanduse aastaülevaated,võime väl-

ja tuua kirjandusteose peamised väärtuskriteeriumid.

Kirjandusteos pidi:

1) olema rahvuslik,mis võrdus nõudega kujutada taluelu,taluühiskonda;

2) käsitlema tegelikkust,vältides selles esinevaid sotsiaalseid pahesid: kujutama tegelikkust ilustatult või ainult päiksepoolsest küljest;

3) esteetiliste ja eetiliste väärtuste esitamisel lähtuma usuõpetusest;olema ära seletatud kristlikust inimesearmastuse seisukohast.

Kolme peamise nõudega teose aine,meetodi ja idee suhtes kaasnesid kõrge kunstilisuse nõuded.Kirjandusteost pidi iseloomustama autori isikupära.Kunstiväärtuslikult teoselt nõuti kompositsioonilist terviklikkust,sisu ja vormi kooskõla,tegelaste psühholoogilist usaldatavust,kindlat ja väljapeetud stiili,selget lauset.Taunivalt suhtuti ühiskonnakriitilistesse ja uut elutunnetust sisaldavatesse teostesse.Eitava hinnangu osaliseks sai ka kunstiline keskpärasus, alaväärtuslik,põnevusele orienteeritud tõlkekirjandus,nn. tururaamat,kirjanduslik epigonism ja kujutamise pealiskaudsus.

Esimeste aastakäikude produktiivsemad kirjanikud olid: Anton Jürgenstein,Johannes Aavik,Bernhard Linde,August Kitzberg ja 1908. ning 1909.aastal ka Ernst Enno.Vaadetelt ja rõhuasetuselt erinesid nimetatud omavahel mitmeti.

Anton Jürgenstein oli oma kunstikreedo sõnastanud juba sajandivahetusel.[1] Tema "idealrealismus" nõudis kirjandu-

[1] A.Jürgenstein,Sihid ja jooned eesti kirjanduses,"Linda" 1899 nr.40.

se lähtumist "loodusest",s.t. tegelikkusest.See ei tohtinud olla paljas looduse kopeerimine,vaid pidi saama hingestatud kõrgema luulelise mõttega,põhjendatud ja selgitatud usuõpetuse järgi.Ta nägi ebakohti sotsiaalses elus, kuid ei hinnanud õigeks ja vajalikuks nende käsitlemist kirjanduses.Elupahede näitamise asemel nõudis ta kirjanduselt talupojaelu töökuse,lihtsuse,looduselähedu se ja sellest tuleneva headuse kujutamist.Nii ütleb ta Ed.Schönberg-Paenasti jutustustekogu "Põua wälgud" arvustades,et need on külajutud,kus on "midagi lihtsat,sügavatundelist - ja seal juures vahel välispidi karedakoorelist ja pikalist"[1], et nende aine on "tüse ja hoogne",mille kohal aga "ülesloitvad tundepeensused".[2]

Jürgensteimi peamiseks hinnangukriteeriumiks oli küsimus teose ainest,ideest ja selles käsitletavatest probleemidest.Ta oli nõus ka mõningase kunstilise ebaküpsusega,kui teoses oli "mõte sees!"[3] A.H.Tammsaare novellis "Pikad sammud" on küll "selgusetu siht ja kahvatu iseloomude kirjeldus"[4],kuid tähtsam on teose probleem: "kirjanik on täie tõsidusega suguelu probleemi küsimuse kallal"[5].

Korduvalt rõhutas Jürgenstein,et ainet kunstiküpseks teoseks pakub ainult külaelu,sest selles ja ainult selles peitub eesti rahvuslik omapära.Ed.Wilde näidendit "Tabamata ime" pidas ta ebaõnnestunuks just seepärast,et kirjanik oli valinud aine intelligentsi hulgast.Intelligentsist

---

[1] A.Jürgenstein,Ed.Schönberg-Paenasti "Põua välgud",E.K. 1910 nr.4,lk.157

[2] Sealsamas,lk.158

[3] A.Jürgenstein,J.Lintrop "Willem Elgas",E.K.1911 nr.3,lk.108.

[4] A.Jürgenstein,Auhindade määramine 1908.a.jooksul ilmunud Eesti ilukirjanduslistele töödele,E.K.1909 nr.5,lk.210.

[5] Sealsamas.

kirjutada on aga vara sest!"Meie intelligents on alles madalal astmel.Tema praegu väga võõra mõju all seisev hingeelu suudab vaevalt teisi rahvaid huvitada,midagi kõrgemat pakkuda.Võrdlemisi rikas ja kõrgel on aga meie küla.Seal on ka terve meie algupärasus.Ma olen selles arvamises,et kui meil kirjanduses midagi tõeste kõrget kunstiväärtuslist peaks loodama ....,siis niisugune toode oma aine poolest vististe meie liht külaelust pärit saab olema ehk vähemalt sellega ligidases ühenduses seismas."[1]

Kirjandusteoses hindas ta väga kõrgelt karakterite edasiandmist,nende psühholoogilist usaldatavust.Selle nõudega seostus vahetult kujutamise dünaamilisuse,süžeelise arengu rõhutamine.Kirjanik ei pea mitte kirjeldama, seletama,vaid oma mõtted päevavalgele tooma tegelaste tegevuse kaudu.Tammsaare peaks selle asemel,et ta oma teostes "tegelasi igavalt kahekõnes targutada laseb",näitama "täisinimesi nende igakülgsuses."[2] Teose sisult ja vormilt nõudis ta nende harmoonilist terviklikkust: "Kas ei jõuta meil sisu ja vormi ühesuguse armastusega kord võimsaks kunstitööks kokku sulatada?"[3] A.Jürgenstein ei arvanud,et väliskirjanduse mõju absoluutselt mittevajalik on. Sobivate autorite õigeaegset (kui ise ollakse samal arenemistasemel),viljakat eeskuju ta koguni soovitab.Ta leidis aga,et nooreestlased tahavad kõike liiga vara Eestisse tuua.Nad ei töötle saadud mõjutusi ka eestipäraselt

---

[1] A.Jürgenstein,Ed.Wilde "Tabamata ime",E.K.1913 nr.1,lk.35.
[2] A.Jürgenstein,A.H.Tammsaare "Üle piiri",E.K.1910 nr.12, lk.498.
[3] A.Jürgenstein,J.Lintrop "W.Elgas",E.K. 1911 nr.3,lk.107.

ümber,vaid võtavad "Seine äärest ilma seedimata."[1] Sellepärast pole nooreestlaste töödes ei sisu ega vormi.Nad ei suuda "ümmargust kuju,sisu anda ja ühendavat ja kandvat põhjusmõtet leida."[2] Tundmuse otsekohesuse ja lihtsuse asemel nägi A.Jürgenstein noorte kirjutatus vaid taunimisväärset: "puurib ennast haiglaselt oma isiku sisse kinni,peegeldab selle valu,elutuska,mõtteid,tundmusi,kõiki üleskohutatult ja haiglaselt."[3]

Eduard Vildet tunnistas A.Jürgenstein kui osavat jutuvestjat,kuid leidis,et Vilde teosed on tendentslikud: otsitakse elust halba ja inetut,mis inimest ei kasvata, kujutatakse ülekohtuselt halvasti paremal elujärjel olevaid inimesi.Ta kinnitas koguni,et Vilde eksib elutõe vastu: pole lihtsalt võimalik,et "rikas ja välispidi korralik kodan - lane Lillack suurem siga on kui kõlbeliselt langenud ja kerjus Martinson."[4]

1913.aasta jäi A.Jürgensteinile tema kriitikutegevuse viimaseks hiilgeaastaks ajakirjas "Eesti Kirjandus". 1912.aastal ei ilmunud tema sulest ajakirjas ühtegi arvustust,1913.aastal aga üheksa.1914. - 1926.a. avaldas ta peamiselt kirjandusajaloolisi kirjutisi.(Välja arvatud 1918/1919.aastakäik,kus pole talt ühtegi kaastööd).Tema esteetilised vaated ja kunstiideaal jäid aga põhimõtteliselt samaks.Nii ütles ta Jaan Lõo luulekogu "Nägemised" kiitvas arvustuses,et see on väärtuslikteos,kus "harulda-

---

[1] A.Jürgenstein,"Noor-Eesti" III,E.K.1909 nr.12,lk.488.

[2] A.Jürgenstein,Ed.Schönberg-Paenasti "Põua-wälgud",E.K. 1910 nr.4,lk.157.

[3] A.Jürgenstein,Jakob Tamm ja tema luuletused,E.K.1908 nr.6 lk.234.

[4] A.Jürgenstein,"Noor-Eesti" III,E.K.1909 nr.12,lk.485.

se jõuga rahvuslise tundeid ilmutatakse."[1]

Kriitilises arutluses H.Kruusi raamatu "Linn ja küla Eestis" üle järeldas A.Jürgenstein,et eesti kijandus- ja kunstivooludes ei võitle teineteise vastu mitte linna- ja külakultuur,vaid algupära ja imitatsioon.Algupära - see on külaaineline kirjandus,millega võiks eesti kirjandus ka midagi maailmatasemelist pakkuda: "Meie võiksime tähelepanu leida eeskätt ainult omapärase ainega,muidugi seda rohkem,mida suurema vormikindlusega seda ainet käsitame .... kõrget kunstiväärtuslikku kirjandust saab luua ainult külaelust!"[2]

A.Jürgehsteini analüüsivatele poolt- või vastuarutlustele ei suuda võrdväärset pakkuda August Kitzberg ega Ernst Enno.Oma peamiselt 1908. ja 1909.aastal avaldatud kirjandusteose arvustustes jäid nad enam subjektiivse mulje, emotsiooni tasandile.A.Kitzberg hindas kunstiküpseimaks teoseid,mis on "elu enese küljest lahti pudenenud."[3] Lähtumine reaalsusest ühines siinjuures alalhoidlikkusega. Kirjandusteose stiililt ja sõnastuselt nõudis ta selgust ja lihtsust,et see oleks "nagu vasaraga löödud."[4] Kirjutama pidi "armsale maarahvale".Väärtuslik on raamat,kus kirjanik on "trehvanud kõike seda,mida lihtrahvas jutukirjutajalt nõuab: sündmustikku ja tüüpusid."[5]

E.Enno hindas kunstiteose elamuslikku külge,selle

---

[1] A.Jürgenstein,J.Lõo "Mägemised",E.K.1920 nr.3/4,lk.117.
[2] A.Jürgenstein,H.Kruus "Linn ja küla Eestis" E.K.1921 nr.6 lk.169.
[3] A.Kitzberg,Ansomardi "Elu-pudemed" E.K. 1909 nr.1,lk.37
[4] Sealsamas,lk.38
[5] A.Kitzberg,G.E.Luiga:"Vägivalla maal",E.K.1913 nr.3,lk.129.

võimet mõjuda ühtaegu nii puhastavalt (hingeliselt paremaks muutvalt) kui ka ilutunnet edendavalt.Luule olgu pigem mõtte- ja ideevaesem,aga olgu "loomulik,soe nagu iseenesest mõista,ilu,millel hing sees."[1]

Jaan Jõgever oli kriitikuna produktiivne aastatel,mil ta toimetas ajakirja: kuni 1910.a-ni ja uuesti 1913 - 1915. Esimesel ajajärgul kaldus teost seletades ja selgitades tavaliselt kõlbluse ja moraali teemadele,unustades vahel raamatu seotuks.Hiljem piirdus ta kokkuvõtetega teose sisust ja mõne hindava lausega.1913.a.avas J.Jõgever ajakirjas rubriigi ""Lühike kirjanduslik ülevaade",kus kirjeldas korraga kkue kuni kümne ilukirjandusliku teose sisu. Oma esteetilistelt vaadetelt lähenes J.Jõgever mitmeti A.Jürgensteinile,kuid oli viimasest "vabameelsem".Ta nõudis,et kirjandus kujutagu eesti elu ja elu.See nõue ei olnud piiratud taluühiskonna raamidega.Nimelt oli ta arvamusel,et jutuainet pakuvad ka "haritud seltskonna" teod ja toimetused,sest ta ei tahtvat meie maa haritud ringisid sugugi mitteidealide kehvaks pidada.[2] Kirjandus olgu: "aateliselt puhas,tõsine,puhtas Eesti keeles"[2] nagu on Jakob Liivi laulud,siis mõjub see "värskendavalt" selle sugueluliste kõlvatuste matsutamise ja rahvusvahelise volapiiki kõrval,millega meie uuem ilukirjandus "Europa kulturi" meie popsi onnidesse tahab sisse sahkerdada.[3] J.Jõ-

---

[1] E.Enno,V.Grünthali laulud,E.K. 1913 nr.1,lk.36.
[2] J.Jõgever,M.Metsanurk "Isamaa õilmed" E.K. 1909 nr.4,lk.172.
[3] J.Jõgever ,J.Liivi kirjatööd II anne,E.K.1910 nr.4,lk.162

geveri moraalse puhtuse nõue oli erinevalt A.Jürgensteinist vaba kirikumeelsusest.

A.Jürgenstein,A.Kitzberg,E.Enno,J.Jõgever ja paljud teised,kes siis jäänud nimetamata,seadsid olulisele kohale küsimuse kirjandusteose eestipärasusest: kujutada eelkõige kodumaist ainestikku.Kuidas seda teha,oli määratud ühelt poolt juba sellesama nõudega,sest kõige rohkem ja rikkamat ainet pakkus Eesti küla.Teiselt poolt aga arvustajate endi kultuuriinkontseptsiooniga,mis nägi kirjanduses esmajärjekorras rahva kõlbelise,religioosse ja poliitilise kasvatamise vahendit.Kirjutada tuli rahva mõtlemise piirides,lihtsalt,selgelt,arusaadavalt.

Avaramal tunnetuslikul alusel põhinev esteetiline mõte ja uus kunstivaade jõudis "Eesti Kirjanduse" veergudele eelkõige Fr.Tuglase,A.Kalda,B.Linde ja A.K.Hindrey kaudu.Fr. Tuglase ja A.Kalda kirjutised ilmusid suhteliselt harva (Tuglaselt üks retsensioon 1902,1910,1911.aastal ja A.Kaldalt vaid 1908.aastal).J.Aaviku,B.Linde ja K.A.Hindrey kuulusid aga igaüks mingil ajal aastakäigu produktiivsemate retsensentide hulka: J.Aavik 1909. ja 1912.a.,B.Linde 1909.a.ja 1911.a. ja K.A.Hindrey 1913.-1917. Oma kriitilistes käsitlustes keskendasid nad tähelepanu teose kunstilisele küljele,jättes kõrvale seni küllalt olulisel kohal seisnud väärtuskriteeriumi - ainevalla.Tunnistades,et "küsimus seisab ikkagi selles k u i d a s ,mitte aga m i s pakutakse",[1] rõhutasid nad kirjanduse ülesannet pakkuda emotsionaalset elamust.

---

[1] B.Linde,L.Andrejev "Jutt seitsmest ülespoodust",E.K. 1909 nr.5,lk.220.

Johannes Aavik tõi ajakirja kriitikarubriiki uued hinnangukriteeriumid: "peenem","suurtsugusemat tõugu", "meeleolude intentsiteet",milledele pidi vastama kirjandus kui kunstiteos: "Kunstitöö kõige suuremaks peensuseks on,kui ta meid unistama oskab panna,kui ta meis teatud isesuguseid meeleolusid tekitab,mis raamatu realsele seisule nagu üks sissemine ja defineerimata vasthelk,peaaegu üks paralleelk maailm oleks."[1] Mõjuvuse tagab: 1)teose sisu ja vormi vastavus:"Iga aine oletab teatud välimise vormi suurust,et oma täiel mõjul nähtavale tulla."[2]; 2) teosesisese kompositsiooni terviklikkus,"mille läbi realiteedi mõju palju vägevam saab ja sellega ühtlasi ka meeleolu intensiteet,mis sellest realiteedist välja kasvab"[3]; 3) tegelaskujude elulisus ja individuaalsus.A.H. Tammsaare üliõpilasnovellis "Pikad sammud" on need "liig kahvatumad,abstraktilikud,eluta ja iseloomuta."[4]; 4) stiili omapära,teravus,peenus.

Bernhard Linde kirjandusideaalis ilmnes esteetlikku lähenemist.Esikohale seadis ta vorminõude,millega seostus elamuslikkuse kriteerium: "Meie ootame lüürikuselt haritud tunde - inimese peenikesi üleelamisi,hingeelulisi konfliktisid ja tundeid,mis need konfliktid on sünnitanud ja peenemaitseline luuletaja kõige kuulsama juveliiri hoolsusega ja püsimatusega välja on viilinud....."[5]

---

[1] J.Aavik,A.H.Tammsaare "Pikad sammud",E.K. 1909 nr.2,lk.82.
[2] Sealsamas.
[3] Sealsamas,lk.83.
[4] Sealsamas,lk.82.
[5] B.Linde,A.Saat "Õhtused tuled",E.K.1909 nr.3,lk.136.

Kirjandusteose "õhustikku",teoses peituvaid tundeid, mõtteid,hindas B.Linde tunduvalt kõrgemalt tõelistlikust kirjeldusest,kuivõrd "õhustik" mõjub pälju esteetilisemalt."[1] Kirjanduses eitas ta igasugust alasti tendentslikkust, -õpetamist,-seletamist: "Meie luuletajad unustavad ikka ja alati selle elementaarse nõudmise ära,et ülesanne ei ole kohvipraadimist perenaisele õpetada..."[2],sest ükski tendents iseenesest tööle väärtust ei anna.K.A.Hindrey hinnangud oli kohati vastuolulised,kuivõrd ta järeldused ei järgnenud analüüsist,vaid ta lihtsalt esitas need,kaldudes eelistama esteetilist naudingut pakkuvaid teoseid: "Kui see tasapind,millel see kõik sünnib,ometi natuke kõrgem oleks,kui võitlus ometi vaimurikkam,kui need võitlused abinõuud ometi kõrgemast kultuurailmast pärit oleks,kui see vaidlus ja diskussioon ometi natukegi taevalikka tõesädemeid sisaldaks ja need mõlemad inimesed siis,olgugi ühisele sihile,kuid vaimusäherduste saatel püüaksid,siis tunneks lugeja ometi teatavat esteetilist mõnu"[3] Enam kui ükski teine ajakirja kriitikutest juhtis Hindrey kahele raamatu lugemisel ja mõistmisel olulisele momendile: 1) lugeja kaasahaaratavus,huvi raamatu vastu: tähtis on, et "lugeja elab kaasa,suure huviga kaasa,"[4] Hindrey arvates kompenseerib kaasaelamisvõimalus ka teose ebausutavused. 2) Kujutatava psühholoogiline lähedus,tuttavlikkus lugejale,mis tagab raamatu mõistmise: "Mulle on tuttavad

---

[1] B.Linde,Pilk tagasi,E.K.1912 nr.2,lk.53
[2] B.Linde,V.Rosenstrauch "Põhjalilled I",E.K.1909 nr.3,lk.137.
[3] K.A.Hindrey,S.Wardi "Esimesed tuuled",E.K. 1914 nr.11,lk.232.
[4] K.A.Hindrey,Ed.Wilde "Mäeküla piimamees",E.K.1916 nr.4,lk.101.

see maapsühholoogia ja tema avaldused,millest see raamat nii rikas on."[1] Selle saavutamises nägi Hindrey ka A.H. Tammsaare miniatüüridekogu "Poiss ja liblikas" võlu: "oskab inimesi sulle nii lähedale nihutada ja teeb nad omaks."[2]

1915.a. tõi ajakirja kirjandusvaatlustesse uue põhimõtte - "kunst elu pärast" - Eduard Hubeli arvustustes. Kirjandus kujutagu tegelikkust.Kui on juba olude,sündmuste kirjeldus olemas,pole vaja ei erilist "tundepeensust ega erilist stiili"[3] Nii nägi ta kogu "Noor-Eesti" kirjanduslikku kultuuri vaid nende lihvitud ja "tehtud" stiilis: ""Noor-Eesti" kirjanduslik kultuur peaasjalikult välimises küljes,piltlikult öeldes - "rüüs" avaldub."[4] Fr.Tuglase novelli "Vabadus ja surm" stiili pidas Ed.Hubel kogunisti halvaks - sõnade liigse kordamise tõttu.Taas tõusis kriteeriumiks raamatu sobivus ja arusaadavus rahvale. Sellega koos nõue kirjanduse rahvusliku omapära järele. "Postimehe" ringkonna propageeritud rahvuslikkusest oli aga see erinev,sest tähendas ühtaegu ka nõuet kirjanduse elulisusest,lähtumist "tõsisest filosoofialikust kultuurist."[5]

1915. ja 1916.aasta kuukirjanumbrid olid rikkad vaatekohtade erinevuselt.Kui Ed.Hubel taunis Fr.Tuglase stiili,siis K.A.Hindrey leidis,et ühes naturalistlike joonte

---

[1] K.A.Hindrey,H.Wuolijoki "Udutagused",E.K. 1914 nr.5/6 lk.157.

[2] K.A.Hindrey,A.H.Tammsaare "Poiss ja liblikas" E.K.1915 nr.4,lk.122.

[3] Ed.Hubel,A.Kitzberg "Külajutud",E.K. 1915 nr.7/8,lk.232.

[4] Ed.Hubel,"Noor-Eesti" V E.K. 1915 nr.9,lk.267.

[5] Sealsamas,lk.265 - 267.

kadumisega (pidas silmas "Hunti") on Tuglasel tulnud: "stiililine kultuur kõige paremas mõttes.Keeleline ilu... on siin sihikindla harimise kaudu otse õitsema läinud."[1]

Ajakirja autoriteringis olid sel ajal A.Jürgenstein, A.H.Tammsaare,V.Reiman,H.Visnapuu ja paljud teised.Sellisele elavusele tuli aga kiire lõpp.Eesti Kirjanduse Seltsi esimees J.Kõpp oli juba 1916.a. oma kirjutises sunnitud tunnistama,et välised tingimused on ajakirjale raskemad kui kunagi enne,seepärast peab see "natuke vähemal kujul ilmuma",sisult tahab ajakiri siiski endiseks jääda ning "niipalju kui iial võimalik täielikumaks saada."[2] Öeldu täitus osaliselt.Ajakirja maht vähenes.Sisu osas oli aga tulemus vastupidine loodetule: see muutus ühekülgsemaks ja vaesemaks.

3.3. "Eesti Kirjandus" aastatel 1917 - 1926.

1917.a. vähenes ajakirja üksiknumbrite maht ja aastakäigu viimased numbrid ilmusid kolmik - (8 -10) ja kaksiknumbrina (11 - 12). Aastakäigu vältel avaldas ajakiri kaheksateist arvustust.Neist viis olid ilukirjandusliku teose retsensioonid: üks Fr.Tuglaselt ja neli K.A.Hindreylt. Hindrey jäi kõigis neljas teosevaatluses (M.Metsanurga "Toho-Oja Antõn" - nr.3; A.Adsoni "Henge palango",M.Underi "Sonetid" ja "Siuru"I - kõik nr. 11/12) muljekriitika tasandile."Siuru I" puhul lisas ta albumi sisu tutvustusele oma arvamuse kirjanike rühmituste kohta üldises plaanis: "Mõte,kooperatiivselt kirjandust teha,tuleb iseendsest,kui need üksikud harvad inimesed üksi end mitte küllalt tuge-

---

[1] K.A.Hindrey,Fr.Tuglas "Felix Ormusson" E.K.nr.4,lk 123

[2] J.Kõpp,"Eesti Kirjandus" teise aastakümne algul,E.K.1916 nr.1,lk.10.

vad ei tunne olevat..... Iseseisev ja suur kirjanik ei pea teistega nõu, vaid määrab oma töö ise ära."[1], püüdmata eristada "Siuru" olemust ja tähendust.

Fr.Tuglas iseloomustas olukorda kirjanduses:"Meie proosa jääb kaugele maha salmi edenemisest.Ta on paindumatu nii sisuliselt kui tehniliselt.....Kõigist katsetest hoolimata pole ta veel pääsenud sellest talupojalisest ainete piirkonnast,kus siiamaale on liikunud.Ta ei ole veel teed leidnud selle moderni ümbruse ja hingeelu kujutamiseks,mis ometi kõigile nähtavaks tõsiasjaks on saanud."[2] Hinnates Eessaare Aadu teoseid kunstiliselt küpsemaks kui olid seda omal ajal Ernst Petersoni samaainelised raamatud,tunnistas Tuglas need kirjanduse kui protsessi seisukohalt teisejärgulisteks.Petersoni teostel oli edasiviiv tähendus,sest "Tema (E.Petersoni - K.M.) toodang on selles (eesti kirjanduses - K.M.) ilmtingimata tarviline lüli. Selles peegeldub kogu ajajärgu ühiseluline ja esteetiline ideaal."[3] Eessaare teosed ei ava aga midagi uut,vaid piirduvad öeldu kordamisega,kuid ".... kõik,mis kirjandust edasi ei vii,on kirjandusloo seisukohalt teise järgu tähtsusega."[4]

Aastakäigu numbrites ilmus A.Jürgensteini kirjandusajalooliste artiklite kõrval ka kolm aktiivse hoiaku ja suhtumisega kirjutist.J.Luiga sulest "Noor-Suomi-Eesti"

---

[1] K.A.Hindrey,"Siuru"I,E.K. 1917 nr.11/12,lk.327.

[2] Fr.Tuglas,Eessaare Aadu "Räästaalused" ja "Alasti",E.K. 1917 nr.8 - 10,lk.285.

[3] Sealsamas,lk.287.

[4] Sealsamas.

(nr.7 ja 8 - 10),tendentslik rünnak "Noor-Eesti" ja eriti Fr.Tuglase pihta; aing kaks artiklit Fr.Tuglaselt."Revolutsioon ja kirjandus" (nr.4) käsitles kirjanduse ja revolutsiooni vahelisi suhteid ja mõjutusi. "Kriitiline Ilo" oli vastus J.Luigale,milles Tuglas rõhutas esteetilise mõtte novaatorluse vajadust.

Aastatel 1918-1920 kadus ajakirjast arvustusrubriik peaaegu täielikult.Sisuliselt olid aastakäigud ühekülgsed-domineerisid pikemad artiklid ajaloost,keelest ja rahvaluulest.

24.veebruaril 1920.aastal pidas Fr.Tuglas EKS üleüldisel koosolekul,millest võttis osa vaid kakskümmend seltsi liiget,EKS-ile "matusekõne",öeldes,et see on "....maha jäänd kui mälestus endiselt ajalt,ta on anakronism uutes oludes."[1] Samal aastal aga märgiti seltsi aruandes tegevuse elustumist: "1920.aastast peale avaldab Eesti Kirjanduse Seltsi tegevus hoogsa kasvamise tendentsi."[2]

Ajakirja elustumine toimus aegamööda.

1921.a.andsid kuukirjale ilmet A.Jürgensteini kirjutised "Eesti proosa-ilukirjandus 1920" (nr.4),"J.Mändmets" (nr.7),"Linn ja küla Eestis",H.Kruusi samapealkirjalise raamatu vaatlus (nr.6) ning 7.numbrist ilmuma hakanud J.Aaviku kriitiline luuleülevaade "Puudused uuemas eesti luules",mis lõpule jõudis alles järgmise aastakäigu viimastes numbrites.

---

[1] Fr.Tuglas,Kirjanduslik päevaraamat.Tln.1921,lk.122.
[2] EKS Aastaraamat X (1917 - 1922) Trt.1924.

J.Aavik tunnistas kirjandust kui rahva vaimse arengutaseme peegeldajat ja edendajat: "Mingi rahvuse vaimlises kultuuris on kirjandusel,nimelt ilukirjandusel,esimese järgu tähtsusega seisukoht.Selles avaldub kõige otstarbekohasemalt ja mitmekülgsemalt rahva vaimu- ja tundelaad.Teiselt poolt on sel ka rahvasse suur tagasimõju.Et ilukirjanduslikud tooted on nende loojate niihästi esteetiliste maitsete ja võimete kui ka ideeliste ja kõlbeliste vaadete ja tasapinna avaldus,siis mõjub see samade maitsete,võimete,vaadete suhtes ka lugejaisse,see on rahvasse."[1]

Eesti luule värsitehnikat hindas J.Aavik silmaspidades rangeid klassikalisi meetrikareegleid,nõudes luuletehnilist meisterlikkust ühes värsluse ja spontaansusega.Luule keele ja stiili kohta tegi tähelepanekuid nende otstarbekohasuse,ilu ja omapära nõudjana.Taunis sisutut "....peenutsemist ,raffineeritsemist,stiilitserimist,maneeritsemist."[2] Luule sisule lähenes J.Aavik kodanlik-isamaaliselt platvormilt: "Et seesuguse erootika esilepuhkemine meie luules sündis just sõja ajal,siis on see seda taunitavam nähtus.Mõtelge ometi: keset sõja pingutusi,viletsusi ja hädasid,sel ülitähtsal ajaloolisel silmapilgul,kus rahvaste ja meie rahva saatust otsustati .... nemad laulsid oma erootilisi elamusi ja naudinguid,sellega veel omalt poolt tõstes ja edendades sõja-ajale omast lodevust ja rikkumist,mis on üheks põhjuseks ja ideeks majanduslikele raskustele ja kokkuvarisemistele.[3]

---

[1] J.Aavik, Puudused uuemas eesti luules,E.K.1921,nr.7,lk.207
[2] J.Aavik,Puudused uuemas eesti luules,E.K.1921 nr.11,lk.374.
[3] J.Aavik,Puudused uuemas eesti luules,E.K.1922 nr.5,lk.160.

1921.a. puudus ajakirjas ilukirjandusliku teose arvustus. 1922.a. ilmus kaks kriitilist käsitlust: J.Albrechti retsensioon Richard Rohu eskiisile "Hümnid Paanile" (nr,8) ja teatriretsensioon H.Kettunenilt.

J.Albrecht oli R.Rohu eskiisist väga heal arvamisel, pidades seda "enam-vähem kunstiküpset teost" suunanäitajaks kogu eesti kirjandusele": ....on tähiseks sinnapoole, kust peale algab tervenemine meie ilukirjanduses,mis elab praegu kriisi üle."[1] Aastakäigu tähelepanuväärseimad kirjutised olid Hugo Raudsepalt: "Meie algupärane ilukirjandus 1921" (nr.3) ja "Eesti ilukirjanduse murdjoontest aastasajavahetusel" (nr.11/12). Need resümeerivad olukorda ja asjaolusid objektiivselt analüüsivad artiklid,kus H.Raudsepp rõhutas,et üldist kirjanduslikku nähtust ei või ega saa vaadelda väljaspool olusid,milles see sündinud,olid otsekui üldiseks hinnangutebaasiks järgnevatel aastatel ajakirjas valitsevale kirjanduskäsitlusele.

Aastatel 1924-1926 kasvas kirjanduskriitiliste artiklite osatähtsus ajakirjas pidevalt,jõudes sõjaeelsete hiilgeaegade tasemeni.Seda eelkõige kvantiteedilt: 1924.a. -4 ilukirjandusliku teose retsensiooni,1925.a. - 6 ja 1926.a. 28. Kerkis arvustajate uus põlvkond: 1924.a.A.Oras ja A. Roose,1925.a. lisandusid neile A.Raag,K.Ehrmann,1926.a. liitusid A.Anni,I.Reiman,R.Sirge ja mitmed teised.Üksikute retsensioonidega esinesid neil aastail taas ka B.Linde, J.Aavik,A.Jürgenstein jt.Uuesti hakkas ilmuma kriitiline ülevaade aasta ilukirjanduslikust toodangust: 1924.a.

---

[1] J.Albrecht,R.Roht,"Hümnid Paanile",E.K. 1922 nr.8,lk.288.

H.Raudsepalt ,1925.a. vaatles luuleloomingut A.Anni ja näitekirjandust A.Roose.

Kriitiliste kirjutiste tase oli küllalt ebaühtlane. Erinevused ei tulenenud siinjuures mitte niivõrd autorite esteetiliste vaadete erinevusest kui erinevast lähenemisviisist kirjandusteosele.Retsensioonid olid analüüsivad,püüdega objektiivsusele.Enamasti lähtuti teose hindamisel sotsiaalsetest kriteeriumidest.

Võrreldes teiste produktiivsemate arvustajatega,olid Ed.Hubeli kirjandusvaated kõige kindlamad ja süsteemsemad. Esmaväärtust omasid ta hinnanguis kirjandusteose rahvuslik omapära ja elulisus.Sealjuures rõhutas ta pidevalt ka kirjanduse kunstispetsiifiliste omaduste: loojapoolse meisterlikkuse ja elamuslikkuse suurt tähtsust.

Ed.Hubel näitas artiklis "Üldjooni viimaste aastate eesti kirjandusest" kirjanduse vahetut seost oma ajajärguga.Ent elu ja olude mõju ei tunnistanud ta kirjanduslike muutumiste ainsaks põhjuseks,vaid soodustavaks teguriks.Märkides realismi võidulepääsu eesti kirjanduses,ütles ta,et realismi esiletungi on soodustanud ajavaim: "Ühiskondlikud ja ilmavaatelised küsimused on nii teravalt päevakorral,et vähed kirjanikud neist täiesti kõrvale läbevad jääda.ja nende olemasolu ignoreerida."[1] Kirjanik ei või elust kõrvale jääda,passiivse pealtvaatajana oma naudingutele mõelda.Tema ülesanne ja ühtlasi kohus on: "....aktiivselt ilma asjade käiku mõjutada..."[2],näha ja

---

[1] Ed.Hubel,Üldjooni viimaste aastate eesti kirjandusest, E.K.1925 nr.6,lk.214.

[2] Ed.Hubel,Eesti ilukirjandus 1925,E.K.1926 nr.6,lk.291.

kunstilises vormis käsitleda rahva eluprobleeme.Fr.Tuglase novelli "Androgüüni päev" suhtus Ed.Hubel kriitiliselt kui eluliselt mittevajalikku teosesse: "Tuglas on taandunud kaugele elust,jõudnud "Androgüüni päevas" hädaohtliku kauguseni,jõudnud sinna,kus kunst elust taandub..."[1] ja kui teosesse,milles puudub esteetiliselt täiuslik elamus: "Ja "Androgüüni päeva" üldelamus ei ole niisugune, mis suudaks haarata,mis meisse sügava mulje suudaks jätta,mis meie hinge värisema paneks."[2]

Kirjanduse funktsiooni nägi Ed.Hubel rahva igakülgses arendamises: "Kirjandus ei pea rahvast kasvatama mitte ainult sõnakunsti esteetilisi väärtusi hindama või teda ainult esteetiliselt kasvatama.Ta peab rahvast õpetama ka suuri elamusi elama ja suuri mõtteid mõtlema"[3] Seda ei suuda aga poliitiliselt päevakajaline ega "puhtast kunstist lähtuv kirjandus,sest mõlemad on eemaldunud rahvast,kaotanud sideme oma tegeliku loojaga: "Kui on vääramatult õige,et ühe rahva ajalugu aitab luua iga kodanik,iga oma teoga,siis on niisama õige,et ka rahva kirjandust ja kunstigi aitab teadmatult kujundada iga kodanik.Loob alati rahva koguvaim,kirjanik on ainult see riist, see tuulekannel,mille läbi kõik see,mis rahvas vaimus kuuldavale tuleb,vormi ja kuju võtab,arusaadavalt väljendub"[4] Noortest kriitikutest olid produktiivsemad Arthur Roose 9, Arno Raag 8 ja Karl Ehrmann 5 ilukirjandusteose

---

[1] Ed.Hubel,Eesti ilukirjandus 1925,E.K.1926 nr.6,lk.294.
[2] Sealsamas,lk.289.
[3] Sealsamas,lk.290.
[4] K.Ehrmann,V.Adams "Valguse valust",E.K. 1925 nr.8,lk.427.

retsensiooniga aastatel 1924 - 1926.

K.Ehrmann jäi muljekriitika tasandile.Ta ei pakkunud teose analüüsi,vaid ettekujutust teosest.Luulelt nõudis ta eelkõige elamuslikkust,jättes tagaplaanile selle ideestiku ja probleemid.V.Adamsi luulekogu "Valguse valust" peamiseks puuduseks tunnistas K.Ehrmann selle elamusvaeguse: " .... hinge nii vähe on. Puudub sügavus,mõtete üldine väärtus ja tihedus! Kõige pealt aga elamus."[1]

A.Raag teostas ümberjutustuse teose sisust,põimides sellesse näiteid.Ei jõudnud eriti kaugemale pinnapealsest eritlemisest.P.Vallaku novellide puhul registreeris ta Vallaku põnevusetaotlust ja heitis ette sellest tulenevat psühholoogilist ebausutavust: ".... saavutatud effektide tõttu novelli psühholoogiline külg kaotab oma väärtust ja sündmustikus ilmestub loogilisi vastuolusid."[2] Ka luule puhul piirdus ta enamasti teema nimetamise,näite ja vormi vaatlemisega."[3]

A.Roose hindas teose teema valikut ja selle kunstilist teostust,pidades viimase puhul esmatähtsaks autori isikupära: "Kirjaniku algupärasust ja iseseisvust on igale kirjanikule tarvis."[4] Kui proosateoste puhul sai määravaks kas ja kuidas kajastab teos suhteid tegeliku eluga,[5],siis luule hinnangus on sellega võrdväärsel kohal elamuskriteerium.Kindlakskujunenud esteetiliste vaadetega lähenesid kirjandusele kui kunstile Ilmar Reiman ja Rudolf Sirge.

---

[1] K.Ehrmann,V.Adams "Valguse valust",E.K.1925 nr.8,lk.427
[2] A.Raag,P.Vallak "Ajude mäss",E.K.1926 nr.6,lk322.
[3] A.Raag,H.Adamson "Inimene",E.K. 1926 nr.7.
[4] A.Roose,R.Roht "Uksindus",E.K.1926 nr.6,lk.318.
[5] A.Roose,Ed.Nukk "Elulised laulud",E.K.1926 nr.2.

Fr.Tuglase novellikogu "Hingede rändamine" hindamisel püüdis I.Reiman jõuda Tuglase autorimina olemuseni.[1] R.Sirge lähtus R.Rohu kogu "Jutud Kõrrekülast" puhul kirjanduse ideelisuse nõudest,suutmata andestada kogu ideevaesust.[2]

Ajakiri oli taas saanud aktiivseks sõnavõtjaks kirjanduselus.Jooksvat kriitikat ilmus 1926.a. "Eesti kirjanduses" arvuliselt isegi rohkem kui ajakirjas "Looming". Kuid "Loomingu" retsensioonide tasemest jäid "Eesti Kirjanduses" ilmunud enamasti allapoole,sest "Loomingu" autoriteks-kriitikuteks olid sagedasti meie parimad loovkirjanikud ise.Üksikute kirjutistega esines "Loomingus" ka A.Roose,A.Anni,D.Palgi,M.Sillaots,kes "Eesti Kirjanduses" olid juhuslikemaiks kaastöölisteks,olid "Loomingu" aktiivsed autorid.Ka Ed.Hubeli peamiseks avaldamiskohaks oli "Looming"

"Eesti Kirjandus" ja "Looming" polnud omavahel seotud ainult autoriteringiga.Nii akadeemilise seltsi häälekandja kui ka loomingulise liidu häälekandja siht ja suunitlus oli üks: kirjandusliku kultuuri tõstmise läbi edendada rahvuslikku kultuuri.

---

[1] I.Reiman,Fr.Tuglas "Hingede rändamine",E.K. 1926 nr.5

[2] R.Sirge,R.Roht "Jutud Kõrrekülast", E.K. 1926 nr.12.

4. AJAKIRI "LOOMING" AASTATEL 1923-1926.

Vastloodud Eesti Kirjanikkude Liidu ajakiri "Looming" ilmus pärast pikka ja põhjalikku ettevalmistustööd 1923.a. aprillis.Ajakirja aesotsas oli viieliikmeline toimkond: A.Alle,Ed.Hubel,A.Kitzberg,H.Suits ja M.Under.Toimetajaks oli Fr.Tuglas.

"Loomingu" avalehekülgel ilmus V.Ridala eleegiline distihhon "Metsahaned" - uus ajakiri alustas oma tegevust ilma programmilise juhtkirjata või saatesõnadeta.Olemuselt kõiki kirjanikke ühendav,ei saanudki toimetus lubada mingi ühe seisukoha deklareerimist.Küll aga olid ajakirja ülesanded ja lähtealus selged toimetajale: "Ess on ikkagi veel seesama padrik,mida Noor-Eesti liikumine ainult vaevalt märgatavalt on suutnud harvendada.Kirjanduslik följeton ja poleemika,mis meil viimaseil ajal niisuguse ulatuse võttis,näib kahe teraga sõjariist olevat.Kui ta ka vahel huvitust kirjanduslikkude küsimuste vastu tõstis,kuid ühtlasi alandas ta paratamatult laiemas publikus lugupidamist kirjanduse kui kultuuriväärtuse vastu.Sest padrikust ei saa ikkagi palja poleemikaga läbi,vaid positiivse loominguga ning üldise esteetilise kultuuri tõstmisega. Peab ülesannet pedagoogilisemalt võtma,propageerima lihtsalt esteetilisi teadmisi,laiendama meil valitsevaid kitsaid ja õhuvaeseid väljavaateid. Neis oludes näeksin häämeelega,et "Loomingust" kujuneks vaba areen mitmesuguste ka vastakate vaadete avaldamiseks,kui need aga on vabad isikliku poleemika ja omavaheliste arvete õiendamise kõrvalmait-

sest.See käib peaasjalikult ajakirja teoreetilise osa kohta,kuid oleks tähtis,kui sama objektiivsuse mõõdupuu saaks maksma panna ka ajakirja ilukirjanduslikus osas."[1] Kirjast J.Barbarusele loeme: "Kuigi Liidu ajakirjan kindlat kunstisihti ei saa ajada,nagu kollektiivsen ettevõtten loomulik,kuid tasapind ise peab ometi kõrge olema. Vastasel korral kaotaks kõik mõtte...."[2]

Ajakirja sihtjooneks oli seega rahvusliku kultuuri edendamine ja kirjanduskultuuri tasapinna tõstmine.Ajakirjas avaldumise kriteeriumiks oli teoreetiliste kirjutiste osas kultuurikasu ja ilukirjandusliku loomingu puhul kunstiline väärtus.Kaastööliste esteetilised vaated jäid igaühe eraasjaks.

Üldiselt iseloomustas ajajärgu esteetilist mõtet kunsti ja ühiskonna vahelise seose tunnetamine,sotsiaalsete kriteeriumide esikohaletõus,kunsti polüfunktsionaalsuse tunnistamine.Nendes piirides toimus aga erinevaid rõhuasetusi ja erinevaid väärtustamisi."Looming" fikseeris neid kõige vahetumalt ja täpsemalt,peegeldades kirjanduselu nihkeid ja paigalpüsimisi.

1923.a a s t a l ilmus ajakirja kaheksa numbrit,viimane kaksiknumbrina,7/8. Numbri hind oli 100 marka,maht 80 lehekülge.Esimese poole ajakirjast (1.numbris 36 lk., 4.numbris 311 lk.) täitis ilukirjandus.Järgnes artiklite - esseede osa - umbes 30 lk. Numbri lõpetasid retsensioonid ja poleemilised märkused (rubriik "Ringvaade")

---

[1] Fr.Tuglas A.Kaldale 27.aprillil 1923.a. (KM KO Tuglase fond).

[2] Fr.Tuglas J.Barbarusele 11.jaan.1923.a. (KM KO F 245 M 332 : 1).

ja varia,mis sisaldas kultuuriuudiseid välismaalt ja Eestist.

Algupärase belletristikaga esines esimeses aastakäigus kolmteist kirjanikku ja lüürikaga viisteist luuletajat. Juba esimeses aastakäigus avaldas "Looming" küllalt palju noori autoreid: A.Antson,K.Aben,A.Liigolta (A.Koern), E.Krusten,P.Voolaine jt.esinesid kõrvuti tuntud kirjanikega.

Tõlkeosa pakkus tuttavaid nimesid: J.Aho ja A.Kallas (Fr.Tuglase tõlkes),K.Edschmid (J.Semper),Al.Blokk (H.Jänes),B.Münchausen (K.E.Sööt),Petraca (V.Ridala),A.Sextus Propertius (Visnapuu H. - kokku seitse eestindust.

Artikleid ilmus 49 -,neist kümme olid tõlgatud: seitse kirjandusalast,üks üldkultuuriline,üks muusikast ja üks kunstist.Neljakümne üheksast kirjutisest kakskümmend kuus puudutasid kirjandusküsimusi,sealhulgas väliskirjandust kaksteist.

Kõik üheksa retsensiooni olid algupärase ilukirjanduse kohta.Kahel korral arvustati A.H.Tammsaare (A.Kivikas "Kõrboja peremeest" (nr.1) ja Ed.Hubel kogu "Põialpoiss" (nr.4) ja J.Kärneri teoseid (H.Raudsepp "Inimene ilma eluloota" (nr.4) ja A.Roose "Bianka ja Ruth" (nr.7/8)). Retsensentidest olid esikohal Ed.Hubel ja A.Kalamees (E. Raudsepp) kahe arvustusega.

Kaasaegset eesti kirjandust käsitles Fr.Tuglas ülevaates 1922.aastal ilmunud ilukirjandusest.Resümeerivad aastaülevaated said ajakirjas traditsioonililiseks.

Oma ülevaates sedastas Tuglas kirjanduse suundumist

realismi.See realism peab endas sisaldama kunstilist süvenemist ja aktuaalset eluhingust,peab ".... kahtlemata olema tihedam ja hingelisem kui läind aastasajal.Ta peab endasse vastu võtma vahepäälse kirjanduse ideelised ja tehnilised saavutused"[1] Kirjanduse lähenemist tegelikkusele märkisid ka teised arvustajad.Retsenseerides A.Kivikase romaani "Ristimine verega" nimetas A.Kalamees Kivikast "uueks külarealistiks" ning osutas "uut küla realismi" vanast eristavatele kunstilistele väärtustele -"puhtamalt eepiline ja üksikosadeni komponeerit."[2] Realistlike tendentside tõusu põhjusi vaatles Fr.Tuglas märksa sügavamalt kui A.Kalamees,seostades neid muutustega ühiskonna elus ja meeleolus.Kaheksa aastat ühiskondlikke vapustusi (maailmasõda,oktoobrirevolutsioon,iseseisvussõda) - see oli "... raske,romantikata,väsinud aeg.Kuid sedamööda kujunes ka ajajärgu teadlik sisu,ta sõnastet ideoloogia,ta kirjandus.[3]

Ed.Hubel,kes oma kirjandusliku tegevuse algusest peale esines järjekindlalt realistliku ainekäsitluse pooldajana,tunnistas A.H.Tammsaare teose "Pöialpoiss" nõrgaks ja tähtsusetuks,sest selle "esteetilist maitsekust segavad mitteelulised faktid."[4] Sootuks kõrgemalt hindas teost Tuglas oma aastaülevaates.Ilukirjanduse keel on kujundite keel ning selle kaudu peab ta lugejasse mõjuma:

---

[1] Fr.Tuglas,Eesti kirjandus 1922,Looming 1923 nr.2,lk.144.
[2] A.Kalamees,A.Kivikase "Ristimine verega" puhul,L.1923 nr.5,lk.390.
[3] Fr.Tuglas,Eesti kirjandus 1922,L.1923 nr.1,lk.56.
[4] Ed.Hubel,A.H.Tammsaare "Pöialpoiss",L.1923 nr.4,lk.304

"Tähtis on ainult, et töö saladuse illusiooni äratab ja omakorda mõttelendu tõstab, siis on ta oma otstarbe täitnud. Ilukirjandus on filosoofia haru, kus ei ütelda mõtteid, vaid tehakse neid, isegi valedest."[1]

Palju tähelepanu pöörati "Loomingu" esimeses kahekssas numbris välismaisele kultuurielule ja kunstilise kultuuri teistele liikidele: kunstile, teatrile, muusikale. Ainulaadne oli esimene aastakäik ka kirjkultuuriliste artiklite rohkuselt. Poleemika puhkes Eesti Üliõpilaste Seltsi "Veljesto" 1923.a. ilmunud raamatu "Mõtteid valmivast intelligentsist" ümber. Kriitiliste sõnavõttudega astusid "Loomingus" üles H. Kruus ja J. Semper. H. Kruus süüdistas A. Annit, kelle sulest oli kogumiku põhiartikkel "Meie ilmast ja meie ilmavaatest" lähtumises esteetilisest individualismist, vägivalla õigustamisest, J. Tõnissoni 1905. aasta ideede taaspüstitamises, kunsti ja kirjanduse kasvatusliku funktsiooni ületähtsustamises.[2] Ka J. Semper jõudis lõppjäreldusseni, et raamat propageerib "ühiskondliku mõtte arenemiskäigus seda kodanluse ideoloogiat, mille tugevamaks kaitsjaks Jaan Tõnisson oli."[3], et noorsoo deklareerimises on palju naiivset ideoloogiat ja põhjendamatut intelligentsi ületähtsustamist.

Sisuliselt taotlesid nii kritiseerijad kui ka kritiseeritavad samu eesmärke - kultuurile vajalikku maailmatunnetuslikku avarust, kunstilise kultuuri elulisust ja hoogsamat arengut. A. Anni vastuartikkel kritiseerijatele,

---

[1] Fr. Tuglas, Eesti kirjandus 1922, L. 1923 nr. 2, lk. 143.

[2] H. Kruus, Ühe maailmavaate loomiskatse puhul, L. 1923 nr. 5, lk. 363-368.

[3] J. Semper, Mõtteid valmivast intelligentsist, L. 1923 nr. 6 lk. 471.

milles ta ütles: "Filosoofiline kultuur", ilmavaate kultuur, on kõige muu kultuuri kandja; tema on, mis määrab sihid ja sellest ripuvad Jõud"[1], tõi avalikkuse ette vajaduse läheneda kultuuriküsimustele filosoofilisest aspektist.

"Loomingu" esimese aastakäigu sisukama poole moodustasidki teoreetilised artiklid, retsensioonid ja esseed. Avaldatud ilukirjanduse tase oli tunduvalt ebaühtlased.

1924. a a s t a l kuulusid "Loomingu" toimkonda A.Alle, Ed.Hubel, G.Suits, M.Under, Fr.Tuglas. Lahkunud oli A.Kitzberg.

Aastakäigus ilmus kümme numbrit. Ülejäänutest väiksem - 65 lehekülge - oli aastakäigu esimene number. Suurenenud oli ilukirjanduslik osa, mis nüüd haaras ajakirjast üle poole, tavaliselt viiekümne lehekülje piires. Selle võrra vähem ilmus artikleid teistelt kunstialadelt.

Eesti kirjanduse puhul valitses belletristika luule ees: neliteist kirjanikku proosapaladega ja üksteist luulega, kusjuures nende üheteistkümne hulka on arvatud ka Juhan Liiv ja Fr.Kreutzwald.

Tõlkekirjandusest olid tähelepanuväärsed J.Semperi itaalia lüürikute eestistamine (nr.6) ja katke J.Madachi "Inimese tragöödiast." (nr.4) (A.Murakin). Uute tõlkijatena lisandusid A.Anni, A.Oras, V.Adams.

Artikleid ilmus 50, lisaks siis märkust, mis olid polemilised. Tõlkeartikleid oli nagu esimeseski aastakäigus kümme. Kirjandusküsimusi vaeti kolmekümnes kirju-

---

[1] A.Anni? Ilmavaatelisi väitlusi, L.1923 nr.7/8, lk.601.

tises,neist üheksateistkümnel korral eesti kirjandusest. Algupärase kirjanduse retsensioonide arv oli 1923.aastaga võrreldes sama - üheksa.Kahel autoriks H.Visnapuu, kahel M.Raud ja kahel Fr.Tuglas.Kriitika tähelepanu pälvis kõige enam J.Jaik,M.Raud arvustas J.Jaiki luulekogu "Rõuge kiriku kell" (nr.3) ja A.Alle jutustustekogu "Võrumaa jutud" (nr.10).

1923.a.uudiskirjanduse arvustaja oli N.Andresen,kes oli oma ülevaates sunnitud tunnistama: ".... kogu huvi kirjanduslikule elule on vähenenud,.... rahvast ujutatakse üle tõlkekirjandusega,....ajalehtede joonealuste ülesanne on inimeste võõrustamine algupärasest ja üldse paremast ilukirjandusest."[1] Kirjanduselu soikumist vaagis mitmest kandist Fr.Tuglas.Kriisi põhjust nägi ta kirjanduse vajalikkuse ja tähenduse mittemõistmises: "Meie rahvas võtab omas suures enamuses kirjandust alles juhusliku ajaviitena,talle pole veel selge kirjanduse tõeline tähtsus ja vajalikkus."[2] Selles,et ".... produktsiooni kasvamist ei vasta nõudmiste kasvamine samas proportsioonis,"[3] tunnistas ka ka kirjanduse süüd.Kirjandus ei kajasta eluliselt tähtsaid küsimusi,on eemaldunud elu sõlmprobleemidest ja " ....suurel määral kannatab selle äristumiste,ideeliste printsiipide leidumise all,milles seni on süüdistet ainult ühiskonda."[4] 1923.a.ilmunud ilukirjandus on enamasti vana ja eluliselt mittevajalik:

---

[1] N.Andresen,Eesti ilukirjandus 1923,L.1924 nr.1,lk.44.
[2] Fr.Tuglas,Kriisid meie kirjanduses,L.1924 nr.5,lk.388.
[3] Sealsamas,lk.386.
[4] Sealsamas,lk.388.

"Selles esinevad pääasjalikult ennast kordavad tuntud kirjanikud või eelmisi kordavad tundmatud.Kuid nagu järelkirjanduses ikka,ei avaldu ka siin teravalt isikupäranus vaim,olgu aines,meetodis või vormis.Ta ei paku autori ilmatunde kvintessentsi,mida kunstis kõigepealt naudime."[1]

Nagu kunagi "Noor-Eesti" aegadel,puhkes ka "Loomingu" veergudel vastuolu "vanade" ja "noorte" vahel.Ajakiri andis sõna mõlemale poolele."Noored" - 1900.aasta paiku sündinud kirjanikud J.Jaik,M.Raud,E.Nukk jt. - olid aktiivsed ja ettevõtlikud.Lisaks andevaesusele süüdistati neid ka äritsemises.A.Alle tunnistas isegi "noorte" esinemise kriitikuina "noorpoeesia" hästi organiseeritud levitamiseks.Alle leidis noored olevat ilma igasuguste kultuuritraditsioonideta,nägi nende teostes "sülitsi kaelalangemist publiku maitsele."J.Jaiki jutustustes valitsevat kompositsioonilist ebakõla,mis ei sulata ühtseks juttude stiili, sisu ega meeleolu,hindas Alle kui kirjaniku kohusetunde puudumist kirjanduse vastu,kui autori üleüldist kultuurituse näitajat.[2]

Kuivõrd teises arvamises olid endast ja oma loomingust "noorpoeetkonna" liikmed ise,näitas M.Raua arvustus J.Jaigi luulekogule "Rõuge kiriku kell"."Vanad" ([illegible]s, Barbarus,Under,Semper) tunnistas ta samaaegel kord võetud radadel liikuvat.Uusi sisusuundasid nägi ta just noorte loomingus.M.Raud leidis,et J.Jaigi luule "ei paku üldse probleeme",kuid pakub enamat - täiuslikku luulet,mis on

---

[1] F.Tuglas,Kaks inimsaatust,L.1924 nr.7,lk.546.
[2] A.Alle,J.Jaik "Võrumaa jutud" L.1924 nr.10,kk.808.

"küllane sädelevast eluröömust,ilusast otsekohesusest ja hääst pildest meie looduse!" [1]

Üha enam kriitilisi ja teoreetilisi kirjutisi puudutas kirjanduse eluväärtuse ja funktsioonide küsimust,püüdis määrata kirjandusteose kohta üldises kultuurielus.Esteetilise mõtte novaatorluse seisukohalt oli oluline J.Galsworthy artikkel "Rahvusvaheline mõte".Kirjanik tutvustas PEN-klubi eesmärke,püstitas nõude kirjanike internatsionaalsest lähenemisest ja koondumisest võitlusteks inimsoo tuleviku eest.Sõjatehnika ja sellega kaasneva kurjuse ja vaenu vastu: "Ainult kirjanikud võivad uksed kunstile valla hoida rahvaste vaenu ajal,ja on lihtsalt nende kohus teha seda teenust inimsoole". [2]

"Loomingu" teise aastakäigu numbrites avaldus suund kunstifilosoofilistele käsitlustele.Ajakirja 4.numbris ilmus J.Genssi artikkel O.Spengleri kunstivaadetest ja St. Csekey kirjutis "Riiklis-filosoofilised elemendid "Inimese tragöödias"".Ühes O.Spengleri filosoofiliste vaadete analüüsiga teose "Õhtumaa langus" tutvustas Genss kunstifilosoofia varasemat arenemiskäiku.Csekey vaatles J.Madachi "Inimese tragöödiat" lähtudes teose keskse küsimuse,ühiskondliku arenemise,inimkonna saatuse ebaõnnestumise kunstilisest teostusest,tõmmates paralleele Goethe "Faustiga". V.Kaaveri "A.France-ist ja epikuurist" (nr.10) ja J.Semperi "Esteetika ja kunstiteaduse kongressilt Berliinis" (nr. 9) olid tutvustavad-ülevaatlikud.

---

[1] M.Raud,J.Jaik "Rõuge kiriku kell",L.1924 nr.3,lk.218.
[2] J.Galsworthy,Rahvusvaheline mõte,L.1924 nr.2,lk.133.

Nii nimetatud artiklites kui ka uute joonte ilmumise põhjal autorikäsitlustesse võib märgata teoreetilise mõtte erikaalu tõusu.

1925.a a s t a "Loomingu" toimkonnas oli M.Underi asemel taas A.Kitzberg.Ilmunud kümnest numbrist oli mahukaim esimene,numbritega 96 lk. Eesti Kirjanikkude Liidu aastakoosolekul 5.oktoobril 1924.a.Tartus,[1] kus arutati "Loomingu" sisu ja laadi vastavust ning õigsust,otsustati vaatamata ajakirja väljaandmiskulude kasvule ajakirja suurust mitte vähendada ja ka hind,125 marka number,samaks jätta.Küll aga soovitati suurendada üksiknumbri lehekülgede arvu.Sellele vastavalt ilmuski kolmanda aastakäigu 1.nr.tavalisest suuremana.Kuid trükitehniliste raskuste tõttu omandas ajakiri peatselt oma tavalise mahu,80 lk.

Nagu eelmised,tõi ka see aastakäik luulet ja proosat mitmelt noorelt autorilt: J.Parijõelt,O.Ruvenilt,M.Vasaralt,L.Merelt,E.Hiirelt,L.Anveltilt jt.Vastupidi 1924.a. numbrites domineerinud belletristikale oli 1925.a.juhtpositsioon luulel.Seda nii algupärase kui ka tõlgitu puhul. Vastukaaluks seitsmele välisluuletõlkele oli vaid Tuglase eestistatud A.Kalda "Reigi õpetaja".

Poole võrra vähem kui 1923. ja 1924.a.ilmus tõlkeartikleid- 5. Oma maa kaastöölistelt oli artikleid 51 (lisaks 4 märkust).Kirjandusvallast oli 32 ülevaadet,retsensiooni,monograafilist käsitlust.Neist üksteist puudutasid väliskirjandust.

---

[1] O R K A Fond 1108.

Teatriartiklid (11) olid kirjanike endi sulest: kaks A.Adsonilt,B.Lindelt ja N.Andresenilt,üks E.Hubelilt,R.Rohult,J.Semperilt ja F.Tuglaselt,ning olid seotud teatrielu päevaküsimustega.Kunstialastest artiklitest (9) neli oli A.Vagalt.Neli esseed olid 15.augustil surnud kunstnik K. Mäest.

Kirjandusteoseid retsenseerisid Adson,Aavik,Andresen, Anni,Hindrey,Hubel,Jürgenstein,Ridala ja Linde.Üks retsensioon oli tõlgitud: taani kaastöölise K.Elfelti arvustust taani naiskirjaniku S.Undseti teose "Kristiina Lauritsa tütar" kohta.

Aastakäigu produktiivsemad autorid olid: Linde - 2 kirjandusarvustust,2 teatrikirjutist,artikkel "Kaunis raamat";Semper - teatriarvustus ja 4 väliskultuuri tutvustust; Tuglas - esseed K.Mäest ja E.Vildest,kirjanduse päevaprobleemidele osutav "Marginaalia" ja sõnavõtt M.Metsanurga draama "Kindrali poeg" lavastuse ärakeelamise põhjuste ja tagajärgede üle;Suits - esseed K.Mäest ja E.Vildest,ülevaate "Moliere ja meie" järg,A.Lutheri vene kirjanduse ajaloo lühitutvustus.Kui lisada veel Semperi ja Tuglase teoreetilisele osale nende ilukirjandusliik looming ja tõlketööd,tõuseb ajakirjas esikohale Semperi ja Tuglase tõekspidamiste ja esteetiliste hinnangute erikaal.

Traditsiooniline ilukirjanduse aastatoodangu vaagimine oli J.Kärnerilt.Põhjalikumalt vaatles J.Kärner selles kaht kirjandusnähtust: "noorpoeetkonda" ja külarealismi.Nende osa ja väärtust Eesti kirjanduses hindas Kärner eelkõige lähtudes kirjandusteose idee- ja probleemideringi eluvajalikkusest ja kunstilisest tesotusest.Noor-

poeetide hindamises oli Kärner nõus Allega,leides,et viimased pole eesti luulet rikastanud,on vaid oma "hinge sisekõlasid väljendanud lüürikas,sedagi väheusaldatavalt".[1] Kirjandus peab tabama ja edastama ajajärgu iseloomu.Kõige kohasema vormina selleks näib Kärnerile "suur romaan", sest "selles võib kirjanik kõige vilgukamalt teostada oma ülesannet - anda võimalikult elav ning kunstitõeline läbilõige ajast,mil ta elab,joonistada kaasaegseid tüüpe,kajastada ideid ja meeleolusid,mis liikvel ümbritsevas keskkonnas."[2] Realistlik külaromaan Kärneri meelest seda ülesannet ei täida.Kärner nägi külaromaanides (A.Kivikase "Jaanipäev",O.Lutsu "Iiling" ,R.Rohu "Kurgsoo") elu idealiseerimist,ideelist selgrootust,mis pole realistliku loomemeetodiga kooskõlas.Taunivalt suhtus Kärner ka ühest õpetamist,tendentslikust,lugeja "silmaselgitamist" mõjuvatesse teostesse.Külaelu kujutamist nõudis ta realistliku loomemeetodiga.

1925.a. läbis ajakirjanumbreid kolm olulist küsimust: erinevate kunstialade iseseisvumine,kirjanduse funktsioonide osatähtsus ja seosed,kirjanduse rahvalikkus,internatsionaalse ja rahvusliku vahekord kunstis.

B.Linde toonitas teatrikunsti ülesannet: pakkuda oma spetsiifilisi võimalusi kasutades "vaimunaudingut ja silmalõbu,umbes samas tasakaalus...Teaterlik peaks õieti tähendama lihtsalt teatrikunsti ,kunsti,mida üksnes teater pakub,kasutades kõiki kunstilisi kultuure,kuid lisa-

---

[1] J.Kärner, Eesti kirjandus 1924,L.1925 nr.1,lk.48.
[2] Sealsamas,lk.52.

des sellele midagi omast,mida võib anda üksnes teater."[1]

Fr.Tuglas märkis,et loomupärane eristumispüüe,oma olemuseni jõudmine,iseloomustab kõikide kunstide arengut, välja arvatud kirjandus,mis pole püüdnudki selgitada "oma sisemat olemust ja abstraheerida oma väljenduse ideaalkuju."[2] Tuglas hoiatas, et kaobki kirjandus kui kunst,kui ei nähta ega taheta tunnistada kirjanduse kunstispetsiifilisi omadusi.

Tuglase ärevus oli mitmeti tingitud üldisest kultuurisituatsiooni muutumisest pärast 1924.a. detsembriülestõusu. Kirjanduselus andis end eriti teravalt tunda kirjastuskriis. "Looming" oli jäänud praktiliselt ainsaks kohaks, kus oli võimalik avaldada nii algupärast ilukirjandust kui ka teoreetilisi kirjutisi kirjandusest ja teistest kunstiliikidest. Isegi ajalehed, mis veel sajandi alguskümnendil olid avaldanud algupärast ilukirjandust ja kriitilisi materjale, orienteerusid põhiliselt vaid põnevale tõlkekirjandusele.Ajalehes peab kõik olema "kerge, huvitav ja lõbus," kirjutas "Loomingu" 9.numbris E.Raudsepp.[3]

Ilukirjanduslikusse loomingusse tõi reaktsiooniaeg süüvimise vormikünstimustesse. Seda on täheldas ka N.Andresen, retsenseerides J.Barbaruse luulekogu "Geomeetriline inimene". Ta ütles:"Tundub reaktsiooniaja paratamatust enam või

---

[1] B.Linde, Teatrist, L. 1925 nr.8,lk.658.

[2] Fr.Tuglas,MarginaaliaI, L.1925nnr.1,lk.74.

[3] E.Raudsepp,Kirjandusest ja ajakirjandusest, L.1925 nr.9, lk.745.

vähem elavast sisust siirduda ainuüksi vormile."[1]

J.Barbaruse vormiotsingutes nägi retsensent samas ka uute stiililiste saavutusteni jõudmist, mis tähendas uudsust kogu eesti kirjandusele.

Lüürika väärtuseks kuulutasid Barbarus ja Hindrey luule vahetu mõjuvuse, ta tundekülluse ja spontaansuse. Hindrey ütles,et "Juurdlemine ei ole luulele mitte kasuks, luule tähsamaks elemendiks on tema spontaansus vastuvõtus ja loomingus, mida analüüs ja reflektsioon takistavad."[2]

J.Barbarus kuulutas :" Kõik, mis on spontaanselt paberile pand, on suurim luule, - inspiratsioonil on diktaatorlikud õigused," ja osutas samas sellise luule allikale: elule "...kangastuste-illusioonide asemele reaalselt hõiskav elu."[3]

Barbarus sõnastas ka talle omase ekspressiivsusega kultuuri arenguvajaduse internatsionaalsuse suunas: "Eluväravad tuleb pärani ajada üle isiku, üle rahvuste piiride, tuleb puhuda Jeeriku pasunaid, et rahvaid eraldavad müürid kokku variseks...Tung üldinimlikkuse poole, sest tuleviku kultuur pole üksiku rahvuse, rassi, vaid kogu inimkonna kultuur."[4]

EKL erakorralisel koosolekul 3.mail 1925.a. otsustati: seni kuni liidu juhatus otsi abinõusid "Loomingu" väljaandmiseks suurendatud kujul, piirata ajakirjas artiklsid teis-

[1]N.Andresen, J,Barbarus "Geomeetriline inimene", L.1925 nr,7,lk.670.

[2]K.A.Hindrey, A.Alle"Laul kleidist helesinisest ja roosast seelikust", L.1925 nr.10, lk.836.

[3]J.Barbarus, Pilk prantsuse moderni lüürikasse, L.1925 nr. 7, lk.644.

[4]Sealsamas, lk.646.

telt kunstialadelt ja vähendada väliskaastöid.[1]
1925.a. 10. septembri aastakoosolekul muudeti "Loomingu" toimkond kolmeliikmeliseks.[2]

1926.a a s t a l kuulusid "Loomingu" toimkonda: A.Alle, G.Suits, M.Under ja toimetaja Fr.Tuglas.Ajakiri hakkas ilmuma suurendatud kujul - 120-130 lehekülge number. Muutunud oli materjali paigutus. Kadunud oli varasemates aastakäikudes olnud selge piir ilukirjandusliku ja teoreetilise osa vahel: artiklid vaheldusid luuletuste ja proosapaladega. Retsensioonid jäid endiselt ajakirjanumbri lõppu. Uuena hakkab ilmuma rubriik"Raamatute keskel", mis esitab lühiarvustusi algupärasest uudiskirjandusest. Selle toimetajaks on enamasti D.Palgi.

Ilukirjanduslikus osas domineeris luule. Täiesti puudus välisproosa. Välisluulet olid tõlkinud A.Anni, J.Semper, A.Oras ja J.Kärner.Kõige rohkem oli vahendatud soome lüürikat A.Anni poolt.

Vähenenud oli tõlkeartiklite arv. Ilmus vaid kaks ülevaadet:E.Enäjärvi "Soome uuemast lüürikast" (nr.1) ja J.Tysliava "Leedu uuem luule" (nr.10). Algupäraseid artikleid oli 54. Rohkem kui varasemates aastakäkudes oli arvustusi - 20. Kuid nendest vaid seitsmes analüüsiti 1926.a. ilmunud algupärast ilukirjandust. Ülejäänud olid lühiarvustused või muust ainevallat raamatute tutvustused.

Aastakäigu numbrites ilmus mitu eesti kirjandusliku mõt-

---

[1] ORKA Fond 1108.

[2] Sealsamas.

te seisukohast olulist artiklit. Eeskätt J.Semperi esseed "Meie kirjanduse teed" ja "Meie uuema proosa stiilist".

J.Semper ennustas kirjanduse arengut eepilisuse ja suuteei teetilisuse suunas: "Võib arvata, et meiega on tekkimas analüütilise ja katkendliku ilmega aja asemele uus kirjandusjärk, mis on võiks öelda, eepiline ja sünteetiline."[1]

Semper käsitles eesti kirjanduse ja kultuuri arengut kõrvuti maailmakirjanduse ja -kultuuri arenguga,.eritledes ühiseid ja eraldavaid jooni.

1925.a. algupärast ilukirjandust hindas J.Kärner, kes tunnistas kõige jõuetumaks romaani. Ta leidis, et romaan ei anna veel suurejoonelist värskeverelist läbilõiget ajajärgust, vaid kajastab rohkem pinnapealseid nähtusi, silmaga seletatavaid ja kõrvaga kuuldavaid sündmusi.

1926.a. "Loomingus" on tähelpanuväärivteoreetilisema, analüüsivama, objektiivsema lähenemise suurenemine. Koos sellega on muutunud rangemaks ja täpsemaks terminite kasutus. Eelkõige on öeldu iseloomulik teosearvustustele, millede autoriteks noored : D.Palgi, A.Anni, N.Andresen.

N e l j a a a s t a k ä i g u jooksul ilmus "Loomingut" kokku 3424 leheküIge. Suure osa moodustasid sellest ülevaated, artiklid, retsensioonid. Esimese aastakäiguga võrreldes oli muutunud ajakirja teoreetiline osa. Avalduv kirjanduslik mõte oli liikunud loomingupsühholoogiliste ja-filosoofiliste aluste arvestamise ja eritlemiseni.

---

[1] J.Semper, Meie kirjanduse teed, L.1926 nr.7, lk.749.

Oma avara esteetilise programmiga kujundas "Looming" teatava üldise hinnangute baasi, milles olulisemail kohal oli kunsti elulisuse ja kunstimeisterlikkuse nõue.

Ühegi aastakäigu numbrites ei kajastunud printsipiaalseid väitlusi ega arvamustevahetusi. Poleemiliste ja probleemartiklite vähesus andis ajakirjale enam analüüsiva vaatleja kui sünteesiva sihiseadja ilme. Võib arvata, et omamoodi tingis seda ajakirja parlamentalistlik iseloom.

"Loomingu" kultuurikeskne koht kujunes välja ühes ajakirja ilme ja laadi kinnistumisega käesoleva sajandi keskpaigaks.

LÕPPSÕNA

Spetsialiseeritud kirjanduslikud ajakirjad "Noor-Eesti", "Odamees";"Ilo","Murrang","Tarapita" ja "Looming" olid oma ilmumisaja kirjandusliku mõtte kandjad.

Ajakirjade keskse koha kultuurielus aastatel 1910-1926 tagasid teiste spetsiaalselt kultuurialaste väljaannete puudumine ja kirjanduse juhtiv seisund kunstiliikide hulgas. Just setõttu võime ajakirjades avalduvaid kirjanduslikku mõtte arengujooni pidada mõneti iseloomulikuks kogu kunstilise ja esteetilise mõtte arengule.

Ajakirjade asutamisvajadus oli seoses kunstilise kultuuri edendamisvajadusega.

Ajakirjade ilmet ja laadi kujundanud teguritest oli määravaim ajakirja loomise konkreetne ajend.

"Noor-Eesti", mille ilmumisaegu tõusis eriti teravalt päevakorrale võitlus lihtsustava kunstikäsitluse vastu avaldas kõige rohkem kirjanduskriitilisi ja - teoreetilisi kirjutisi. Nendes seati esmakordselt esiplaanile kunsti iseseisvus ja selle funktsioonide mitmekesisus.

"Odamees" ja "Ilo" ei seadnud end otseselt millegi poolt ega vastu. Estetismisugemetega kõrvuti leidis ajakirjades toonitamist realistlik lähenemine. Teoreetilistest materjalidest enam tähelepanu pöörati ilukirjanduslikule loomingule.

"Murrangu" ja "Tarapita" asutamist tingisid suuresti ebakõlad ühiskondlikus elus. Kirjanduslikes ajakirjades tähtsustus esmakordselt ühiskondlik moment. Kunstiteoree-

tilise arutluse asendas publitsistlik artikkel, mis kajastas kirjanike sotsiaalselt aktiivset hoiakut. Keskpunkti kerkis küsimus kirjanduse juhtivast mõjust.

"Loomingu" teoreetilisem, objektiivsem ja neutraalsem laad oli põhjustatud ajakirja asutamiseeldustest ja kogu kunstilise kultuuri intensiivsemast ja diferentseeritumast arengust.

Kahekümnendate aastate keskpaiku vaibus mõningal määral senine "rabelev" otsimistung. Oli tunda rahulikumate, süvitsiminevate käsituste algusperioodi.

Võime öelda, et suhteliselt pikaajaline kirjandusliku mõtte käärimine, mis oma põhilistes joontes kajastus ka kirjanduslikes ajakirjades, oli eelastmeks kirjanduse arengule järgnevail aastail. Oli ettevalmistusekd kirjanduse taseme üldisele tõusule ja selle stabiliseerumisele. Kirjanduslike ajakirjade mõju sellel eelastmel väljendus kolmel tasandil:

1) isiksuse ja seeläbi kogu ühiskonna vaimses arengus;
2) kirjandusliku mõtte pideva novaatorluse tagamises;
3) rahvuskultuuri kujunemises.

L I S A nr. 1.

AJAKIRJADE "NOOR-EESTI", "ODAMEES", "ILO", "MURRANG" JA "TARAPITA" SISU STATISTILINE ÜLEVAADE

Ajakiri, ilmumisaeg, toimetaja, ilmumud nr.-te arv	I L U K I R J A N D U S (autorite arv)				A R T I K L I D (artiklite arv)																	MÄRKUSED
	ALGUPÄRA		TÕLGE		A L G U P Ä R A							T Õ L G E										
	PROOSA	LUULE	PROOSA	LUULE	K I R J A N D U S E L U						Üldküsimused	Kunst	Muusika	Teater	Välismaa kultuuriküsimused							
					EESTIS			VÄLISMAAL							KIRJANDUSELU							
	Romaan, jutust., novell, reisik., draama	luule-tus, poeem, ballaad epigr.	romaan jutust, novell, reisik, draama	luule-tus, poeem, ballaad epigr.	Üle-vaade	Autorikäsitlus	Arvustus	Üle-vaade	Autorikäsitlus	Arvustus	Üldteoreetilised, kirjandusteoreetilised	Ülevaade, autorikäsitlus, arvustus			Ülevaade	Autorikäsitlus	Arvustus	Üldküsimused	Kunst	Muusika	Teater	
"NOOR-EESTI" 1910-1911 G.Suits 6 nr.	7	12	9	7	8	1	7	2	3	4	2	(neist 2 valismaa)	-	3	(neist 3 1 eesti kirjandusest)	-	2	(neist üks eesti kunstist)	-	1		49 artikli G.Suitsu ees- ja loppsõna; 5 x KROONIKA; 3.Eesti kunstinäituse üleskutse
"ODAMEES" 1919 Fr. Tuglas 5 nr.	7	15	2		2	6	1	4	-	1	-	6	1	1	1		1		1			24 artiklit Kiri toimetusele; 3x KROONIKA Keeleartikkel Joh. Aavikult
"ILO" 1919-1920; 1921 Fr. Tuglas 12 nr.	9	12	8		3	6	-	2	3	3	-	1	-	-	2	1	-	-	1	1	1	-	22 artiklit (üks keeleartikkel Joh.Aavikul 3x VARIA 3x Kirjandulikud uudised
"MURRANG" 1921 B.Linde A.Alle 6 nr.	9	13	1	-	4	-	1	2	-	-	2	1	2	2	-	-	-	1	-	-	-	~~19 artiklit~~ B.Linde eessõna; 3x Punglast ja Kunglast (kultuurielu Eestis)
"TARAPITA" 1921-1922 Fr.Tuglas 7nr.	3	11	-		1	17	3	2	2	-	-	10 juhtkirjalikud	1	1	7	-	-	-	-	-	-	45 artiklit MANIFEST 5x Luukamme (üks kirjutis noorsoo kriisist ja 1 kelest)

L I S A nr. 2. AJAKIRJA "EESTI KIRJANDUS" SISU STATISTILINE ÜLEVAADE 1908.-1926.a.

I.

Ilmumis-aasta	Keele-teadus	Aja-lugu	Folk-loor	Kir-jan-dus-lugu	Arvus-tus	Muu
1908	6	2	5	11	33	
1909	10	15	6	7	38	
1910	9	11	8	2	31	
1911	7	5	7	9	29	
1912	9	4	3	3	22	
1913	14	12	2	4	53	
1914	7	4	3	4	30	
1915	15	2	6	8	33	4 kunstist
1916	13	2	5	17	30	4 kunstist
1917	1	6	7	7	18	2 kunstist
1918/1919	5		11	4	9	
1920	13	5	5	5		
1921	14	5	13	9	1	
1922	6	3	6	6	3	
1923	7	10	3	6	7	
1924		11	8	7	14	
1925	3	15	10	18	14	
1926	10	19	9	8	42	

MÄRKUS I. tabeli juurde:
number näitab vastavateemaliste kirjutiste arvu aastakäigus

II.

kogumik	Aja-lugu	A Ilu-kirj.	R Rah-vat.	V Kee-let.	U Kirj. lugu	S Koo-lik.	T Loo-dust.	U Ühis-teg.	S kunst	Ars-tit.	Maj. t.	Muu	Produktiivsemad illustr. jenduse arvustajad
1	2	8		4		8	2		1	3	3	1	B.Linde, A.Kitzberg, E.Enno
4	5	16	1		3	5	1					3	J.Jõgever, B.Linde, E.Enno
	3	11	3		2	4	3	2	1	2			A.Jurgenstein, A.Kitzberg
3	5	10	1		1	4	1	2		1		1	A.Jurgenstein, B.Linde
4	2	7			6		2			2			J.Aavik
4	1	38		7		1	1			1		1	A.Jurgenstein, J.Jõgever, K.A.Hindrey
3	3	11		6	4		2		1				K.A.Hindrey, J.Jõgever
3	1	14	5	6	2				1	1			K.A.Hindrey, J.Jõgever
2	6	5	2	1	2		2				10		K.A.Hindrey.
1	1	4	2	7			3						K.A.Hindrey
	4												
		1			1							teat-ri ar-vustus	
	1				4	1		11					
1	1	4		1	6	1							A.Roose, A. Oras
5	2	6				1							A.Roose, A.Roog, K.Ehrmann
2	4	28			5	2	1						A.Roose, A.Raag, K.Ehrmann

MÄRKUS II. tabeli juurde: arvustatud on:
kogumikke (kalendreid, koguteoseid, albumeid)
ajalooalast kirjandust
iilukirjandust
folkloorialast kirjandust
keeleteadslikku kirjandust
kirjandusloolist kirjandust
koolikirjandust
loodusteauslikku, ühistegevusalast (seltside tegevus), kunstialast, arstiteaduslikku, majandusalast.
"Muu" sisaldab noodikirjanduse, maakaartide jne. arvustust.

L I S A nr. 3.

AJAKIRJA "LOOMING" SISU STATISTILINE ÜLEVAADE (aastakäikude kaupa aastatelt 1923-1926)

Aastakäik, nr.-te arv ja nr.-i hind	I L U K I R J A N D U S (autorite arv)				A R T I K L I D (artiklite arv)														MÄRKUSED
	ALGUPÄRA		TÕLGE		ALGUPÄRA							TÕLGE							
	PROOSA	LUULE	PROOSA	LUULE	KIRJANDUSELU EESTIS		KIRJANDUSELU VÄLISMAAL			Üldküsimused	Kunst	Muusika	Teater	KIRJANDUSELU			Üldküsimused	Kunst	Muusika	Teater	
	romaan, jutust., novell, reisikiri, draama	luule-tus, poeem, jms.			Ülevaade	Autorikäsitlus	Arvustus	Ülevaade	Autorikäsitlus	Arvustus	Üldteoreetil. kirj. teoreet.	Ülevaade, autorikäsitlus, arvustus				Ülevaade	Autorikäsitlus	Arvustus				
1923 8 nr. á 100 marka	13	15	3	4	1	4	9	1	4	10	2	3	5	5	2	1	1	1			49 artiklit kirjandusest 26
1924 10 nr. á 125 marka	14	11	2	5	3	7	9		6	2	10	2	2	2	2	1	1	2		3	50 artiklit ja 5 märkust kirjandusest 30
1925 10 nr. á 125 marka	12	15	1	7	6	4	11	3	3	3	9	1	11	1	3	1					56 artiklit ja 4 märkust kirjandusest 32
1926 10 nr. a 150 marka (suurendatud formaat)	12	16		13	4	7	19	2	7	1	2	1	11	2							56 artiklit kirjandusest 42

Allikmaterjalid.

1. Agu (ajakiri) 1922-1926.
2. Eesti Kirjandus (ajakiri) 1906-1926.
3. Ilo (ajakiri) 1919.-1921.
4. Kodu (ajakiri) 1920-1926.
5. Looming (ajakiri) 1923 -1926 .
6. Murrang (ajakiri) 1921.
7. Noor-Eesti (ajakiri) 1910-1911.
8. Romaan (ajakiri) 1922-1926.
9. Odamees (ajakiri) 1919.
10. Odamees (ajakiri) 1922-1927.
11. Urikivi (ajakiri) 1923-1926.
12. Uudismaa (ajakiri) 1919-1924.
13. Vaba Sõna (ajakiri) 1914-1916.

Arhiivimaterjalid.

1. Fr.R.Kreutzwaldi nim.Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakond.Fond 180,245,8
2. Oktoobrirevolutsiooninimeline Riiklik Keskarhiiv. Fond 1108

Kasutatud kirjandus .

1. Aktsioon I (koguteos) Trt. 1926.
2. Alttoa,V.,Eesti kriitika 19.sajandil.Tln.1977.
3. Andresen,N., Friedebert Tuglas.Tln.1968.
4. ANdresen , N.,Terendusi . Tln. 1979.
5. Andresen,N., Eesti kirjandus revolutsiooni,kodusõja ja sõjajärgse kriisi aastail,Lng. 1946 nr. 3.
6. Andresen,N. ,Friedebert Tuglas kirjandusloolasena ja arvustajana,Lng. 1949 nr. 3 .
7. Antik,R.,Eesti ajakirjandus 1766-193o.Trt. 1932.
8. Bumerang (koguteos) Trt. 1926.
9. Eelmäe,A. Mõningaid Eesti ja Nõukogude Venemaa kirjanduselu kokkupuutepunkte 192o-ndatel aastatel,Lng. 1967 nr. 1o ja nr. 11 .
1o. Eelmäe,A. Kirjandusliku mõtte liikumisi kahekümnen.-datel aastatel,Lng. 1974 nr. 1o.
11. Eesti kirjanduse ajalugu III. Tln. 1953.
13. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat I- IX.Trt.19o9-1917.
13. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat X.Trt. 1924.
14. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat XI. Trt. 1928.
15. Eesti Kirjanõkkude Seltsi Noor-Eesti Aastaraamat I. Trt. 1912 .
16. Eesti Kultura, Trt. I-1911,II-1913,III-1913,IV-1915.
17. Fridebert Tuglas sõnas ja pildis. Tln. 1966 .
18. Gailit,A. , Klounid ja faunid. Trt. 1919.
19. Hamburg,P., Noor-Eesti olemus ning kirjanduskultuuriline tegevus. Trt. 1935.

2o. Jürgenstein,A. Elulugu. Tln. 1939.

21. Jürgenstein,A., Esimene arupärimine Vene II riigiduumas, Õitsituled IV . Tln . 1925.

22. Kagan,M. , Kunsti sotsiaalseid funktsioone.Tln.1981.

23. Kagan,M.,Kunst kultuurisüsteemis,Kunst ja ühiskond. Tln. 1979.

24. Калан, М.С., Человеческая деятельность. М., 1974.

25. Калан, М.С., Морфология искусства, т. II, Л., 1972.

26. Kalda,M. ,Jaan Kärner kirjanduskriitikuna 192o-194o. Tln. 1964.

27. Kalda,M. ,Kirjanduskriitilisse mõtte liikumisi 1917-194o, Lng. 1971 nr. 7 .

28. Kalda,M.,Kriitiku enesevaatlusi,Kirjandusest ja kriitikast. Tln. 1976.

29. Kallas,A., "Noor-Eesti". Trt. 1921.

3o. Kampmann,M., Eesti kirjandusloo peajooned.Kolmas jagu. Tln.1923.Neljas jagu Tln.1936.

31. Kangro-Pool,R. ,Kunst ja moraal. Tln. 1921.

32. Kärner,J., Kirjanduslikkude vaadete võitlus iseseisvuse algul."Siurust","Trapitani",Lehed tuulde.Tln.1958.

33. Kümme aastat (koguteos). Trt. 1918.

34. Linde,B., "Noor-Eesti" kümme aastat. Tln. 1919.

35. Looming I (koguteos). Trt. 192o.

36. Mihkelson,E.,Tuglase kriitika iseloomulikke jooni 19o8-1921,Lng. 1977 nr. 7.

37. Mõtteid valgivast intelligentsist (koguteos).Trt.1923.

38. Noor-Eesti (albumid).Trt, I-19o5,II-19o7,III-19o9, Iv- 1912, V-1915.

39. Oks,J., Kriitilised tundmused .Tln.1918.

4o. Palm,A.,Freidebert Tuglas ja Eesti Kirjanduse Seltsi, Lng.1966 nr. 2 .

41. Peep,H. ,"Ajaluule" poeetikast,ajast ja luulest.Pilk peegli taha. Tln. 1967.

42. Peep,H., "Siuru" poolt ja vastu,Pilk peegli taha. Tln. 1967.

43. Peep,H., Lehekülgi kirjandusliku mõtte arengust Eestis,Tähtraamat. Tln. 1978.

44. Peep,H. , Mõnda Barbarusest ja "Trapitast",KKirj. 1958 nr. 11 .

45. Plehhanov,G.V.,Kunst ja ühiskondlik elu,Kunst ja kirjandus. Tln. 1963 .

46. Puhvel,H.,Impressionismist ja selle mõjust eesti kirjandusele XX sajani alguskümnendeil,KKirj. 1962 nr. 7 .

47. Puhvel,H., Johannes Semperi roll eesti esteetilise mõtte arengus, KKirj. 1972 nr. 4.

48. Raamatu osa Eesti arengus (koguteos).Trt. 1935.

49. Ridala,V. Eesti kirjanduse ajalugu III.Trt.1929.

50. Roos,J. ,Ülevaade eesti kirjandusest.Trt.-Tln. 1936.

51. Rummo,P., "Loomingu" noorusaastad,Kirjatähe kammitsas.Tln.1977.

52. Saarniit,H.,Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsiooni kriisi aastail 1920-1924.Tln.1958.

53. Sang (koguteos). Trt. 1925.

54. Semper,J.,Meie kirjanduse teed,Tln.1927.

55. Semper,J.,Mõtteränna kud I. Tln. 1969.

56. Semper,J., Mõtteränna kud III. Tln. 1977.

57. Siirak,E.,Kirjanduskriitika teemadel,Kirjandus kriitiku pilguga. Tln. 1977.

58. Siirak,E., Johannes Semper, Tln. 1969.

59. Siuru (albumid) Trt.I-1917,II-1918,III-1919.
60. Stolovitš,L., Ilu filosoofia. Tln. 1980.
61. Suits,G., "Noor-Eesti" nõlvakult.Trt. 1931.
62. Sõgel,E.,Gustav Suitsu elu- ja luuletajateest, Kirjandusloo lehekülgedelt. Tln. 1963.
63. Sõgel,E. Oktoobrirevolutsiooni ja kirjandus, Revolutsioon ja kirjandus. Tln. 1972.
64. Tapper I (koguteos). Trt. 1927.
65. Tonts,U.,Friedebert Tuglas ja "Loomingu" algus, Poolt ja vastu. Tln. 1975.
66. Tuglas,Fr.,Eesti uuem ilukirjandus. Trt.1920.
67. Tuglas,Fr.,Lühike eesti kirjanduslugu.Trt.1934.
68. Tuglas,Fr.,Aja kaja. Trt. 1920.
69. Tuglas,Fr., Kirjanduslik päevaraamat, Trt. 1921.
70. Tuglas,Fr. Marginaalia . Tln. 1966.
71. Tuglas,Fr., Kriitika. Trt. I-1919,IV-1922, II-1926,III-1935,V-1936.
72. Tuglas,Fr.,Eesti uuem ilukirjandus,Eesti Maa-Rahvas-Kultuur.Trt. 1926.
73. Tuglas,Fr., Eesti Kirjanikkude Liit,Lng.1933 nr.4.
74. Tuglas,Fr.,Eesti kirjanduse arenemisteedelt,Eesti ja Soome üliõpilaskondade hõimalbum I .Trt.1926.
75. Veidemann,R. , Kriitilisi marginaale kriitikast, retsensioonist iseäranis,Kirjandus kriitiku pilguga. Tln. 1978.
76. Visnapuu,H., Päike ja jõgi . Tln. 1951.
77. Visnapuu,H., Mälestusi ja mõtteid juubeli puhul, Lng. 1933 nr. 4 .

РЕЗЮМЕ

Специализированные литературные журналы "Ноор-Ээсти" (1910-1911), "Одамээс" (1919), "Ило" (1919-1921), "Мурранг" (1921), "Тапита" (1921-1922) и "Лооминг" (1923-1926) имели во время своего выхаждения центральное место в эстонской культурной жизни.

Центральное положение обусловливали:

1) ведущая роль литературы среди других видов искусства;
2) отсутствие других культурных издании;
3) участие большинства из созидательных художников в журналах.

Облик и лад журналов формировали:

1) социально-экономические условия общества;
2) господствующие идеологическо-эстетические ценностные критерии;
3) духовный уровень общества;
4) господствующий художественный метод;
5) культурная и художественная концепция редакции (редактора);
6) повод основания журнала.

Из факторов формирующих облик и лад журналов существеннейшими можно считать конкретной повод основания журнала. В журнале "Ноор-Ээсти" (редактору и ближайщим сотрудникам которого было первозначимым борьба с узкой деревенской общественной культурной традицией той связанной укращенной трактовкой искусства) публиковали обильно литературно- критических и теоретических писаний,которые содер-

али в себе новых художественных и эстетических взглядов.

"Одамээс" и "Ило" не примыкали непосредственно и какому-то конкретному течению. Разбыргивым отношением к искусству стали эти журналы представителями эстетической культуры.

"Мурранг" и "Тарапита" развивали социально активную эстетическую мысль. Довольно веским поводом основания этих журналов были разлады в общественной жизни.

Если при названных пяти журналов среди их созидательных сил была нужда по журналам познавательной нуждой, то в годы основания Лооминг" была нужда по литературно-художественному журналу значительно общим и социальным. "Лооминг" был из рассмотренных журналов единственным, который уже со своим основанием был назначен центром культурных вопросов.

Наряду с литературой освещалось в журналах постоянно и развитие других видов искусства. По состоянию литературы в данном культурном типе можно многое, что сказано по поводу литературы, считать действительным и для всего искусства. Но в журналах безусловно находились специальные статьи о театре, об искусстве и о музыке.

В иток можно сказать, что функция и действие первых специализированных литературных журналов были общекультурными, способствующиеся обеспечивающиеся развитию художественной мысли.